

THE LIBRARY

CLASS 948.502
BOOK B533bp

THE LIBRARY

CLASS 948.502

BOOK B533bp

G. M. Palmgren

Sveriges märkligaste kvinna Birgitta Birgersdatter

Helga Birgitta C. 1360.

fyrst vil ær þik siðra huru þik
æru andelk undafr andelle ofru

SVERIGES
MÄRKLIGASTE KVINNA
BIRGITTA BIRGERSDOTTER

AV

C. M. PALMGREN

WILHELMSSONS FÖRLAG
STOCKHOLM

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTRYCKERI A-B
1914.

948.502
B533bp

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Kap.	Sld
1. Birgitta och vår tid	9
2. Några synpunkter.....	19
3. Två namn i den svenska historien	36
4. Birgittas historiska betydelse.....	47
5. En öfverblick öfver Birgittas lefnad	53
6. Ett bref från Helga Birgitta till hennes son Birger...	64
7. Sierskans barndomstid	67
8. Birgittas första syner	95
9. Om fru Ingeborgs lif och sista stunder.....	104
10. Birgittas vistelse på Aspanäs	112
11. Birger Persson gifter bort sina döttrar	121
12. Birgittas bröllop m. m.	126
13. Birgitta och Ulf afhålla sig från äktenskapligt umgänge	133
14. Ulfåsa förr och nu	135
15. Birgittas lif på Ulfåsa.....	147
16. Folkungaättens strider 1317—1319	159
17. Birgitta Birgersdotters och Ulf Gudmarssons barn...	170
18. Några drag ur riddar Carls lefnadssaga	182
19. Helga Birgittas askes under äktenskapstiden	189
20. Birgittas omsorg om de fattiga och sjuka	196
21. Birgitta som arkitekt på Ulfåsa	199
22. R. Steffens omdöme om Birgitta	209
23. Ormungen och hans moder	212

37 st. illustrationer + 3 duppletter, 2 släktaflor.

1402727

FÖRETAL.

Nog har Sverige blifvit begåfvadt med många märkliga kvinnor, berömda för skönhet, snille och kvinnliga dygder. Vi kunde ju nämna en Ingeborg och Signe, en Kristina Gyllenstjerna och Ebba Brahe, en Anna Maria Lenngren och Selma Lagerlöf m. fl. Men ingen af dem är dock så berömd som Birgitta Birgersdotter. Ingen af hennes svenska systrar har öfverträffat henne i upphöjda personliga egenskaper och ädel karaktär. Hennes skönhet och snille, hennes betydande och geniala författarskap, hennes religiösa och politiska verksamhet och framför allt hennes brinnande fosterlandskärlek, allt detta är hvart och ett för sig tillräcklig orsak till att göra henne odödlig i svenska historien. Och dock är det icke detta, som utgör Birgittas egentliga storhet. Stor och märkelig är hon framför allt därigenom, att Guds ande bodde och styrde i henne och satte prägel på hela hennes lif. Genom henne uppfyllde Gud sitt löfte, att han skulle låta sin ande hvila i Nordanlanden. Genom verksamheten af hennes ande hafva vi fått mycket i arf, t. ex. den sköna adventspsalmen: »Gläd dig, du Kristi brud.» Gåtlikt förefaller det

därför, att 600 år kunnat förflyta sedan Birgittas tid utan att någon svensk man eller kvinna kommit sig för att lämna en uttömmande och populär framställning af denna märkliga kvinnas historia. Det bästa som finnes skrifvet i den vägen torde vara Gust. Bergströms *Sancta Birgitta* (1898) och R. Steffens bok (1909).

Mina här föreliggande skildringar äro ett försök att framställa Birgittas historia så fullständigt och allmänfattligt som möjligt. Denna bok vill vara en enkel och billig folkbok. Skildringen sträcker sig från Birgittas födelse till ungefär 1330, dock ha flera viktiga moment i Birgittas senare lefnad äfven blifvit berörda. Min afsikt är att, om Gud vill, också mera utförligt framställa denna senare del af Birgittas historia.

Bilderna, som åtfölja min framställning, äro förskaffade från olika håll, de flesta från utlandet genom S:r Elisabet (Hesselblad) af S:ta Brigida. Bilden, å hvilken Birgitta ligger ensam på sin dödsbädd, är en ej väl lyckad kopia af den tafla, som finns i matsalen på Ulfåsa. Kopian är från Holland och torde kunna bli ersatt med en fotografi af originalet. Deus faveat operæ. Må Gud gifva framgång åt detta verk!

Nässjö 10 maj 1912.

C. M. Palmgren.

Tillägg till Företalet.

Då tryckningen af boken kommit att fördröjas, meddelas nu att ett par afdelningar i den nedskrefvos på en tid då oron i landet var ganska stor. Häraf förklaras vissa uttryck och jämförelser mellan arbetarrörelsen och munkväsendet.

Jag torde kanske också böra meddela, att den yttre anledningen till bokens tillkomst var några föredrag, som jag redan på 1890-talet höll för nattvardsbarnen öfver kyrkohistoriska personer, bland dem äfven öfver Birgitta. Vid samma tid utkom G. Bergströms Birgittabok. Intresset ökades, och hvad jag genom studier inhämtat sammanställdes i denna nu föreliggande skrift, som jag gärna ville fullständiga med en 2:dra del om Birgittas senare lifsskede.

Den å sid. 32 omnämnde sagesmannen var nu aflidne biskop Otto Ahnfelt, som också bestämdt ogillade den där omtalade hypotesen såsom ogrundad.

Nässjö den 5 januari 1914.

C. M. PALMGREN.

FÖRSTA KAPITLET.

BIRGITTA OCH VÅR TID.

Vid studerandet af Birgittas lif och historia måste vi alltid tänka på att vi ha att göra med en utpräglad mystiker. Hon lefde städse ett känslolif, som sväfvade högt öfver blotta förståndets horisont. Frågan är nu, huru mycket som får tagas såsom sann verklighet af det, som mysticismen har att uppvisa, och särskildt af det underbara, som förekom i Birgittas religiösa erfarenhet. Denna fråga måste klargöras, enkannerligen då vi komma till hennes uppenbarelser, de s. k. *revelationes Sanctæ Birgittæ*. Från skolan ha vi den uppfattningen, att medeltiden var en mörk tid (*seculum obscurum*), full af okunnighet och villfarelse. Det är med rationalismen (förnuftsläran) som bakgrund, vi ha fått denna uppfattning. Det har dock visat sig, att människorna icke kunna lefva uteslutande af nakna förnuftssanningar. Bredvid krafvet på realism står behovet af och krafvet på att få upplefva något nytt, att få nya erfarenhetskänslor. Men detta förutsätter ju med nödvändighet, att

man först medgifver sanningen af den ofta så tanklöst upprepade satsen: det finnes mycket mellan himmel och jord, som filosofien icke har drömt om. Och mysticismen, med sina säregna religiösa erfarenheter, har ju också rätt mycket att berätta om detta, som folk i allmänhet icke ha en aning om.

Mysticismens blomstringstid är den senare medeltiden, denna tid, som liknats vid en mörk natt med många klart lysande stjärnor. Birgitta var en sådan stjärna. Hennes och hennes barns informator, sedermera biskopen i Linköping Nils Hermanson besjunger henne sålunda:

Rosa rorans bonitatem,
Stella stillans claritatem,
Brigida, vas gratiæ;
Rosa Coeli bonitatem
Stilla vite claritatem
In valle miseriæ.

Öfversatt:

Ros med rökelse af vällukt,
Stjärna strålande af klarhet,
Birgitta, nådens käril!
Alstra himlens sköna dygder,
Stråla lifvets ljusa klarhet
Ut i jämrens mörka dal.

»Det närvarande drifves på af det förflutna och suges framåt af tomrummet i framtiden.» Vi behöfva gå långt tillbaka i vår historia för att återuppväcka de krafter, som en gång fordom voro

verksamma bland vårt svenska folk till dess pånyttfödelse. Men kraften är här icke opersonlig. Den verkar genom personer. Det är personer, k a r a k t ä r e r, vi söka. Och sådana har också medeltiden att framvisa äfven i vår historia. En sådan väldig person, en sådan verkligt storslagen karaktär är den kvinna, som i vår svenska historia bär namnet Birgitta Birgersdotter och i katolikernas annaler betecknas med namnet »S. Birgitta Vidua», d. ä. Helga Birgitta, änkan (till skillnad från »S. Brigitta Taumaturgia» från Irland i V:e seklet).

Vandraren, som går vilse i mörka natten, spejar efter ljus, efter stjärnan, som kan leda honom in på rätt stråt. Ett folk, som råkat in på farliga afvägar, spejar efter en ledare, som kunde åter föra det på rätt väg. Och i brist på en sådan ledare i det närvarande, blickar det tillbaka på sina stora minnen för att möjligen bland dem hämta lärdom och lisa. Kan manne Birgittas historia gifva oss något ljus i mörkret, någon tröst i jämnens dal?

Att äfven de läror och religiösa åskådningar, ur hvilka Birgittas karaktär växte fram, böra lifligt intressera oss, om vi eljest äro kristna eller vilja vara det, förstå vi däraf, att kärnan i all kristendom, oafsedt dess bekännelseform för öfrigt, dock är och förblir den heliga och rättfärdiga kärlek, med hvilken Kristus älskat oss, och med hvilken vi böra älska

Gud och hvarandra. Och det är just denna kärlek, som är den drifvande kraften i allt Birgittas görande och låtande.

Af vissa tecken att döma, synes den kristliga mystiken, efter att en lång tid hafva varit föraktad och bortglömd, nu åter komma att uppstå till en blomstring. Den moderna konsten med sin symbolism talar härom. Äfven de lärde, filosoferna, äro ifrigt sysselsatta med att utreda och förklara denna och närbesläktade företeelser af religiös art. Se t. ex. W. James: Den religiösa erfarenheten, öfvers. af I. Norberg, Stockholm 1906. Denne filosof gör följande beaktansvärda medgifvanden: »De mystiska erfarenheterna äro för dessa, som undfått dem, lika så direkta förnimmelser af verklighet, som våra sinnesrön någonsin kunna vara för oss.» »Det måste alltid förbli en öppen fråga, huruvida ej mystiska tillstånd kunna vara sådana högre synpunkter, fönster, genom hvilka själen skådar ut öfver en vidsträcktare och innehållsrikare värld.» Sid. 391 och 395.

Birgitta har själf efterlämnat en omfattande litteratur i sina förenämnda »uppenbarelser». Ännu rikare är den litteratur, som på grundvalen af dessa och andra historiens vittnesbörd afhandlar hennes lif och verksamhet. Att vi hafva en så rik litteratur, tillkommen för sex hundra år sedan, således innan tryckerikonsten* ännu fanns till,

* År 1490 anskaffade munkarne det första fasta boktryckeriet i Sverige.

det visar, att vi svenskar icke äro ett folk från i går. Vidare är det af stort intresse att läsa Birgittaskrifter därför, att hennes lif och gärning grepo in snart sagdt i hela svenska folkets historia, ja, i hela Europas historia; folken, särskildt det svenska folket, liksom passera revy i hennes skrifter. Hon tryckte sin andes prägel på tiden, i hvilken hon lefde. Och vi tro oss ej säga för mycket, om vi påstå, att Birgittas ande ännu i dag kan spåras här och där i Sveriges land hos vissa fromma personer, som, mest i undangömda dalar, lefva ensamma med Gud och sin bibel.

Birgitta var i vårt land en vägrödjerska för Luthers och Olai Petri reformation. Detta påstående förnekas visserligen af katolikerna på det bestämdaste, men det är likväl sant. Birgitta hyste nämligen ett innerligt medlidande för folket och ömkade sig mycket öfver dess okunnighet. Hon föranstaltade både därom, att delar af bibeln öfversattes till svenska och att predikan skulle ske på svenska språket.

Hvad hennes lifs verk, Vadstena kloster, under sin tvåhundraåriga tillvaro uträttade för att upprätthålla och höja den andliga odlingen i Sverige och dess anseende i utlandet, har icke varit litet och helt visst mycket mera än vi nu i en senare tid kunna veta och värdera. De revolutionära elementen i reformationen förstörde nämligen till stor del vittnesbörden om klosterfolkets och den svenska katolicismens kulturella verksamhet.

I domens tider förstöres ofta det goda med det onda. Så kommer det nog att gå en gång med den nuvarande kulturen, när domens stund är inne för den. Slutligen kunna vi näppeligen utifrån vår tids synpunkt, riktad som den är på materialism och egennytta, rätt bedöma det kulturvärde, som kunde ligga och låg i medeltidsfolkets naiva fromhetslif, med dess blick mot himlens blåa hvalf, dit upp de ock reste sina tempels väldiga tornspiror. Men att medeltidsfolket verkligen uträttade något stort, därom vittna just dessa deras sköna tempel, hvilka stå ännu i dag.

Birgitta var själf aldrig nunna.* Hon lefde fem à sex år som pensionär (inackordering eller hyresgäst) i Alvastra kloster, till stor förargelse för hennes släkt och vänner och till mycken smälek för henne själf, enär Alvastra var ett munkkloster, där ingen kvinna i vanliga fall fick vistas. Häri se vi ett bevis på Birgittas frihetskärlek, som trots allt motstånd och all smälek dref henne att under Guds ledning inrätta sitt lif så, som hon själf tyckte godt vara. Birgitta aflade således aldrig själf de vanliga klosterlöftena om ständig fattigdom, kyskhets och lydnad. Men att äfven hon var ett barn af sin tid, fången i dess villfarelse i

* Såsom ung borgfru på Ulfåsa ingick hon visserligen som yttre syster i franciscanernas Minoriterorden (samtidigt med att hennes man Ulf tog ett liknande steg), men nunnedoket och klosterlöftet påtog hon sig aldrig. Comtesse de Flavigny: Sainte Brigitte de Suède, sid. 39.

detta afseende, bevisas däraf, att hon betecknar klosterlivet såsom »en genväg till himmelen.» Munken och nunnan ansågos lättare än andra kunna uppnå den kristliga fullkomligheten: att dö ifrån världen och lefva för himmelen. Denna åsikt var ett motiv, men knappast det hufvudsakliga, till att Birgitta stiftade Vadstena kloster för den genom henne tillblifna Sankt Salvatorsorden, en förening af både munkar och nunnor — 60 nunnor och 12 munkar.

Birgitta hade ju själf växt upp i klostrens skugga. På sina ägor hade hennes far och mor låtit bygga Skokloster. Ruinerna af detta kloster finner man att se ännu i dag 1 km. från slottet med samma namn. Den som besöker platsen blir genast intagen af dess sköna läge. Bland ruinerna växa vilda rosor, hagtorn och malört i mängd. — Brahesläktens stammöder, fru Ingeborg Bengtsdotter, som var Birgittas moder, vandrade här på denna plats mer än en gång och ej sällan i senare år åtföljd af sina döttrar Birgitta och Katrina. Med modersmjölken och från barnsben hade Birgitta insupit föreställningen om klosterfolkets högre fromhet och stora företräde. Det var ingen fördom, ingen vidskepelse hos henne, detta, det var helt enkelt tidens orubbliga tro, allmän opinion, att så verkligen var förhållandet.

Och kanske denna tro var lika sann eller lika falsk, som den nu i vår tid rådande opinionen, att vägen till jordisk lycka och himmelsk salighet

endast går genom föreningsväsende, enkannerligen kulturella och politiska föreningar. Ve dem, som i medeltiden af en eller annan orsak fingo munkar till sina fiender. Väl hette det icke, att de blefvo bojkottade, såsom socialisternas ovänner nu för tiden blifva, men de straffades med något, som liknade bojkott och blockad och som var nästan lika svårt som detta: de blefvo bannlysta.

Intet nytt under solen, säger den vise Salomo. Utan allt för stor vare sig möda eller smidighet uppvisar en historiker lätt, att våra tiders många olika föreningar i det stora hela blott äro en omstöpning af medeltidens föreningsväsende. Socialismen t. ex. har många släktdrag gemensamma med munkdömet, ja, man måste rent af medgifva, att socialismen växt fram ur munkordnarna, all den stund de båda hvila på en och samma idé, nämligen egendomsgemenskap, personlig egendomslöshet samt obrottslig lydnad mot föreningens statuter, sådana dessa skipas af abboten, respektive förtroendemannen. Båda hvila de tillika på brödraskapets idé. Munken och socialisten hafva båda afsvurit sig sin personliga frihet och få i realiteten icke hafva någon egen vilja eller eget tycke, utan måste blindt lyda sitt samfunds regler. De hafva intet, som de, när det gäller, få kalla sitt. Nunnorna i Vadstena fingo ha ett skrin eller en liten koffert, där de fingo förvara tråd och nålar samt ett klädesplagg, men icke ens denna möbel fingo de anse såsom sin egen oantastliga egendom, enär

abbedissan hade att rannsaka i systemns koffert esomoftast för att utröna, om hon till äfventyrs hade något olofligt däri o. s. v.

Strängare kan man ju ej skilja sig från jordisk egendom. Huru mycket en modern föreningsbroder får ha för sig själf, är väl ej så noga bestämdt, men ryktet säger, att det just icke får vara synnerligen mycket, så vida han icke hunnit till en Bebels rang och värdighet af storchef, då han ju t. o. m. får äga millioner oantastadt, alldeles såsom munkarnas skyddspatroner fordom.

Både munken och socialisten arbetar i sin förenings intresse blott, dock under skenfager förvändning, att de arbeta för hela mänsklighetens sak.

Munkarna ha i flera afseenden verkat mycket godt: de hafva odlat konster och vetenskaper, anlagt trädgårdar och infört goda fruktträd och andra växter hit till Sverige, de ha förbättrat sjukvården m. m. De första professorerna vid Uppsala universitet voro munkbröder från Vadstena, och en af dem, Petrus Astronomus*, förfärdigade det mycket märkvärdiga astronomiska uret för domkyrkan, hvilket tyvärr gick förloradt vid eldsvådan 1702. Birgittas nunnor äro ju särskildt berömda för sina Vadstenaspetsar och fina knyppelarbeten. Ännu i dag utgöra dessa arbeten en vacker och värderad hemslöjd i Vadstena och andra östgötastäder.

* Den andre var Johannes Olaus.

Framtidens historieskrifvare komma nog också att i åtskilligt gifva erkännande åt socialismens sträfvanden. Men för hvad skola de väl lofordas? Ja, det får den besvara, hvilken det blir gifvet att blicka in i framtidens urna. Ännu är det för tidigt att härom döma på ett afgörande sätt. Så mycket kunna vi dock redan nu med trygghet påstå, att lika litet som mänsklighetens ideal var munkdömet, lika litet kan samma ideal vara socialismen eller några andra tillfälliga föreningar af öfvergående art, huru världsomspännande de än må vara. Genom sin för hela lifvet gällande förpliktelse att lefva i ständig egendomslöshet, i ständig kyskhet och lydnad för singuliära lagar, afsade sig klosterfolket på sin tid sin naturliga rätt att bruka och utveckla de mänskliga medskapade anlagen till ett lif i harmonisk frihet och själfständighet. All dylik förpliktelse, som afser att inskränka eller upphäfva ett naturbehof, såsom behofvet att äta och dricka, att arbeta och hvila etc., är i hvarje tid ett misstag, en tillbakagång till munkdömet, ett famlande efter en ledtråd som icke finnes. Mänsklighetens ideal är frihet i enheten: alla samhällsmedlemmarnas fria funktion (arbete) i tjänandet åt den stora samfundskroppen, kroppens hälsa och glädje genom tillgodoseende af hvarje kroppslems behof och lifshälsa.

ANDRA KAPITLET.

NÅGRA SYNPUNKTER FÖR VÅR FRAMSTÄLLNING AF BIRGITTAS HISTORIA.

När man vill framställa en persons lefnads-historia, kan man ju antingen gå tillväga på det sättet, att man låter händelserna i personens lif följa i berättelsen efter hvarandra i samma ordning, som de timat, eller ock kan man uppsöka det centrala och mest karaktäristiska hos personen i fråga och i ljuset däraf framställa och bedöma de särskilda händelserna och gärningarna i hans lefnad. Men den kronistiska och den spekulativa metoden få icke skiljas åt eller utesluta hvarandra. Hälst när det är fråga om en så rikt sammansatt personlighet som Birgitta, är det nödvändigt att såväl framlägga detaljerna som att söka uppvisa idéen och sammanhanget i hennes lifs händelser och verk. Denna centrala idé och detta sammanhang i Birgittas lif kunna vi dock svårligen finna förr än vi genomvandrat hela hennes lefnadsbana och granskat den i alla dess detaljer. Och att så

följa henne är ju att gå till de historiska vittnesbörden om henne och till hennes egna skrifter samt till andra möjligen efterlämnade minnen. Den säkraste vägen att lära känna henne är ju att gå till hennes egna efterlämnade skrifter, där hennes ande utgjutit och afslöjat sig själf och där hon ännu talar, fastän hon död är. Vi skola också snart gifva läsaren några korta prof på huru hon själf talar och tänker.

Emellertid är det så, att Birgittas egna skrifter, som beklagligt nog icke finnas tillgängliga på nu begriplig svenska utan blott på medeltidsspråket och därför äro af folket okända*, icke innehålla några historiska anteckningar om hennes lifs yttre händelser. Och af hennes inre tanke- och känslolif äro hennes skrifter visserligen en trogen afspeglung enligt regeln: däraf hjärtat är fullt däraf talar munnen. Men när man ur hennes egna skrifter söker få fram något bidrag till hennes historia, mötes man af två stötestenar: hennes gåtlika tal (allegorier) och hennes låt oss säga ohistoriska sinne eller brist på realism. De bilder af ting, personer och händelser i hennes samtid, hvilka i revelationes uti evighetens ljus exponeras på Birgittasjälens ljuskänsliga skifva, stå nämligen icke ordnade i någon tidsföljd, utan äro i förhållande

* Sedan detta skrifvits, ingår underrättelse att R. Steffen utgifvit den hel. Birgittas uppenbarelser i urval och öfversättning, 366 sidor.

till hvarandra att betrakta som ett aggregat, strödda om hvarandra. Från dem kan således icke, utom i undantagsfall, vinnas någon kunskap om händelsernas tidsföljd. Och om de i dessa bilder åsyftade händelsernas verkliga innebörd torde det vara ännu svårare att blott med ledning af hennes skrifter bilda sig en rätt uppfattning.* Birgittas gåtlika tal kan ju tydas på flere sätt, allt efter som läsaren finner för godt. Dessutom talar hon om sig själf i tredje person, såsom om hon menade någon annan än sig själf. Det hör nu en gång med till all mystik att tala i gåtor, och hos Birgitta förekommer detta tal i ett öfverflödande mått och genomgår allt hvad hon säger. Därför kan man icke ur Birgittas skrifter framhämta hennes historia i egentlig mening, lika litet som man med tillhjälp af »Nils Holgerssons underbara resa» kan författa en lefnadsbeskrifning öfver en bestämd svensk gosse med detta eller ett annat namn. — Och dock äro Birgittas lefnadsöden mycket väl kända af historien, ja, ingen svensk person i medeltiden är så väl känd som Birgitta. Orsaken till att vi äga en så noggrann kännedom om hennes lif ligger däri, att hon blef kanoniserad. Och härför åter hafva vi att tacka, utom Birgitta själf, hennes dotter Katarina och alla de andra svenskar, som med stor möda och kostnad ifrade för att få

* Se dock kap. 22, huru som R. Steffen väl har lyckats i sina tolkningar.

henne förklarad som helgon. De måste för detta ändamål bland annat inför påfven framlägga fullständiga vittnesbörd om Birgittas lif och gärningar. Dessa vittnesbörd, som voro skriftligen affattade, togos till protokoll, och det finnes ännu en hel bok innehållande sådana inför den romerske biskopen och hans domkapitel (kardinalkollegium) aflagda vittnesbörd om Birgitta. Sakens vikt och beskaffenhet fordrade ju framför allt utsagornas sanningsenlighet. Men de vittnandes intresse måste äfven begripligtvis vara riktadt på att företrädesvis framlägga sådana drag ur Birgittas lif, som voro ägnade att väcka aktning och vördnad för hennes gudlighet och på samma gång tillfredsställa den katolska åskådningens kraf att hos sina helgon finna något underbart. Tidsföljden i hennes gärningar blefvo däremot mindre beaktade. — Birgittas egna skrifter och vittnesbörden vid hennes helgonförklaring äro otvifvelaktigt de viktigaste källorna till hennes historia. Men när vi nu känna arten af hennes skriftställer och veta syftet med dessa vittnesbörd, förstå vi nogsamt, att det ingalunda är en lätt sak att med dessa källor till ledning skriva Birgittas sannfärdiga historia, så att hon för oss framstår sådan, som hon verkligen varit i lefvande lifvet. Svårigheten att rätt begagna de ursprungliga källorna och nödvändigheten för oss att också rådfråga hennes många biografer dels af den katolska och dels af den protestantiska tron, som inbördes hafva olika uppfattning, borde egent-

ligen afskräcka oss från vår föresats att söka skildra Birgittas lefnad och person. Men — »kärleken tror allting och den hoppas allting.» — —

Och om vi nu lyssna till hvad hennes biografer hafva att säga om henne, kunna vi snart råka i förvirring, så att vi icke rätt veta, hvad vi skola tro om denna underliga kvinna, ty somliga säga, att hon är ond, andra att hon är god, liksom judarna sade om Kristus. Eller, om biograferna ej rimligtvis kunna neka henne beröm för viljestyrka och mod, för snille, begåfning och gudsfruktan, så vägra åtminstone svenska biografer efter reformationen att obetingadt gifva erkännande åt hennes af henne själf och åsyna vittnen påstådda intima förhållande till Jesus Kristus och till den öfversinnliga världen öfver hufvud. Denna punkt är särdeles viktig att få klarhet i. Den är af den allra viktigaste, mest afgörande betydelse för den rätta uppfattningen af Birgittas lif, af hennes person, hennes ord och gärningar. Ty det är i kraft af detta påstådda innerliga Kristusförhållande — att Herren själf i visioner talar till henne — som hon känner och uttalar Kristi tankar om henne själf, om vissa i hennes tid lefvande personer och om sig då företeende politiska och religiösa rörelser och händelser, ja, i några fall med profetisk blick förutsäger ting, som skulle inträffa och som verkligen inträffade långa tider efter hennes gjorda utsagor. Allt sådant vägra emellertid de flesta af hennes

protestantiska biografer att erkänna som sant — af skäl som lätt anas: det skulle ju strida mot förnuftet, och det skulle vara omöjligt, ja, mot bibeln stridande, att Kristus efter sin himmelfärd, på antydt sätt, har satt sig i förbindelse med en på jorden lefvande, låt vara troende, människa.

I stället för att redan nu inlåta oss på en undersökning af tviflarnas inkast gå vi genast midt in i vårt ämne och säga, att vår uppfattning af Birgittas person helt och hållet beror på hvilken uppfattning vi hafva om Jesus Kristus. Så nära stå nämligen dessa två personer till hvarandra, och så mycken likhet hafva de med hvarandra, att om vi tro, känna och älska den ene af dem, så måste vi också tro, känna och älska den andra. Och tvärtom. Kristi tjänarinna var Birgitta hela sitt lif igenom, af hans ande besjälades hon, och hon kunde i sanning göra Pauli ord till sina: »Jag lefver, dock icke mera nu jag, utan Kristus lefver i mig.» Att hon under hela sitt lif besjälades af Kristi ande, och således icke på samma gång kunde regeras af en falsk ande, därom bära hennes skrifter tydliga vittnesbörd, i det de, med frändragande af tidsfärgen (Maria- och helgondyrkan o. d.) just framhålla detsamma, som Kristus framhöll i eminent grad: kärlek till Gud och till människor, renhet från synd, försakelse, barmhärtighet, rättvisa m. m. och framför allt Kristi lidande lydnad. Men icke blott hennes ord

utan ock hennes gärningar bära vittne om att hon var en sann Jesu lärjunge: att afstå från nästan alla sina ägodelar — och hennes voro många — att arbeta sig trött för sjukas och fattigas hjälp, detta är dock något, som ingen människa gör så att säga blott för ro skull, icke heller blott för att anses märkvärdig eller för att vinna pris af människor. Birgitta gjorde det icke heller af dessa eller liknande orsaker. Hennes enda stora motiv var Guds kärlek i Jesus Kristus, som hon erfarit i sitt hjärta. Och endast detta motiv räcker till att beveka människan till att göra de gärningar, som Birgitta gjorde. De som ledas af andra motiv kunna icke åstadkomma något sådant, som hon åstadkom. — Vidare fick Birgitta lida ganska mycket för det hon bekände Kristus inför människor. En stor del af hennes släktingar och t. o. m. hennes egen son Karl (tårarnas barn) utskällde henne för »beguin» (läsare, skenhelig). Vid hofvet, där hennes närvaro och hennes ord hämmade syndens fröjder, fick hon heta drömerska etc.; och i Stockholm var det en herre af hög börd, som en gång öste vatten på henne upp ifrån ett fönster, då hon gick förbi nere på gatan — hvarvid hon genast bad till Gud om förlåtelse för mannens fula tilltag. I Rom var det icke långt ifrån, att hon för sitt enastående kristliga mods skull hade blifvit bränd som kätterska och häxa. Endast Guds beskydd frälsade henne, liksom senare Luther, från martyrdöden. Detta

lidande för Kristi skull, som hon fick utstå, är ett säkert märke på att Birgitta var Jesu lärjunge. Kristus säger till de sina: Hafva de förföljt mig, skola de också förfölja eder. Om de hafva kallat husbonden Beelsebub, huru mycket mer skola de icke så kalla hans husfolk (Matt. 10).

Men — fråga vi — hvarför hafva då icke våra författare rättat sig efter detta faktum och sett Birgittas lif från denna centrala synpunkt: hennes förhållande till Kristus? Svaret kan icke blifva mer än ett: De hafva ej själfva känt Kristus så, att de i tillräcklig grad varit besjälade af hans ande. Därför kunde de icke känna igen Kristi bild i denna kvinna. Den, som t. ex. rätt skall kunna bedöma ett konstverk, måste själf i någon mån vara konstnär eller konstnärligt sinnad. Den, som skall värdesätta en kristen, måste själf vara en kristen eller åtminstone vänligt stämd mot kristendomen.

Men härtill kommer något ännu mera att beakta, och det är afståndet i tiden från Birgitta och oss: 600 år. På denna långa tidskedja finna vi många länkar, och af dem äro några sönderbrutna, så att kedjan icke är hel och därför ej heller förmår att, såsom genom en elektrisk ström, ställa oss i full och hel rapport med Birgittas tid. Vi syfta härmed icke blott på de förändrade tänkesätt och åskådningar, som i följd af reformationen och senare rörelser inträdt äfven

inom kristliga kretsar, utan vi tänka också på den stora förlust af medeltida handskrifter och böcker, som skedde, då Gustaf Vasas soldater kommanderades att sköfla klostren på dessa öersättliga vittnesbörd från förfluten tid. Hvad beträffar ändrad trosuppfattning, så är det i synnerhet två kyrkohistoriska rörelser, som härvid äro att bemärka. Ej långt från vår tid ha vi rationalismen med dess efterverkningar och förnekelse af den kristna sanningen, och längre bort, närmare Birgitta, ligger den stora reformatoriska rörelsen, som mer eller mindre bröt med den kyrkoform, som Birgitta tillhörde. Båda dessa rörelser, jämte andra företeelser under mellanliggande tid, hafva, hvar och en på sitt sätt, tillfört det kristna trosmedvetandet en sådan syn på Gud och världen, att de nuvarande kristna i vårt land ha svårt nog att i Birgitta Birgersdotter igenkänna en ädel och kär syster i Kristus.

På senare tid har emellertid en så betänklig och djupgående omläggning af tänke- och lefnadsätt hos en stor del af svenska folket inträdt — vi mena socialismen och det pågående afkristnandet och Kristusförnekelsen — att dessa företeelser mana och tvinga oss till att djupare rannsaka icke blott bibeln utan folkens historia från gångna tider; vi måste anställa en revision af de läror, som vi fått till life i skolorna och, om så finnes befogadt, korrigera dem till öfverensstämmelse med den riktiga och sanna kristendomen, sådan

den ter sig i Kristus själf och i hans verkliga efterföljare. Ty huru sant det är, att läran, den rätta kristna tron, är ytterst viktig och oumbärlig, så är dock kristendomen i första hand grundad på personer, kristna karaktärer: först på Kristus och sedan genom honom på dem, som med ord och gärning bekänna hans namn. Försvinna sådana ur ett folk, så försvinner ock kristendomen, trots alla dogmer.

När vi nu se oss om efter sådana historiska personer i vårt land, som afspegla Kristi karaktär, så är det med glädje vi finna, att denna svenska kvinna Birgitta Birgersdotter varit en sådan person, som i sitt lif mycket klart återgifvit Kristi lifsbild och just därför burit kristendomen uppe en lång tid i Sverige. Vi tro visserligen, att inom vår lutherska kyrka, och det äfven i närvarande tid, finnas de, som varit lika goda kristna, som Birgitta var, ja, i viss mening bättre än hon, men de hafva mest lefvat i det okända och fördolda och äro därför svårligen åtkomliga för en historisk framställning, huru tacknämligt det än skulle vara, att många lokalbeskrifningar på dessa »Liljor i dalen» komme till stånd.* De skulle i så fall tjäna samma syfte, som vårt, då vi nu vilja taga oss före att skriva om Birgitta, nämligen att styrka den kristna tron och upplifva kärleken och förtroendet

* Det skulle tvifvelsutän vara nyttigt om församlingslärarne lite hvarstädes författade biografier öfver mera bemärkta kristliga personer i deras församlingar.

till Kristus och hans församling. Om vi lyckades att för svenska folket framställa en sann och levande bild af denna märkliga kvinna, hysa vi det hopp, att en sådan framställning komme att innefatta ett försvar för både kristendomen och fosterlandskärleken, som båda lefde ett friskt lif hos Birgitta, men som båda i hög grad råkat i förfall i vår tid och i vårt land. Birgitta var en svensk kvinna med glödande fosterlandskärlek och, det viktigaste af allt, hon var en sann kristen. Kunde hennes bild stå fram i levande dager för det svenska folket, tänka vi oss, att detta skulle hafva ett välgörande inflytande, då svenska män och kvinnor finge se och besinna, dels hvilka stora historiska minnen vi hafva, och dels huru mycket vi hafva vansläktats från våra fromma, tappra och modiga fäder. På den vägen kunna vi komma att bättre lära känna oss själfva såsom ett folk, enligt den gamla regeln: *duo opposita, juxta posita, magis illucescunt* (motsatserna belysa hvarandra). Men då vi nu se oss om efter material för vår Birgittaskildring, försvåras uppgiften, som sagdt är, i hög grad därigenom, att både äldre och nyare författare i Sverige hafva en med oss olika mening om Birgitta, särskildt hvad beträffar hennes uppenbarelser, som af de flesta i nyare tid helt enkelt förklaras vara drömmar och inbillningar, skön poesi, sagor, som äro att hänföra uteslutande till diktens område. Men såsom vi förut sökt visa, är det tydligt, att härpå hänger Bir-

gittas nästan hela betydelse. Utifrån den ståndpunkt man ser Birgittas uppenbarelser, får hela hennes lifsskildring sin färg. Till och med Olaus Petri säger i sin Svenska krönika, på tal om Birgittas uppenbarelser, p. 267 i *Scriptores rerum suecicarum*: »Många lärda män satte sig däremot* och höllo det för drömmar, som det ock likast är». Vi få dock icke förbise, att det är icke blott historikern utan ock reformatorn, hänförd af ungdomlig ifver mot och förakt för den katolska kyrkan, som här talar. I sållningens tider — för att tala med Birgittas egna ord — då »Guds plog går fram öfver landets åker», lämnas ej tid och besinning nog att undersöka, hvad som är sant och hvad som är lögn. Ogräs och hvete myllas då båda ned i jorden för att åter i sinom tid skjuta upp och växa.

I vår tid har bl. a. professorn Henrik Schück i Uppsala skrivit om Birgitta i sin *Svensk litteraturhistoria* (1890). Denna bok, som är diger och dyr, är icke afsedd för folket utan för folkets blifvande och varande lärare. Men hvad studenter och seminarister få till lifs vid skolor

* Nämligen mot Birgittas råd till konungen (Magnus Eriksson Smek) att bruka svenskt och ej utländskt folk i kriget med Ryssland. De lärde männen motsatte sig Birgittas råd, emedan hon som stöd åberopade sina uppenbarelser, hvilka de höllo för drömmar. Häri instämmer O. P., ehuru med tvekan.

och universitet, det kommer snart i dagen bland folket. Därpå ha vi tydliga bevis i de förfalskade kristendomsläror, som utspridts i skolor och från talarestolar och hvars verkningar nu göra sig gällande i nationen. Folkets åsikter och seder äro ett arf, som de fått från de bildade klasserna. H. Schück har ej tvekat påstå och förkunna, att de fem Moseböckerna äro blott sägor och judisk poesi. Då kan man ju på förhand veta, huru han skall bedöma Birgittas uppenbarelser. Med afseende på hennes skrifers stilistiska form skänker han henne stort erkännande och beröm: han gifver henne ett »rum bland vårt lands mest begåfvade författare. Få hafva ägt ett rikare skönhetssinne, och ingen öfvergår henne i stilens målade kraft» (sid. 170). Men när det blir frågan om att också bedöma innehållet i dessa hennes formsköna skrifter, låter det på annat sätt. Härom säger S.: »en häftig skakning af hela hennes väsen har antagligen framkallat dessa hallucinationer» — »det är en kärleksfru och sörjande änkas sjuka fantasi». — »Hon fördjupar sig i dessa drömmier, hennes sjudande fantasi — — får tygellöst fråsa bland nya inbillningsfoster». — »Blandning af ädelt nit och härscklystnad genomgick Birgittas hela sträfvan» o. s. v. sid. 161 och 162. Detta är alltså den lärde mannens dom öfver Birgitta: Hon var sjuk i själen, stackars kvinna, men denna sjukdom hafva vi att tacka för det hon lämnat oss i arf sina i språkligt hänseende ganska vackra utgjutelser.

Till yttermera visso tror man sig också hafva funnit orsaken till hennes sjukdom och därmed också källan till hallucinationerna: »På Birgittas hufvudskål — som finnes i Vadstena* — har man nämligen funnit en ovanlig fördjupning, som måste motsvara en svulst, som funnits på hennes hjärna». Att Schück hyser denna uppfattning, har en trovärdig sagesman berättat för oss.

Huru skola vi reda oss härmed och hvad skola vi säga härtill? Berörda »förklaring» synes oss vara en märkelig motsvarighet till de lögner, som Jesu fiender uppfunno om Herren för att därmed söka omintetgöra talet om hans uppståndelse från de döda och som beskrifves af Matteus (28: 11—15) sålunda: »De höllo råd etc. och sade till krigsmännen: Sägen att hans lärjungar komma om natten och stulo honom bort, medan vi sofvo — -- -- och detta tal har blifvit allmänt gängse bland judarna intill denna dag». Lika litet som detta tal, som har sin grund i en uppfunnen osanning, kan vara något bevis mot Jesu uppståndelse, lika litet kan fördjupningen i Vadstenakraniet utgöra en förklaring till Birgittas påstådda »hallucinationer». Birgittas »fantasi» rör sig hufvudsakligen om den korsfäste Kristus, som är för judarna en förargelse och för grekerna en dårskap, 1 Cor. 1: 23—25. För den människa, hvilkens tankegång rör sig endast inom det vanliga för-

* Huruvida Birgittas skelett numera verkligen finnes i Vadstena, lär icke vara så säkert.

nuftets område, måste tron på den korsfäste och uppståndne och kärleken till honom förefalla såsom oförnuftiga, och den, hvars hela inre tankelif just är prägladt af tros- och kärleksförhållandet till denna Jesus Kristus, måste för förnuftsmänniskan synas vara mer eller mindre själssjuk. Häri ligger nog orsaken till att de lärde ej kunna godkänna Birgittas uppenbarelser såsom uttryck för förnuftig sanning och verklighet.

Men såsom kristna tro och bekänna vi den korsfäste och uppståndne Jesus Kristus vår frälsare och konung och vilja ej låta förvilla oss af de lärdes påfund, afsedda att förklara det underbara i hans och hans trogna vittnens lif. Vi förneka ej klara och tydliga förnuftssanningar, men vi tro icke att det mänskliga förnuftet på sin nuvarande ståndpunkt kan förklara allt. Däremot hålla vi före, att det nu oförklarliga icke strider mot förnuftet i sig själft. Vi tro nämligen på ett högre förnuft än det vi nu hafva; och det kan ju vara en möjlighet, att somliga människor redan i jordelifvet blifvit begåfvade med detta högre förnuft till en viss grad, så att de inse mera än andra dödliga. Var icke Saulus från Tarsus, voro icke Swedenborg och Birgitta från Sverige sådana högt begåfvade personer? Mänskligheten, i synnerhet ungdomen, som sätter sitt ideal högt, behöfver sina stora män och kvinnor att blicka upp till. Det är hårdt och hjärtlöst att beröfva dem tron på de stora hjältarna och banbrytarna

för de stora idéerna, i synnerhet är det orätt, då det sker med så tvifvelaktiga medel som att med småfundiga bevis söka få dem hänförda till de själssjukas och dårhusmässigars grupp.

Dock, sanningen skulle segra. Kristus är konungen, som skall lägga fienden till sina fötter. Han har gjort det, och han gör det alltjämt ånyo; och på samma gång som Kristus förer sin sak fram till seger, skola också hans trogna vittnen få lyfta sina hufvuden upp, sedan de en lång tid varit förtrampade. — Tecken till en riktig värdering af Birgittas person hafva redan visat sig hos de senaste historieskrifvarna i vårt land. Vi peka först på rektor Sprinchorns uppsats om Birgitta i Läsebok för Folkskolan. Den är värd allt erkännande för sin klara stil och sitt måttfulla innehåll. Men den hade kunnat vara mera färglagd, realistisk och intresseväckande. Den hade särskildt bort mera betona Birgittas religiöst kyrkliga verksamhet, som ju förde med sig en väckelse för århundraden i den nordiska kristenheten och i andra trakter af Europa.* Men äfven hennes politiska sträfvanden, särskildt hennes ifver att åt Sverige söka bevara Skåne på 1340-talet, hade af författaren bort framhållas. — År

* Att H. Schük påstår motsatsen betyder föga för den, som känner kyrkans historia och af den iakttagit vägarna för den andliga odlingens spridning i århundradena närmast efter Birgitta. Och den, som lefvat med ute bland folket i de svenska bygderna, skall tvifvelsutan ännu

1908 trädde en ny historisk författare fram: lektorn i Uppsala Carl Grimberg. Han har utgifvit Sveriges Historia från äldsta tider till 1718 för realskolan. I denna bok, som är blott 183 sidor, ägnas 4 sidor åt Birgitta och Vadstena kloster. Där få vi till lifs en visserligen kort men utmärkt väl skrifven och innehållsrik skildring af Birgitta Birgersdotters lif och verksamhet. Det äkta historiska sinnet, som är förbundet med lefvande förståelse af och sympati för beskrifningens föremål, präglar författarens framställning. Svensk ungdom får alltså åter skåda den riktiga bilden af vårt lands stora dotter.

i vår tid bland detta folk kunna spåra den eldiga och på samma gång mystiska ande, som en gång hänförde vår Birgitta. Från det »mörka» Småland t. ex., kunde vi sålunda nämna en »Mormor i Hästerum» i. Margareta Andersdotter, † 1904, Arvid i Sönerbo, »Kalmar-Anna» m. fl.

TREDJE KAPITLET.

TVÅ NAMN I SVENSKA HISTORIEN. BIRGITTA BIRGERSDOTTERS HISTORISKA BETYDELSE.

Det är två personer i vår historia, som äro mindre värderade hemma i Sverige än i främmande länder. Dessa personer äro Gustaf Adolf den Store och Helga Birgitta, hvilka äro icke blott kända utan högt värderade vida utöfver Sveriges land. Visserligen är Gustaf II Adolf berömd och högt värderad äfven hos oss, och det måhända mera på historiens skrifna blad än i det svenska folkets hjärtan. Ty vid en och annan Gustaf-Adolfsfest, som brukar hållas årligen vid skolor och högskolor, har det icke saknats missljud i lofprisandet af den store konungens gärning. I det allmänna svenska folkmedvetandet intager han icke på långt när den höga plats, som han faktiskt har t. ex. hos Tysklands protestanter, hvilka han befriade från det romerska yket.

HELIGA BIRGITTA. (BILD FR. ÅR 1477.)

S:TA BIRGITTA, FRÅN SLUTET AF 1600-TALET.

Hvarje protestantiskt skolbarn i Tyskland känner väl till »Gustaf Adolf den store» från Sverige, och det tillskrifver honom alla möjliga stora egenskaper, det värderar honom såsom den störste hjälte, ja, nästan såsom en halfgud. Så högt äras han dock icke i Sverige, måhända därför att vi nu alls icke erfara något af det tryck från Rom, som de mera närboende tyska protestanterna ännu alltså oftast få känning af både i politik och i religion.

Men är Gustaf Adolf hemma hos oss mindre värderad och älskad än han förtjänar, så gäller detta ännu mera om Gustaf Adolfs stora fränka och släkting på långt håll,* Birgitta Birgersdotter eller, såsom hon vanligen kallas, Helga Birgitta. I katolska länder i synnerhet, såsom Italien, Frankrike, Spanien, Polen m. fl., står Birgittas ära högt. Där är hon af både hög och låg känd och berömd såsom en af mänsklighetens ädlaste kvinnor, såsom en af kristenhetens största hjältinnor, under det att hon hemma hos oss ej är synnerligen prisad och på vissa håll ej vunnit det erkännande, som hon förtjänar.

Orsaken till denna vår likgiltighet och vårdslöshet gentemot de stora minnena i vår historia sammanhänger med det sedan hedenhös och vikingatiden nedärfda felet i den svenska nationalkaraktären, att vi så lätt tjusas af allt utländskt,

* Gustaf II Adolf härstammar i 10:de led från Birger Persson, Birgittas fader.

men ringakta vårt eget och våra egna. Eller kanske denna egenskap, detta suveräna förakt för det inhemska och hemmagjorda har sin orsak i svenskens medfödda stolthet och styfva själfstillit, i kraft af hvilken han tror sig själf kunna prestera en person, jämförlig med eller lika god som en Gustaf Adolf eller en Birgitta. Den stolte Joar Blå på Gröneborg sade ju en gång på sin tid till Bjällbojarlen i fråga om ett konungaval: »under den kappa, jag bär, skulle väl äfven jag kunna skaka fram en konung». Huru många svensk man, till och med om han blott är klädd i arbetsblusen, hyser icke dylika öfvermodiga tankar om sig själf! Hvad under då, att våra verkligt store ha det svårt nog att bli hufvudet högre än allt folket, då hela folket i grunden består af aristokrater. »Den ene kan vara lika god som en ann'».

Hvad nu Birgitta beträffar, så var hon visserligen aristokrat (förnäm och högvälboren) ut i fingerspetsarna. Ja, hon var så förnäm, att hon icke alls trufdes i dåligt sällskap. »Odi profanum vulgus et arceo» d. ä. »jag hatar den gemena (= gudlösa) hopen och afhåller mig ifrån den», detta kan sägas hafva varit hennes lifs valspråk och rättesnöre, såsom det ju alltid måste vara hvarje rättfärdig människas sträfvan att hafva akt på sig själf och, så långt möjligt är, undvika dåliga sällskaper. Birgittas medfödda »förnämhet», ytterligare befast genom uppfostran i ett aristokratiskt

föräldrahem och i högre familjekretsar, blef genom Guds helige Andes inverkan, utformad till en vördnadsbjudande gestalt af nästan oemotståndlig verkan på omgifningen. Men med denna ädla högsintheit hos henne förmälde sig den sanna kristliga ödmjukheten, som håller sig lika med dem som ringa äro. Därför är Birgitta lika mycket demokrat, folkvän, som hon är aristokrat. — Birgitta var en religiös genius, hon var en god katolik, ehuru eller just därför att hon ogillade och bestraffade många synder och missbruk, som i hennes tid voro rådande i den katolska kristenheten. Efter sin död fick hon t. o. m. privilegium på att vara ett helgon och tilldelades namnet den heliga. Men det är i synnerhet dessa benämningar, som efter reformationen kommit henne att falla i en viss glömska och gjort henne mindre populär hos svenska folket, trots det att hon, såsom ingen annan svensk kvinna, djupt och innerligt älskade detta landets folk och offrade sina krafter för dess väl. Efter reformationen hafva nämligen dessa titlar af katolik och helgon med privilegier fått en mycket dålig klang i det svenska folkets öron. Föraktet och rädslan för den katolska i betydelsen den påfviska tron, som ju Birgitta omfattade, enär den var den enda form af kristen tro, som fanns på hennes tid, har medfört ett visst förakt och en viss skuggrädsla för hennes person. Eller åtminstone har detta förhållande mer än tillbörligt alstrat ringaktning för hennes gärning och ej med-

gifvit en rättvis värdesättning af denna kvinnas historiska betydelse. Låtom oss t. ex. höra hvad Jakob Ekelund säger om Birgitta i sin svenska historia för skolungdomen: »Efter denna (= katolska) religions beskaffenhet uppkommo äfven så kallade helgon, såsom S:t Birgitta, hvilken troddes hafva gudomliga uppenbarelser, emedan hon hvarje dag spisade fattiga och hvarje torsdag tvådde deras fötter, låg på golfvet på en matta, aldrig åt sig mätt, förtärde om fredagarna endast vatten och bröd samt lät droppar af brinnande vax falla på sin arm. Till hennes ära stiftades en ny munkorden, hvars hufvudsäte blef det namnkunniga Vadstena kloster.» Denna Birgittabild, som ingått i tusen och åter tusen svenska skolpojgars föreställning, måste för en verklig Birgittakännare förefalla betydligt skef och oriktig. Birgitta ansågs hafva gudomliga uppenbarelser icke därför, att hon öfvade de omtalade gärningarna, utan emedan hon verkligen låtit nedskrifva och har öppet förkunnat de utsagor, som hon kallade uppenbarelser (*revelationes*), och dessa åter äro utan tvifvel orsak till att hon lät sitt lif gestalta sig så, som det gjorde. Historikern synes här hafva förväxlat orsak och verkan. Men det viktigaste (centrala) i hennes lif och lefverne är uppenbart icke det, som Ekelund uppräknar om henne, utan det är den inre obegränsade respekten för Jesus Kristus och hans ord, som hon i ödmjuk lydnad sökte förverkliga i alla sina

BIRGITTA INSTIFTAR SIN ORDEN, FLORENCE 1512.

ord och gärningar. Uppgiften om Vadstena klosters stiftelse är äfven missvisande, i ty att det var Birgitta själf, som instiftade denna orden, men icke till sin egen ära utan till ära och tjänst åt Jesus Kristus, Salvator Mundi (världens frälsare), hvarför denna förenade munk- och nunneorden i historien bär namnet Sankt Salvatorsorden. Sedan blir frågan, huru beskaffad den Jesustjänst var, som klosterfolket gjorde.

Intressant är att jämföra katolikers och protestanters uppfattning af Birgitta. Den protestantiske d:r Fred. Hammerich, som skref 1863, säger om henne: »Aldrig kan minnet af det verkligt stora i historien fullt dö ut. Det fortlefver äfven bland det obildade folket, på hvilket den romantiska legenden har gjort ett djupt intryck. Med räddhågad vördnad nämner bonden ännu Sankt Brittas namn, och han kan berätta mer än en sägen om den märkliga frun.» Nunnan Syster Maria Bernhardina i Mainz, hvilken i sin bok om Birgitta af år 1888 anför dessa Hammerichs ord, gör öfver dem följande reflektion: »Hvad oss beträffar, se vi en vida djupare betydelse ligga förborgad i den omständigheten, att de svenska helgonen ännu lefva i åminnelse i det nordiska folkets hjärta, och vi hoppas och tro, att den stunden rycker allt närmare, då Skandinavien folk skola instämma i den heliga kyrkans ord och i tron bedja med oss:

»Ora pro nobis, beata Birgitta,
Sponsa Christi prædilecta,
Ut ad coelestem patriam sit Ipse Nobis via recta'.»

Hvilket betyder:

Bed du för oss, du nu sälla Birgitta,
som är Kristi brud utkorad,
att han själf, som är den rätta vägen,
må leda oss till det himmelska fäderneslandet.

Häraf framgår nogsam, hvad romkatolikerna tänka och hoppas om Sveriges folk och dess religiösa framtid. Vi svenskar hafva dock för djupa historiska erfarenheter bakom oss såsom folk för att vi skulle kunna återgå till Rom. Folket sitter nog ännu inne med sin urgamla frihetskärlek, hvilken dock nu närmast hotas icke så mycket af Rom som fastmer af inre öfverkultiverade rörelser sådana som socialismen och fritänkeriet framkallat. Men äfven dessa farliga rörelser skola i sinom tid slås till marken, då nationens urgamla frihetskärlek vaknar upp till nytt lif. Segern öfver inre fiender vinnes blott därigenom, att folket åter börjar taga religionen på allvar och drager nytta af de historiska erfarenheter, som det gjort. Vi svenskar ha emellertid ett allt för mycket resonerande förstånd och ett för kallt blod för att vi åter skulle kunna gå till Canossa och böja knä för påfven eller ägna vår dyrkan åt af honom

förklarade helgon och deras bilder. Men vi vilja ändå gärna lära känna Birgitta Birgersdotter närmare, därför att hon var svensk. Hon tillhör oss, och det är vår plikt att lära känna oss själfva. Vi skola få se, att hon är en sann kristen och att Gud genom henne gjorde stora gärningar till vårt folks fromma.

Redan det, att hon gjort svenska namnet känt och berömdt i många främmande länder, är något stort. Vi skola ock genom vår undersökning finna att Birgittas tro, lära och lif till dess inre halt står närmare den evangeliska än den påviska kristendomen. Liksom hos många stora personer, så förenar sig hos Birgitta allt stort och ädelt och inför alla berömvärdt. I Gustaf Adolf sågo ju äfven katolikerna en stor personlighet. Det sant stora kan ej dö, ty det lefver i och af Gud, den evige. Vi instämma i aposteln Petri syn på tingen, då han, lärd af Gud genom en uppenbarelse, kunde fastställa den sanningen: Gud har icke anseende till person, utan i hvarje folk (underförstådt: och i hvarje religionsform) är den, som fruktar honom och öfvar rättfärdighet, honom täckelig. Apg. 10: 34—35.

FJÄRDE KAPITLET.

BIRGITTAS PLATS I SVENSKA HISTORIEN.

Helga Birgitta, lagman Birger Perssons och Fru Ingeborgs dotter på Finsta, lyser som en klar stjärna på medeltidens dunkla himmel, och med sitt ljusa sken strålar den stjärnan icke blott öfver vårt älskade Sverige, hvars dotter hon var, utan ock öfver hela Europa, ja, öfver hela kristenheten och t. o. m. utöfver dess gränser till hedningarna, som sitta i mörker och dödens skugga.*

När Birgitta föddes (1302), hade en tid af 437 år försvunnit, sedan Ansgarius dog. Under dessa 437 år hade en väldig kamp mellan hedendom och kristendom utkämpats både i Svea och Göta land. Konunganamnen Olof Skötkonung, Blot Sven och Erik den helige påminna oss särskildt om denna strid. Minnet af Erik den heliges gärning lefde ännu, då Birgitta föddes. Valspråket: »Med Gud och Sankt Erik» hade då i 140 år varit till

* Birgitta gjorde början till en mission bland laparna.

S:TA BIRGITTA, CASA DI SANCT BIRGITTA, ROMA 1907.

styrka och uppmuntran för de fromma i landet. Men ännu rådde där mycken synd och hedendom. Tron på de gamla gudarna, nu vordna jättar och troll, behärskade ännu folket till stor del. Blodshämnden, enligt vår gamla gudalära en helig plikt, var ännu gängse, strider och blodsutgjutelser afstannade därför sällan. Stigmän, tjufvar och röfvare, som höllo till i skogarna, voro dessutom till skräck och fasa för både resande och hemma-
varande. Ingen kunde känna sig fullt säker ens i sitt hem och i sin gård. Och skönades än hemmet af de ökända illgärningsmännen, så hem-
söktes det ofta genom våldsgästning af landets stora och mäktiga, då de med sina krigsföljen drogo fram i landet. Sederna voro råa. En uppenbar strid mellan hedendom och kristendom var sålunda i själfva verket ännu rådande. Hvem af dem skulle segra?

Då behagade det Gud, som styr folkens öden, att uppväcka en svag kvinna till sitt redskap och begåfva henne med sin Helige Andes nitälskan till att förkunna frälsningens evangelium och så föra människor närmare Gud. Och denna svaga kvinnas anderöst var så stark, att den likt en åska ljöd öfver hela Nordanland och från Norden ut öfver Söderns länder. Det var Birgitta Birgersdotter, lagmannens dotter, som med profetisk hänförelse läste Guds, den rättfärdiges, lag för konungar, för påfvar och präster, för munkar och nunnor och för allt folket: Bättring från syn-

den, ånger och godtgörelse, tro på Kristi hårda pinas försonande kraft, men ve och evig dom öfver alla dem, som lefva fort i synden och icke omvända sig till Gud, jämte förkunnelsen om Guds oändliga nåd i Jesus Kristus mot alla verkligt ångerfulla syndare och hans ousägliga kärlek mot alla sina trogna barn, detta är i korthet hufvuddragen i Birgittas utsagor, sådana de föreligga i hennes till vår tid bevarade skrifter. Intagen och styrd af Kristi ande, predikar hon icke blott med ord, utan ock, liksom Kristus, med sitt exempel och sina gärningar. Hon visar ett hjärtligt medlidande med folket i dess andeliga och kroppsliga nöd. Hon hjälper de fattiga både med egen hand och egna gåfvor och genom att mana och drifva andra att hjälpa dem. Med stränga ord straffar hon dem, som lefva i öfverflöd, i fråsseri och praktlystnad. Själf lefver hon enkelt, sparsamt och försakande; hon nekar dock ej sin kropp en god måltid då och då, ty mat och dryck, säger hon, äro Guds gåfvor till lifs fägnad, och så skall den »åsnan kroppen, arbetsdjuret, också ha sitt foder». Såsom en rik mans dotter och såsom hustru åt en likaledes rik man hade Birgitta ursprungligen många ägodelar. Hon ägde Ulfåsgodset och Ulfshammars gård, dessutom hade hon ägodelar på Finsta, på Fånö och Vadstena Kungsgård m. fl. ställen. Men småningom bortskänkte hon alla sina ägodelar till de fattiga eller öfverlät dem till sina barn, utom det allra nödvändigaste. Bekant är

hennes ofta återkommande förlägenhet på mynt under hennes långvariga vistelse i Rom. Stundom visste hon icke om morgonen, huru hon skulle få bröd för dagen. Hela hennes bohag smälte ihop så, att det alltsammans till slut kunde lastas på 3 åsnor.* Hvad Birgitta gjorde för de sjuka, vilja vi sedermera särskildt beskrifva. Här må vi blott påpeka hennes outtröttliga kärlek till folket, som hon älskar, emedan hon i detsamma ser Guds arfvedel. Hon arbetar dag och natt för människors välfärd. Ingen person i hela medeltiden torde haft en så stor och fostrande betydelse för vårt folk, som Birgitta, och det både i religiöst, politiskt och kulturellt afseende. Hennes lif är därför väl värdt att studeras. Det är en beklaglig försummelse och brist i vår folkuppfostran, att vi ännu i allmänhet nödgas sakna populära och fullständiga lefnadsbeskrifningar öfver märkliga män och kvinnor i den svenska historien. Om våra begåfvade författare, i stället för att göra ihop diktade lifsbilder och romaner, ville slå in på den rent historiska vägen och affatta biografier och karaktäristiker öfver framstående personer i vårt folks historia, så skulle de utan minsta tvifvel göra en stor tjänst både åt folket och sig själfva. Och om den tiden, såsom vi tro, snart kommer, då våra författare slå in på den vägen, så skall Birgitta Birgersdotter blifva känd och älskad af Sveriges folk.

* V. v. Heidenstam, Birgittas pilgrimsfärd. Sthlm. 1907. Sid. 98.

För vår del vilja vi här söka gifva åtminstone några drag ur Birgittas lif. — Ehuru det är 536 år sedan Birgitta dog, äro dock källorna för hennes lefnadsbeskrifning så rika, att de riktigt öfverflöda. Redan detta är ett bevis för hennes storhet. Ty hade hon icke uträttat så mycket och så märkliga ting, som hon gjort, skulle vi heller icke haft så mycket upptecknadt och omskrifvet om henne. Där ingenting sker eller göres, där blir heller ingenting upptecknadt. Om Birgitta finnes en hel mängd saker upptecknade. Och historieforskaren, som strängt måste hålla sig till sanningen och den faktiska verkligheten, nödgas förtiga eller lämna därhän en del af de många underbara berättelser, som af katoliker finnas nedskrifna om Birgitta. De fullt historiska och vissa uppgifterna äro för öfrigt alldeles tillräckliga för att lära oss känna och älska henne.

FEMTE KAPITLET.

EN ÖFVERBLICK ÖFVER BIRGITTAS LEFNAD.

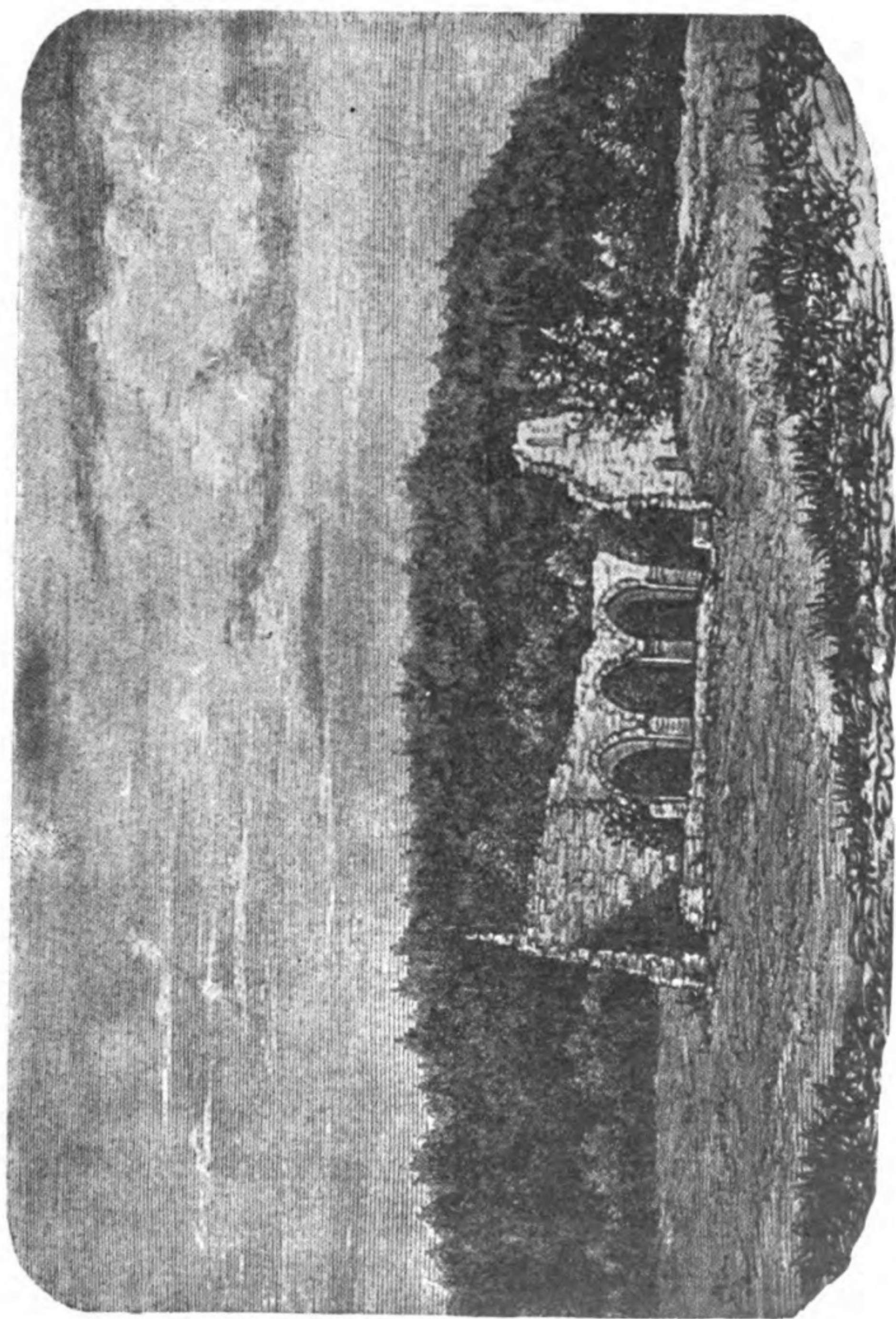
Kasta vi till en början en öfverblick öfver Birgitta Birgersdotters jordelif, finna vi, att det, likt de flesta människors, fördelar sig i bestämda tidsskeden, åtskilda genom ålder, vistelseort och lefnadsöden. Birgittas barndom genomlefves från hennes födelsedag den 14 juni* 1302 till den 1 oktober 1316, då hon gifter sig.

Hennes äktenskapstid okt: 1316—1344 ¹²/₂. Under denna tid förer hon, som en god och klok husmoder, spiran på Ulfåsa gård vid sjön Borens strand i Östergötland. Med sin man, Ulf Gudmars-son, sedermera lagman, lefde hon där i ett lyckligt äktenskap i 27¹/₂ år, till mannens död. Under senare delen af detta tidsskifte 1335—44 vistas hon emellertid sällan på Ulfåsa: än är hon under denna tid ute på längre pilgrimsfärder, såsom till

* Se sid. 8: Sainte Brigitt de Suède par Comtesse de Flavigny. Paris 1906.

BIRGITTA OCH ÄNGELN, OKT. 8.

ALVASTRA KLOSTER MED OMBERG I BAKGRUNDEN.

Trondhjem, till Vexiö, till Spanien, än vistas hon vid hofvet i Stockholm och än slutligen i Alvastra. I Ulf och Birgittas äktenskap föddes 8 barn: Märta, Carl och Birger, Katarina, Bengt och Gudmar samt Ingeborg och Cecilia, alla, hvar på sitt sätt, äfven de märkliga personer. Så t. ex. var Katarina begåfvad med en bländande skönhet af svensk typ och med ett fromhetssinne som täflade med moderns. Birger var en snäll och saktmodig gosse, liknande sin fader, och blef med tiden, liksom han, en god lagman, domare. Till honom skref Birgitta från Rom det bref, som vi strax vilja återgifva.

Birgittas vistelse vid hofvet såsom hofmästarinna hos konung Magnus Eriksson Smek och hans drottning Blanka inträffar under två perioder: 1335—1340 samt 1345 ö. f. Hennes pilgrimsfärd till Spanien, då hon såsom vanligen eljes åtföljdes af sin man, företages 1340—1341.

Hennes vistelse (som pensionär eller inackordering) i Alvastra kloster infaller under åren 1342—1349. Där bodde samtidigt med henne äfven en del af hennes familj, nämligen mannen och de yngre af barnen. I Alvastra afled Ulf Gudmarsson den 12 februari 1344. En skön minnesten utvisade länge hans graf där. (Denna sten finnes nu i Stockholm.) I Alvastra afled också den 8- à 9-årige sonen Bengt, troligen 1345. Gudmar hade flera år förut (omkr. 1338) aflidit i Stockholm, dit han varit modern följaktig.

DROTTNING BLANKA.

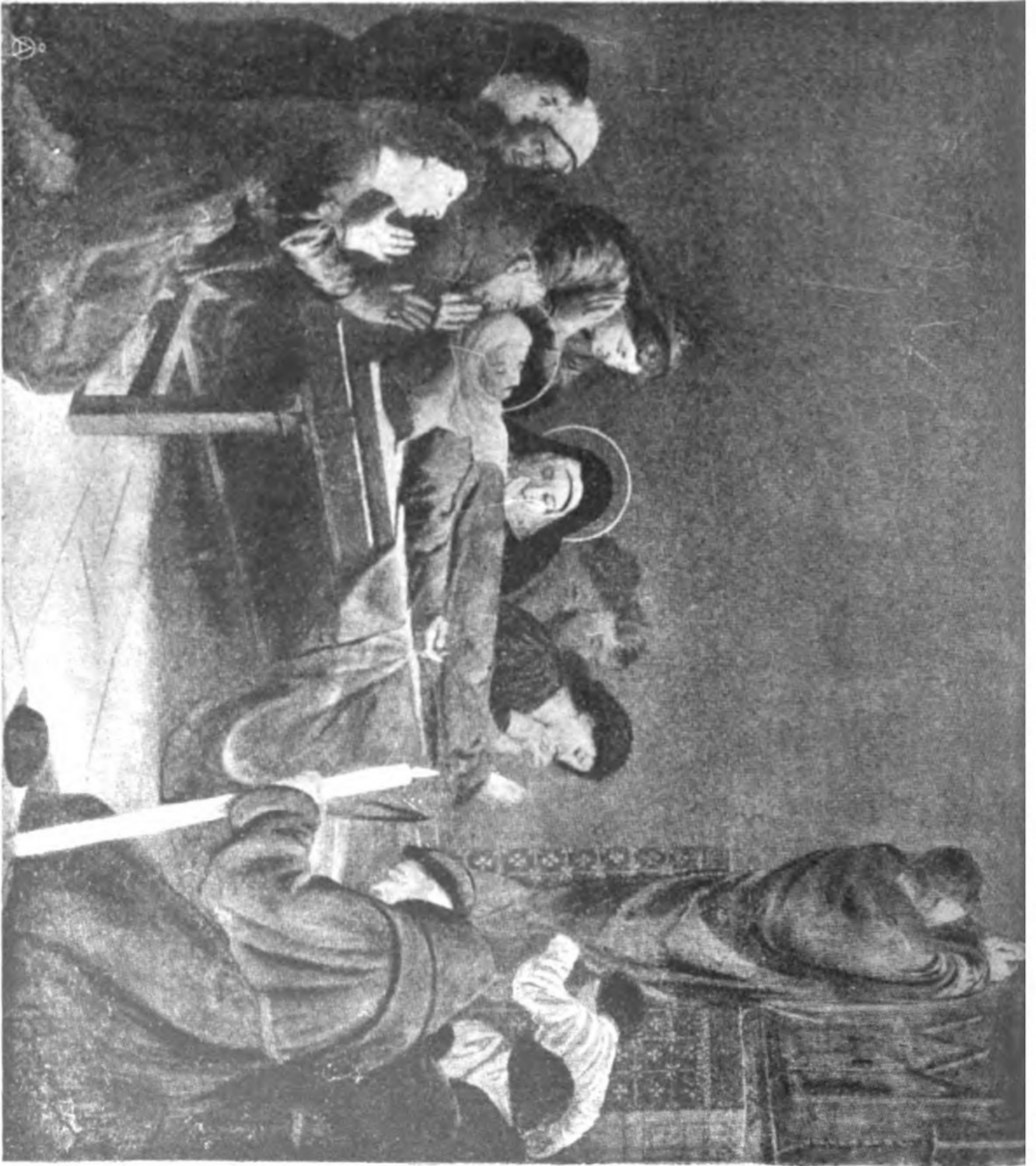
I

Birgittas vistelse i Rom, hennes resor i Italien och till Jerusalem upptager den sista perioden af hennes lefnad: 1350—1373 ²³/₇.

Af politiska och religiösa orsaker var det, som hon år 1349, i ett stort sällskap af sina närmaste vänner, begaf sig till Rom, där trådarna till folkens lycka och olycka då för tiden spunnos. Birgitta var nu tidens örakel icke blott i religiösa utan ock i politiska angelägenheter. Men man hade icke velat lyssna till oraklets röst, utan gjorde snarare spe af henne. Inför det unga och sköna men sedeslösa fursteparet, konung Magnus och drottning Blanka, hade hofmästarinnan Birgitta Birgersdotter en tid varit ungefär detsamma som profeten Elias var för konung Akab och drottning Isebel, nämligen en straffande profetissa, hvilken ord eller blotta närvaro ofta hejdade den uppslupna glädjen vid hofvet. Med smärta hade hon varit vittne till de faror och olyckor, som redan gått ut öfver fäderneslandet, med bäfvan och fasa såg hon nya olycksmoln uppstiga öfver ett älskadt, men förblindadt folk, som dessutom föraktades och förtrycktes af landets stormän. Som åskviggas föllo Birgittas ord, straffande och förkrossande, öfver stormännens fördärfliga lefverne och öfver alla gudlösa människor. Barn af sin tid, trodde eller hoppades äfven Birgitta, att om hjälp kunde fås, så skulle den komma genom påfven och hans collegium, kyrkostyrelsen. Drifven af dessa tankar begaf hon sig till Rom, liksom senare Luther, för

BIRGITTAHUSET I ROM.

BIRGITTA'S DÖD.

att göra hvad hon kunde till förbättrande af ställningen bland folket. Men liksom Luther blef högeligen besviken i sin förväntan, så blef också Birgitta det. Hon fann icke en Petrus utan en »Lucifer på Sankt Petri stol».

Det straff, hvilket Birgitta i många år förkunnat, kom nu också i den allra förskräckligaste skepnad: digerdödens fruktansvärda härjningar gingo nu vid denna tid öfver hela Europa. I en sådan bedröflig tid kom Birgitta 1350 till Rom. Hennes öden i den staden voro af de mest skiftande slag. Under denna tid företog hon ej sällan resor, såsom till Norra Italien, till Neapel och trakten däromkring samt till Jerusalem. — Den, som bäst sitter inne med källorna till och kännedomen om historien om Birgittas nära 24-åriga vistelse i Rom, är vår svenske minister i Rom friherre C. Bildt, som otvifvelaktigt är den största Birgittakännaren i vår tid, men som, af okänd anledning, icke ämnar offentliggöra sina birgittinska manuskriptsamlingar.

I denna vår korta öfverblick må vi äfven slutligen nämna om Birgittas syner.

Sina första syner och uppenbarelser hade hon i föräldrahemmet 1309 och 1312 samt senare på Aspanäs. Efter den tiden nämnes ingenting (med vissa undantag, hos de katolska biograferna) om några uppenbarelser förr än 1336, då hon kommit till hofvet. Men efter den spanska pilgrimsfärden och i synnerhet efter makens död 1344 tilltogo hennes syner både till antal och styrka, och

BIRGITTA PÅ DÖDSBÄDDEN.

de hålla sedan i sig ända till hennes död, som blef henne förutsagd af Kristus 5 dagar i förväg. »Det har varit dig en pröfvotid, sade Herren, ty liksom brudgummen döljer sig för bruden, för att väcka en desto innerligare längtan hos henne, så har jag handlat mot dig. Men bered dig nu till resan, ty om 5 dagar skall du fara härifrån — — din lekamen skall jordas här i Rom, till dess den kan komma till det ställe, som jag utsett». Hon afled tidigt på morgonen den 23 juli 1373; 71 år, 1 månad, 9 dagar gammal. Några af hennes sista ord äro förvarade till oss: »Säga icke läkarna, att jag skall dö?» frågade hon och tillade: »Nej, de förstå det icke, ty att dö det är att icke tro på Gud, men lifvet är i hans fruktan». — Dottern Katarina, som ömt vårdat henne, och sonen Birger samt många andra vänner voro, på hennes önskan, närvarande vid hennes dödssäng. Hon sade sig vilja blifva begrafven i stillhet nattetid. Slutligen tog hon nattvardens heliga sakrament, gaf förmaningar till sina barn, och snart därefter, midt under morgongudstjänsten, utbrast hon: »Herre Jesu, dig befaller jag min ande». — Kristi brud hvilade trygg i brudgummens armar. Sv. ps. 487:2.

SJETTE KAPITLET.

ETT BREF FRÅN HELGA BIRGITTA.

Vi återgifva här Birgittas förut antydda bref från Rom till sin son Birger Ulfsson, lagman i Nerike. Det lyder sålunda:

»Lof, heder och ära vare Herren Jesus Kristus, enkannerligen för den bittra pina han led uppå korsens galga för vår skuld.

Allra käraste son, begärer du få rätt kärlek till din Gud skapare och återlösare, så bär hans pina alltid i ditt hjärta och red dig till att ofta gudligen anamma hans heliga lekamen efter din skriftefaders råd. Vidare, ehvar du är och spörjer husarmt folk, så hjälp dem efter din förmåga (emne), Gud lönar dig väl. Item, betala väl dem, som hafva arbetat för din skull, och näpps dina undersåtar skäligen med mildhet och haf ingen illasinnad mot Gud i din tjänst. Item, då du ståndar opp om morgonen, antvarda åt Gud själ och lif och bed honom beskärma din tanke, ord och gärning, gör kors i ditt anlete och uppå ditt hjärta

och säg: Jesus Kristis Nazareus, Juda konung, förbarma dig öfver mig. Då du hörer messa, så tänk uppå vår herres allsvåldiga makt, hårda pina och dina egna synder. Item, då du sitter vid bord, haf gudeligt och höfviskt snack, vakta dig för Swärgis sedvänja. Många gå sällan från bord, förrän de äro som grymtande svin i menige hus. Item, nämn icke gärna djefwelen. Item, när du skall tala eller svara, gör kors uppå ditt hjärta och säg: Jesus Kristus, Jesus Kristus. Så får du skäligen ord, ord både till att tala och svara. Räds Gud i alla dina gärningar; då du sitter i dom, betänk grannt dina ord förrän du dem framför. Döm så din jämkristen, som du vill svara för Guds stränga dom. Gör dig någon orätt, fly till Sweriges lag, hämnas icke i din vrede; är det ock så, att dig sker icke rätt af ditt herrskap, gif dig till freds och antvarda din sak åt vår herre Jesus Kristus; tveka inte, han hjälper dig bättre till rätt än du någon tid tänka kan. Härmed befaller jag dig med lif och själ åt den heliga trefaldigheten, åt jungfru Maria och alla helgon i himmelrike».

I det föregående hafva vi gripit händelserna i förväg och pekat på vissa punkter i Birgittas lif i syfte att orientera oss och på samma gång göra läsarna förtrogna med vårt ämne. I det följande är det vår afsikt att i tidsföljd och mera ingående följa Birgitta genom hela hennes jordevandring, från hennes födelse till hennes död, och därvid

framhålla åtminstone det väsentliga i hennes lifs öden och verksamhet. Att vi ej kunna göra detta utan att komma i beröring med många andra personer af hennes samtida och närmaste efterkommande äfvensom att vi måste framställa vissa hufvuddrag af den tids historia, i hvilken Birgitta lefde, och något beskrifva de orter, där hon vistats, är både naturligt och nödvändigt.

Gå vi då först att berätta det som är känt om hennes barndomstid 1302—1316, så finna vi, att den lämpligen kan fördelas i tre tidsskeden: hennes stumhetstid under den spädaste åldern 1302—1306, hennes vistelse i hemmet från denna tid till moderns död den 21 sept. 1314 (Flavigny sid. 16), samt hennes vistelse på Aspanäs i Östervåla socken i Västmanland* 1314—sept. 1316 hos sin moster Ingrid Karin och hennes man drotseten Knut Jonsson.

* Eller i Ydre i Småland, i Malexanders socken vid sjön Sommen.

SJUNDE KAPITLET.

SIERSKANS BARNDOMSTID.

De ibland oss, som hafva kommit till mogen ålder, veta väl, att de intryck, vi fått i vår barndom af föräldrar, lärare och kamrater m. fl., så småningom mer eller mindre omärkligt satt prägeln på hela vårt lif. Vår karaktär är en frukt af ordets ljudvågor, som slagit mot våra öronhinnor, af exempel och tilldragelser, som genom synnerverna intryckts i vår själ, af de bilder, som naturen och kulturen upprullade omkring oss, hvilka bilder likaledes vår inre människa insugit genom våra sinnesorgan för att bearbeta dem i vår själs verkstad och sedan i vår ordning utsläppa dem i världen omkring oss. Så är vårt lif en ständigt upprepad mottagning och omsättning af intryck från vår omgifning. Mera mottagliga äro våra sinnen i vår späda ålder och ända till dess vi blifva 20 à 25 år. En rispa, som göres i det unga trädets bark, sitter där gärna under trädets hela lif. Människans hjärnbark är i ungdomen

St. Birgitta from Barn

mjuk och känslig, och de bilder, som då aftrycka sig på den, sitta där hela människans lif i form af minne och karaktärsläggning.

När vi blifva äldre, blir vår hjärnbark, liksom trädets, hård och skrynklig: vi äro då föga känsliga för intryck utifrån, och vi lefva hellre på våra tidigare minnen. Men vår lifstillvaro är dock ännu mera sammansatt och invecklad än så, som nu är antydt. »Jag» — din Gud och din skapare — »kände dig förr, än du var aflad i moderlifvet». »Alla mina dagar voro uppskrifna i din bok, innan ännu någon af dem hade kommit». Sådana utsagor i lifvets ord förkunna för oss, att vi på något sätt funnits till förr än vi började vårt jordelif. Och denna vår föruttillvaro måste ju gifvetvis på något hemlighetsfullt sätt vara knuten intill och vid vår nuvarande jordiska tillvaro och på denna öfva ett visst, doldt inflytande. Vore det icke så, skulle tillvaron på vissa punkter sakna enhet och sammanhang (system). Men det kunna vi icke medgifva. — Kommer så härtill, att människorna, med allt det de hafva gemensamt och lika med hvarandra, dock äro mycket olika både till sina själsgåfvor och sina kroppars beskaffenhet, så att på hela jordens rund finnas icke två personer, som äro fullkomligt lika hvarandra. Kvinnans natur är sålunda mycket olik mannens. »Så finnas ock både himmelska kroppar och jordiska kroppar». 1 Cor. 15: 40. Denna utsaga kan i viss mån tillämpas

äfven på människokropparna då de ännu gå omkring här på jorden. Somliga människors kroppar äro nämligen fint väfda, nervösa, nästan genomskinliga. Andra åter äro byggda af ett mera groft ämne. De mjuka nervösa kropparna äro i enstaka fall utrustade med ett s. k. sjätte sinne. De hafva icke blott syn, hörsel, lukt, smak och känsel såsom vi andra utan ock förmåga att momentant mottaga intryck äfven från den värld, som är utom, bakom och öfver vår synliga sinnevärld. De sägas vara fjärrskådande eller klarseende. Birgitta var utrustad med en kropp af sist nämnda art. Skriftliga anteckningar säga, att hon alltid varit »en klen människa». Hon var liten till växten och nådde icke fullt medellängd,* hon hade harmoniskt och väl utbildade kroppslemmar, ädla sköna anletsdrag, lindrigt böjd näsa, s. k. örnnäsa, stora ljusbruna ögon af dominerande utseende, de voro merendels till hälften slutna och

* Den 6 maj 1893 förevisades Birgittas mantel för vår minister i Rom, Carl Bildt, som förklarat, att den är äkta, och beskrifvit den i K. Vitterh. Hist. och Antiquitets Akademiens månadsblad för 1893. Mantelns längd framtill är 1,10 meter, bak 1 meter, omkretsen nedtill är 2 meter, kring halsen 65 cm. Af Birgitta finnas ungefär 30 olika bilder, porträttmålningar, träsnitt m. m. De äro dock mycket svåra att öfverkomma, förvarade som de äro här och där i bibliotekens gömmor. Amerikanare ha inköpt och från Rom till Amerika, Notre Dame i Indiana, öfverflyttat en större del af värdefulla Birgittabilder. — I Arboga kyrka lär finnas en altartafla, där ett porträtt af Birgitta är måladt.

alltid skådande rätt framåt eller nedåt mot jorden. Öfver dessa underbara ögon hvälfde sig en stor och skön panna. Hennes mun och läppar voro kanske en smula »för stora», hakan var också något bred, allt tydande på stor själskraft, energi och beslutsamhet samt en öfverflödande fantasi och stor snillrikhet. I den sjöolycka, för hvilken hennes moder under hafvandenskapet var utsatt, har man velat finna en naturlig förklaring till Birgittas ovanliga egenskaper som barn och sedermera under hela hennes lif. Moderns förskräckelse i skeppsbrottets stund, hennes fall ned i vattnet, hafvets vågsvall, den plötsliga glädjen öfver räddningen, detta allt är ju något, som finner sin motsvarighet i Birgittas skiftande sinnesstämningar, hvilka stundom gifva sig luft i en intensiv gråt, stundom i en öfversvallande glädje. Har någon haft en impulsiv naturell, så var det hon. Birgittabarnet var ungefär 3½ år innan det började tala eller gaf något ljud ifrån sig. Barnet var under denna tid alldeles stumt, tyst inför Gud. Hvad som då försiggick i barnets själ var utan tvifvel vida större ting, än man kan ana. Det späda barnets sjäslif är till största delen ett outforskadt område. Så mycket mindre kunna vi veta något om det stumma barnet, hvilket icke ens genom skrik kan gifva sina önskningar till känna. Men när ett sinnesorgan brister i förmåga, pläga de andra sinnena skärpas så mycket mera. Under sin stumhetsperiod mottog utan

tvifvel det lilla Birgittabarnet genom sina ögon, öron och känselnerver ett lifligt intryck af sin moder och fader, af sin sköterska och af hela sin omgifning. Barnet kunde ej skrika, ej tala; men det såg och lyssnade så mycket mera. Så hände det sig en dag, då hon var något öfver 3 $\frac{1}{2}$ år, att flickan plötsligen började tala, tala icke jollrande eller stapplande utan redigt och rätt, nästan såsom en vuxen människa. Denna underbara tilldragelse, oförklarlig för oss såväl som för lärda fysiologer, inträffade ungefär vid samma tid som Torgils Knutsson blef hals-huggen (6 febr. 1306). När den ädle riksmarskens röst förstummades genom det trolösa förräderiets bödelsyxa, då tick hans vän Birger Perssons stumma barn en talande tunga och lät höra en röst, som skulle ljuda ännu vidare i världen än hans, som hade tystnat i döden. Alla förvånades och glädde sig öfver detta under.

Hurudan var då den omgifning, af hvilken det uppväxande Birgitta-barnet tog intryck? De omedelbaraste intrycken kommo naturligtvis från hennes far och mor, från stugan, där hon dvaldes dag och natt, från möblerna och husgeråden, från husdjuren, från bilderna, hennes dockor och andra leksaker. En fotolitografi af Mandel beskriver med konstens färger Birgittas födelseplats sålunda: »Ett stort rum i medeltidsstil. I en upphöjd skulpterad säng ligger modern, biträdd af en kvinna, som håller hennes

vänstra hand. Nedanför står fadern, visande den nyfödda för ett fruntimmer, åtföljdt af en gosse. Två tjänarinnor syssla med linnen åt barnet, den ena vid spiselden, den andra på knä vid ett fat, stående på en pall. En nunna sitter i en stor stol, vid öppet fönster, bedjande med radband. En vagga, en hund och hans matskål upptaga rummets nedre del till höger.» — Det är oss obekant, om fru Ingeborg gaf själf di åt sin andra dotter, Birgitta. Vi antaga emellertid såsom sannolikt, att barnet haft amma. Birgitta har säkerligen från en kvinna af folket med modersmjölken insupit sin böjelse för det enkla och torftiga och sin kraft att motstå kroppsliga smärtor, under det hon från modren ärft den böjelse för yttre glans och prakt, som vållade henne så stora smärtor i själen. Hon hade liksom två mödrar och därför ock liksom två själar.

Det var ett soligt och ljust hem, i hvilket den lilla flickan växte upp. Hennes far och mor, Birger Perssons andra hustru, lefde i en innerlig kärlek och förståelse till hvarandra. En allvarlig, djupt kristlig anda rådde i det rika hemmet. På Finsta gård var mycket folk boende, och alla funno de i sin husbonde, lagman Birger, en välvillig och god fader, liksom hans husfru, Ingeborg, var en öm moder åt dem alla. Utom många tjänare, till husets och gårdens skötsel, funnos där alla slags handtverkare, såsom smeder, snickare, murare, skräddare och skomakare.

Där fanns krigsfolk, och där funnos präster. Men några trälar voro icke på gården, ty Birger Persson hade själf skrifvit i Upplandslagen 1295: »Då Kristus såldes, frigjorde han alla kristne.» Därmed var träldomen afskaffad i Sverige i de landsdelar, där denna lag blifvit gällande. Och vi kunna vara vissa, att Birger Persson såsom en god kristen och rätt lagman själf noga iakttog den lag, som han varit med om att stifta. — Till Finsta kommo också en mängd folk på besök rätt ofta: familjens vänner och gäster, såsom domprosten i Uppsala Israel Persson, Birgers bror, Anders And, också domprost och släkt med Birger, Moster Ramborg och hennes man Erengisle Plata på Svanhals, moster Ingrid och hennes man, drotsen Knut Jonsson på Aspanäs. — Ramborg och Ingrid voro systrar till Birger Perssons hustru. — Vidare besöktes Finsta af sådana män som Torgils Knutsson och Mats Kettilmundson och andra rikets stormän. Till gården kommo också flera präster och munkar och studerande, som gingo omkring och bådö om hjälp till sina studier (terminerade), och slutligen kommo dit fram många vanliga tiggare och uslingar: alla fingo de hjälp och tröst på Finsta, och mången öfver lifvets smärtor gråtande fick där sina tårar borttorkade af en kärleksfull hand. Den lilla Birgitta fick sålunda se och bevittna, huru vänligt och ömt alla bemöttes af hennes far och mor, och huru de fattiga och nödställda af dem rönte mycken tröst och hjälp. Af

denna ständiga åsyn väcktes tidigt i barnets själen innerlig medkänsla för den mänskliga nöden.

På grund af sitt ämbete hade Birger Persson till åliggande att årligen från tingshögen uppläsa och inskräpa lagen för folket. Såsom domare afgjorde han uppkomna tvister och skyddade folkets rätt mot konungen och konungens rätt mot folket. Det är tydligt, att hans eget hem och husfolk måste på ett märkbart sätt beröras af denna gärning, som fadern och husbonden förrättade. Nog talade han äfven i hemmet mången gång om lag och rätt för sina barn och sitt husfolk. Till sådant tal fick alltså äfven hans dotter Birgitta lyssna. Den tidens lagmän och domare måste vara icke blott väl lagfarne män utan också därjämte väl bekanta med folkets seder och bruk, med folkets och landets historia, äfvensom med de sägner och sagor, som lefde på folkets läppar och ur minnet fortplantades från släkte till släkte. Lagen har ju hufvudsakligen tillkommit på historiens och sedens grundval. Lagen är en på tinget antagen öfverenskommelse, grundad på folkets seder och bruk och på visa mäns råd. Dessa åter hafva sina djupa rötter i historia och saga. Vi minnas berättelsen om hurusom Birger Perssons namnkunnige företrädare Thorgny Thorgnyson på tinget åberopade en forntida händelse såsom stöd för hans hotfulla yrkande mot Olof Skötkonung. De gamle lag-

männen voro tillika sagosamlare och häfdatecknare. Eskil Magnusson, lagman i Västergötland och en bror till Birgittas morfar, var sålunda en af de män, som gaf Snorre Sturlasson stoff till dennes berättelser om Sverige.

I sin faders hus fick Birgittabarnet höra många sagor och berättelser af sin faders och moders läppar både från forna och sena tider. Hon fick höra sagan om Arnvid blinde, om Freyvid döfve och Thorvid stumme. Hon fick höra berättelser, som rörde hennes egen familj. Särskildt hade hon roligt af att höra följande berättelse om hennes mormor Sigrid den Fagra. Bengt Magnusson lagman hade gift sig med den fagra och förståndiga men lågättade Sigrid. Hans broder, den stolte Birger Jarl blef ond på Bengt för detta steg och sände honom på spe en kjortel, som var sydd till hälften af guldtråd, till hälften af vadmal. Men Bengt lät besätta vadmalsstycket med guld och ädla stenar, så att det blef mycket dyrbarare än den andra hälften. När Birger Jarl fick veta detta, blef han ännu mera vred och utmanade Bengt till strid på lif och död. Då gick Bengt och gömde sig i skogen, sedan han först bedt sin hustru att hon skulle taga emot Jarlen så väl och vänligt hon kunde. När nu den vrede jarlen med sina krigare sprängde in på Bengts gård, stod Sigrid på trappan, klädd i sina fina kläder, och hälsade jarlen ödmjukt och höfviskt. Betagen i

hennes bländande skönhet och höfviska sätt, vardt Birger liksom förvandlad. Han hoppade strax ned af hästen, tog Sigrid i famn, kysste henne och sade: »I sanning, kära syster, hade icke min bror tagit eder, skulle jag hafva gjort det själf.» Nu hemkallades Bengt från skogen, och sedan blef det stor glädje och gamman på Ulfåsagården. — Om släktens fromme konungar Knut den helige, Sverker den 1:ste och Erik IX:de fick Birgitta ock höra berättas många hjältedater och underbara ting. Och aldrig tröttnade barnet att höra på, helst som berättaren för sina åhörare merendels gjorde en tillämpning och ett tillägg sådant som detta: »Af sådana konungars blod äro vi komna.» Den släktstolthet, som naturligt nog besjälade Birger och hans familj, öfverflyttades på detta sätt äfven på den späda Birgitta och utöfvade på henne med tiden en frestande makt, mot hvilken hon utkämpade mången hård kamp. I Birgittas barndomstid — liksom för öfrigt under nästan hela hennes lifstid — rådde oafbrutna strider mellan Folkungaättens medlemmar, som då regerade i Sverige (1250—1397). Birger Jarls son konung Magnus Ladulås hade dött 1290, och hans son Birger (f. 1280, d. 1321) vardt konung i hans ställe. Riksmarsken Torgils Knutsson blef då, enligt konung Magni testamente, förmyndare för såväl den minderårige konung Birger Magnusson som för hans omyndige bröder hertig Erik af Södermanland och hertig

Waldemar af Finland. I 13 år, till 1303, förde Torgils Knutsson landets regering med det största beröm. Bland annat förde han lyckligt krig med Ryssland och utvidgade det svenska Finlands gränser mot öster genom eröfring af Savolax och Karelen. Efter det ryska krigets slut uppblossade emellertid inom riket ett inbördes krig emellan konungen och hans bröder Erik och Waldemar. Dessa furs-
tar hade nämligen, enligt sin faders förordning och enligt tidens sed och landets lag, tilldelats vissa delar af riket i förläningar, öfver hvilka de härskade såsom småkonungar med egna lysande hof och egna rådsherrar. Denna omständighet, som naturligtvis gjorde intrång på rikskonungens makt, inkomster och anseende, blef nu orsak till en rad af strider emellan konungen och hans bröder. Vid Lödöse, på Dalsland och i Västergötland fördes kriget i början. Torkil Knutsson och hans vän Birger Persson äfvensom kyrkan och prästerskapet höllo mera med hertigarna än med konungen. Fred slöts omsider i Kolsäter 1305, hvarvid hertigarna erkände konungens rättsanspråk. Kort därefter blef emellertid Torgils Knutsson ett offer för konungens och hertigarnas trolöshet och förräderi. Han fängslades på sin gård Lena, fördes till Stockholm och afrättades där den 6 februari 1306, ett bevis på den sanningen, att otack är världens lön.

Vid mikaelitiden samma år inträffade den s. k. Hå t u n a l e k e n, då Erik och Waldemar vid ett gästabud i konung Birgers hem öfverfölla och fängslade både honom själf och hans förtrogna folk och tjänare. Sedan började striderna ånyo. — Om alla dessa strider och blodsdåd fick den unga Birgitta höra talas, och de upprörde henne så mycket häftigare, som dessa händelser nära berörde hennes fader och hela hennes släkt. Birger Persson, som af sin ställning tvangs att taga parti för den ene eller den andre af de stridande, iakttog visserligen härvid en stor försiktighet, men han kunde likväl icke förneka sin vänskap och sin tacksamhetskänsla för sina fränder Erik och Waldemar. En af dem hade ju också vågat sitt lif för hans älskade maka Ingeborg och räddat henne ur sjönöden vid Öland (1302). På grund af denna vänskap mot hertigarna var Upplands lagman ej synnerligen väl liden af konungen; och ej heller torde Birgitta i sitt hem fått höra något särdeles vänligt tal om konungen. En viss misstro till den lagliga öfverheten inplantades i barnets själ.

Då man läser om alla de blodiga strider och fejder, som i Folkungaättens tid utkämpades i början af 1300-talet, skulle man kunna tro, att den tidens människor icke alls voro besjälade af Kristi fridsreligion. Detta vore emellertid en förhastad slutsats. Det var tvärtom till stor del af religiös hänförelse som krigen fördes.

Riddarlifvet, denna förening af religion och strid, är denna tidens särmärke. För våra hedniska förfäder var tapperhet och strid vägen till evig sällhet. Efter kristendomens införande fick denna åsikt snart nog en ombildning i riddarväsendet. Hade man förut kämpat för att i Valhall få sällskapa med gudar och gudinnor, så kämpade man nu för Kristus, för jungfru Maria och alla helgon. Af dem väntade den kristne riddersmannen att i himlen krönas med evig sällhet. På grund af Mariadyrkandet förband sig med riddarlifvet en stor vördnad för kvinnokönet. Hos Maria, Jesu moder, ser katoliken ingen synd: hon är hvit som liljan, ren som solen och skön som rosen. Hos sitt hjärtas utkorade vill riddaren se samma egenskaper, och han ägnar henne gärna en snarlik dyrkan, som den, hvilken tillkom Maria. Genom en religiös akt inviges riddaren till sitt kall: Han skall strida för den kristna trons utbredande och för kyrkan, beskydda kvinnan och de värnlösa samt främja det som är rätt. Birgitta visar en stor hänförelse för riddarlifvet. Kristus är för henne den störste riddare och hjälte, enär han kämpat till blods in i döden och vunnit själar. I sina böner och öfriga skrifter rör hon sig ofta med bilder hämtade ur den kristne krigarens lif och bragder.* Högt skattar hon

* Som exempel må anföras följande bön af Birgitta: »Min Herre Jesus Kristus, Du är den starkaste kämpe och manligaste riddare. O, Jungfruns son, din pina var

munk- och nunnelifvet, men ännu högre värderar hon korsriddarens gärning. Så säger hon härom: »Ej är hårdare lif än ridderskapets lif för att utbreda den sanna tron. Munken har sin kappa, riddaren måste bära det, som hårdare är, nämligen brynjan och platan (harnesk). Munken har sin säng, om än hård, riddaren måste ligga i vapen. Och är än munkens återhållsamhet tung att öfva, tyngre är dock för riddaren att sväfva i ständig lifsfara och gå mot väpnade finder. Ty Kristi riddarskap började icke för att vinna denna världens ägodelar eller för att insnärjas i girighet utan för att styrka sanningen och utbreda den sanna tron.» (Revelationes del I bok 3 kap. 27.)

Birgittas fader var riddare och är såsom sådan afbildad på sin grafsten i Uppsala domkyrka. Han är klädd i ringbrynja med svärd och sköld. Hans

hårdare än någon annans. Men nu utropas din ära af hela himmelrikets härskaror upp till den höjd, hvars slut ingen kan begripa, i Gudomens välde. Gånge ock det ropet ned i helvete, i hvars djup ingen botten finnes. Ditt lof höjes och ökas i världen både genom dina vänner och ovänner, ty du var den förste och främste i striden under ditt eget banér, som var lika med din kärlek. Då lyftes banéret upp och syntes i den timmen, då du sade: Det är fullkomnadt, och till dess du antvardade din ande i din faders händer, då värken från alla dina sår sökte sig fram till hjärtat. Ty hellre ville du, att ditt hjärta brast än att själarna skulle mista himmelriket. Du öppnade himmelen och öfvervann helvetet med ditt hjärts blod. Då fick Lucifer, höfdingen i helvetet, så stort fall, att han domnade i sin styrka och sina krafter och allt djäfla-

Birgitta.

6

ansikte, som å grafbilden är skägglöst, visar goda och ädla drag. Birger Perssons och äfven Birgittas vapenmärke var: två förenade örnvingar med sänkta fjädrar och på den nedre svartfärgade delen en ros. Redan som barn beskådade Birgitta i sin faders gård riddarnes kämpalekar, då de i tornerspelets dust sökte störta hvarandra ur sadeln. Riddarnes kvinnor, som vid dessa tillfällen prålade i guldskimrande och lysande dräkter, tilljublade segraren sitt bifall, och barnen och den öfriga folkskaran, som åsåg leken, jublade med dem. Hon var ock med vid de efter sådana lekar följande festerna, då det anställdes stort kalas med mat och dryckjom, musik, dans och allehanda upptåg. Tornérspelen voro sålunda ett slags folkfester, där det gick mycket lifligt till, och kunna förliknas vid våra dagars idrotts-

könet röt och tjöt och skalf af rädsla, himlakropparna förvandlades till sina krafter, och jorden rördes med hela sin tyngd och hvad som växte därpå. O Hertig af Betlehem, då fullkomnade du höfdingabragd, när du ledde den stora skaran från mörker och bedröfvelse till evärlig glädje. O, du värdigaste riddare, Guds signade lekamen, huru manligen fullkomnade du riddarskapets lag, såsom dess regel kräfver; du styrkte kyrkan, då du talade och skipade ny lag, du vårdade änkan, då du lofvade skriftermål, du hjälpte faderlösa barn, då du med ditt hjärteblod öppnade himmelriket, ditt hjärta är idkeligen redo att göra rättvisa och fördärfva orättvisa. Min käre Herre Gud, jag är en af dem, som du köpte med din död. Hvad skall nu varda min hjälp! Jag har nu själf förskyllat helvetet på så många sätt, jag har gjort mot

fester, för hvilka de icke stodo tillbaka i glans och allmänt intresse. Jakten var en annan sport, som på den tiden idkades mer än nu och något annorlunda än nu. Man jagade merendels till häst och icke blott med hundar utan äfven med falkar, som spanade upp villebrådet. Vapnen, som brukades, voro pilbåge, spjut och yxa. Skogarna vimlade af vilda djur. Björnar och vargar, lodjur och älgar voro då allmänt förekommande. Säkerligen var Birgitta ännu ett barn, då hon började sitta till häst. Detta sätt att färdas var ju då mest brukligt, och troligtvis var hon också med på jakt redan som ung flicka. I allt fall har både jakten och riddarväsendet utöfvat ett mäktigt intryck på den unga flickans sinne. Man kan se det däraf, att hon i sina skrifter ofta brukar sådana ord och bilder, som äro tagna från jaktspråket

dina bud, jag känner i mig godgärningarnas vansklighet och syndiga lustar och får aldrig himmelriket utan att jag af din gudomliga kärlek får mina synder begråtna och förlåtna. Min Herre Gud, såsom det var omöjligt att komma till himmelriket förr än du dog för Adams synd, så är det mig omöjligt att skiljas vid helvetet, som jag själf förskyllade, utan med din hjälp; min skapare och helare, hela mig och miskunda dig öfver mig för din stora dygds och miskunds skull. Min Herre Jesus, hör min bön, som du hörde rövaren på korset! Gör mitt hjärta brinnande af din kärleks eld, så att allt, som är dig emot i det, må blåsas bort af stormen. Min Fru och alla helgon och änglar, bedjen med mig och för mig. (Se 4 bok kap. 143—145 Birgittas uppenbarelser, G. E. Klemming utg. och Hammerich sid. 111.)

och riddarlifvets idrotter. Det, som i än högre grad gjorde intryck på Birgittas barnasinne, var naturen och särskildt den storslagna natur, som tedde sig vid och omkring Finsta med dess än vilda och kraftiga, än milda och mjuka utseende. Finsta gård ligger i Uppland i Sjuhundra härad och Skederids socken, sydost om Uppsala och i närheten af Norrtelje. Omgifningen utmärker sig mera som skogstrakt än som slättland. I nejden däromkring finnas talrika mindre sjöar, strömmar och små kullar, och nära intill gården ligger den idylliska insjön Björken med sina sköna stränder. Från sjöns nordöstra ände rinner en å mellan låga åsar förbi gården. Dagligen kunde Birgitta från sitt fönster se den blå sjöns vattenspegel lysa fram mellan träden. Asp, al, björk och gran äro de träd, som där växa om hvarandra. Under hednatiden fanns en offerlund vid Finsta, och minnesmärkena efter densamma stå där ännu alltjämt. Där finnas en mängd bauta-stenar, runstenar, kämpahögar och stensättningar både i backsluttningen och i dalgången. Det var åsynen af denna natur och dess yttringar, som så djupt intryckte sin bild i Birgittabarnets själ, att hon ännu som äldre kan i skrift återgifva den med lefvande färger: Skogens tysta ensamhet, störd blott af koskällans pinglande ljud, forsens brus, de norrskensklara nätterna, daggpärlorna på ängens gräs, rosenlundens doftande skönhet, den säfbevuxna myren, kornknarrens sång, ugglans

skrik i kyrktornet, den i hafvets djup spejande fiskmåsen, lammen på marken, bisvärmerna i det ihåliga trädet, de lekande fjärilarna, de kväkande grodorna och de kacklande hönsen — själfva stormen, som brusar med dån öfver hafvet, höstdimman, som höljer sitt flor öfver ängen och skogen, det största som det minsta, det sköna och det afskräckande, hela naturen afslöjade för henne sin dolda skatt, som skulle göra henne andeligen rik för ett långt lif. Hon älskade markens djur och blommor. I helgonlegenderna förbundos deras namn med Jesus och jungfru Maria. Guldhönan var Marias nyckelpiga; ty hon springer så flitigt och är så väl klädd. Den ljusröda *Orchis maculata* är jungfru Maria hand, ty roten ser ut som en hand. Aspens blad darrar för den svagaste vindfläkt — icke underligt, ty Kristi kors var ju taget af en asp. Så sades det för Birgittabarnet. Och så få ju barnen höra sägas ännu i dag.

I det föregående hafva vi berättat, hurusom barnet Birgitta fick röna starka intryck af omgifningen i hemmet på Finsta, af naturen däromkring, af personer, som där samlades till gästbud, jakt och ridderliga öfningar. Birgitta, som föddes den 14 juni 1302, fostrades i hemmet hos sin far och mor till moderns död den 21 september 1314. Hon fick redan tidigt lära sig att sy och sticka, brodera, väfva, knyppla och säkerligen också att spela på harpa, äfvenså att läsa och

skrifva. Såsom vi förut anmärkt, fick hon se och höra mycket på sin faders gård, där många förnäma gäster samlades och där allvar och ridderliga idrotter och lekar omväxlade med hvarandra. Men barnet fick också höra om förskräckliga ting, som då timade i landet, nämligen inbördes krig mellan konungen och hans bröder, Torgils Knuts-sons afrättning, Håtunaleken m. m. Birgittas fader stod mycket nära dessa händelser, och de måste göra så mycket djupare intryck på den späda flickan, som hon blef vittne till huru djupt de upprörde fadern och modern, då hon hörde deras tal därom. Det var ju en strid på lif och död inom deras egen släkt, de stolta men olyckliga Folkungarne. —

Af naturen tog hon redan som barn djupa intryck: de härliga ängar, skogar och sjöar, som finnas kring Finsta, växter och djur, kvarnar, smedjor, kolmilor och allt det andra på gården talade sitt mäktiga språk in i barnets själ och gaf hennes fantasi rik näring. Men framför allt och samtidigt härmed var det, som

Birgitta tog djupa intryck af religionen redan som barn.

Flera faktorer samverkade därtill: fromma personer, böcker, lärare, kyrkor, religiösa berättelser och kristliga sedvänjor. De fromma personer, hvilka, utom hennes far och mor, öfvade

det största inflytande på barnet, voro hennes moster Ramborg Erengisle på Svanhals och ett par andra släktingar, domprosten Anders And och munken Israel Erlandson, båda från Uppsala. — De böcker, som sattes i barnets händer, voro katekesen, som då innehöll tron, Fader vår, Ave Maria och de tio buden, vidare evangelieboken med de söndagliga texterna. Religiösa sånger och gudliga folkvisor voro i bruk redan då och gingo från mun till mun, t. ex.:

Där sitter en dufva på liljekvist,
Hon sjunger så fagert om Jesu Krist;
I himmelrik är en stor glädje!

Den romerska kyrkan fordrade, att hvarje kristen skulle kunna den apostoliska trosbekännelsen, Fader vår och instiftelsen till döpelsen, äfvenså Ave Maria och de 10 buden. Prästen måste, enligt sin ämbetsplikt, undervisa sina församlingsbarn i kristendomskunskap, och den unga Birgitta läste fölaktligen också för prästen i Skederid. I hemmet hade hon dock sina egna lärare, huskapellanen på Finsta herr Anders, Anders And, (Nils Hermansson) m. fl. Den svenska legendsamlingen från det 13:de århundradet var visserligen icke ännu färdig, men vissa delar däraf funnos troligen tillgängliga redan i Birgittas barndom, och i allt fall fick hon kunskap om dem

genom muntliga berättelser. Vi anföra här några verser ur denna svenska Höga visa:

Jesu Guds son,
Jesu gode,
blöt mitt hjärta
med dino blode
att tänka med tack
uppå din pina
af allom hug och
hjärta mina!

Jesu gode,
medan din pina
var min skuld,
för ångsten dina,
gif, att din pinas
hvassa svärd,
din stungna sida
och blodiga harth,
naglar genom
händer och fötter
må gro genom mina
hjärtarötter.

Min Herre, din pina
är sent tald:
huru svår hon var
och mångfald!
Du föddes först
på gatan ute
svept och virad,
i fattigas klute.

Himmelrikets fröjd
och änglars glädje,
du grät nykommen
i vårt kläde!

Den romerska kyrkan, som i Birgittas tid varit rådande i Sverige sedan många århundraden tillbaka, tager mer än andra samfund de sköna konsterna i sin tjänst. Den väcker i själarna en stor hänförelse genom sin sköna sång, genom sin rikt utvecklade bildkonst och sina skulpturarbeten, genom sina vackra målningar och sina sköna kyrkor. I Birgittas barndomstid var Sveriges land öfversålladt med nya, vackra kyrkor. Uppsala domkyrka, Nordens mästerverk i byggnadskonst, byggd af Bonneville, var då ännu icke fullt färdig, men dock i bruk. Dessa de första kyrkorna i Sverige voro invändigt prydda med många sköna bilder och målningar ur den bibliska historien både från Gamla och Nya Testamentet. Här fick Birgitta se Adam och Eva, Abraham, Isak och Jakob, Profeterna och helgon afmålade, ja, äfven himmelen och helvetet voro där framställda. Mer eller mindre rysliga scener från kampen mellan ljusets och mörkrets makter voro i bild framställda — t. ex. särskildt på en eller flera pelare i Uppsala domkyrka — och måste i synnerhet på ett barnasinne utöfva en djup inverkan. Om vi i våra dagar träda in i en romersk katolsk kyrka, så förnimma vi strax, att där bör en annan anda än i våra

egna protestantiska kyrkor, och det t. o. m. om det är en hvardag och gudstjänst ej hålles. Äfven på söckendagar stå de katolska kyrkorna öppna för besök: en tyst stillhet råder, en dämpad dager silar in genom de målade fönstren, sköna men allvarliga linjer och ytor möta vår blick öfverallt. Templets renhet, den rena och friska luften, målningarna och bilderna tilltala och fägna vårt sinne i hög grad. I kyrkan knäböja här och där några personer, försänkta i tyst bön eller i betraktelse. De hafva för en kort stund kommit in i kyrkan, då de gingo till eller ifrån sitt arbete, och sina bördor hafva de nedsatt vid kyrkans dörr. På helgdagar, då gudstjänst hålles, klingar alltid sången skön, mäktig, stark och medryckande. Prästen i sin skrud och korgossarna i sina hvita mantlar, rökelsekaren, som sprida sin vällukt — allt har liksom en förtrollande tjusningskraft, som oemotståndligt öfvar inflytande på de närvarande, framför allt på det barnsliga sinnet. Så var äfven förhållandet på Birgittas tid i vårt land. Våra katolska förfäder här i Sverige stodo icke i något efter andra folk, hvilka det vara månne, särskildt beträffande sångens gåfva och dess konstmässiga utförande. Redan de hedniske sångarne i Norden, hvilka på en gång diktade och sjöngo sina sånger till harpans toner, vittna om att sången är en uråldrig, älskad och odlad gåfva i Sverige både bland svear och götar. Det fanns intet folk i hela världen, som, så strax efter det blifvit kristet, alstrade så

sköna och djuptänkta sånger och psalmer som det svenska folket.*

Med denna kristendomsform kom Birgitta från spädate år i beröring. Men det var icke blott formerna, som slog an och talade sitt sköna språk till hennes barnsliga sinne: i dessa sköna och enkla former, i sången, i bilderna, i orden var ingjuten en djup, lefvande ande från Kristus och apostlarna. Hela Kristi lif, från krubban till grafven, rullades upp för henne, då hon deltog i gudstjänsterna, i synnerhet vid de stora högtiderna jul och påsk. Och hvad hon såg och hörde i kyrkan, hade på ett intimare sätt sin motsvarighet i hemmet.

Hvarje dag gingo hennes föräldrar till kapellet på Finsta och deltog i den gudstjänst, som där på en kort stund förrättades. Birgitta och

* »Sången ädla känslor föder;
Hjärtats nyckel heter sång.» —

»Wo man singt, da lass dich frölich nieder;
Böse Menschen haben keine Lieder.»

(Där man sjunger, slå dig gladligt ned;
Onda människor hafva ingen sång.)

Så uttalar i senare tid den germaniska folkstammen sin uppfattning af sångens betydelse för individens och folkens religiösa och nationella lif. Tonspråket är internationellt och förstås af alla folk. Svenskar hafva i våra dagar i Europa och Amerika skördat ära och pris för sin sång och sin musik. Skulle då icke svenska toner.

hennes syster Karin följde äfven med, och barnen knäböjde trohjärtadt vid föräldrarnas sida. På fredagarna gick Birger Persson i regel till skrift och nattvard för att, som han sade, vara beredd att med kristligt mod bära de pröfningar, som Gud under veckans lopp behagade sända honom. Då var också den unga Birgitta med och deltog äfven hon, jämte andra af familjen, i denna heliga förrättning. Hon grät då bittert öfver sina barndomssynder. Icke konstlade och tillgjorda — såsom hos många andra på den tiden — voro hennes tårar och känslor vid dessa tillfällen, ty i religiösa ting särskildt var hon förunderligt tidigt utvecklad. Hon förnam redan som barn sådana erfarenheter, som vanligen komma först längre fram i en människas lif.

Jesus Kristus såsom den störste af alla hjältar var ständigt i barnets tankar, men om-sjungna i vårt eget land, kunna åter bringa väckelse och harmoni in i det svenska folkets lif? Det är ett godt tecken, att i senare tid sångarförbund, med syfte att omsluta hela Sverige, hafva bildats. »Sjung, svenska folk!» Sjung om ditt sköna land! Sjung om dina hjältar och hjältinnor, om de »ädla skuggor, vördade fäder, Sveriges hjältar och riddersmän. Om ännu er sällhet er gläder, gifven friheten lif igen.» — Du, Karolinernas sångare, eller du, titanen bland skalder, nu omsider vorden kristen*, stämman edra lyror till att lofprisa idealens fanbärare bland det svenska folket i nutid och forntid! Och låten då äfven Birgitta Birgersdotter ändtligen få den äresång, hon förtjänat.

* Skrefs före A. Strindbergs död.

kring honom samlades för hennes inre syn alla hans trogna och redliga stridsmän, som segrande gått öfver till den triumferande skaran i himmelen. De lefde i himlen, men de voro därför ej döda på jorden. Där lefde de i sina själs- och trosfränders goda minne, i deras sånger, i deras längtan och böner. Bland de män och kvinnor, som lefvat och dött i Kristi tro och hvilkas minne på den tiden hölls heligt i den svenska församlingen, var det i synnerhet ett namn, som lefde på allas läppar och ärades i sång och sägen: konung Erik. En bok fanns, som handlade om den helige Eriks lif och Järtecken, bearbetad 1310 af munken, sedermera biskopen Israel Erlandsson i Uppsala och sedan i Västerås. Boken blef ock vid denna tid öfversatt till svenska språket.

Uppsala var det ställe, som åtnjöt den största glansen af den kristlige nationalhjälten. Där hade han lefvat och verkat, där hade han dött och begravits. Där i Uppsala ljöd brödernas växelsång om helige Erik mera skön och fulltonig än på något annat ställe i hela riket:

Ave, martyr pretiose,
Miles Christi gloriose,
Ave, regum gloria!
O Erice, rex Svecorum.
Posce nobis peccatorum
Veniam et gaudia!

Det är:

Hell dig vittne, dyra, kära,
Kristi kämpe, rik på ära
Lefve kungars gloria!
O vår Erik, Svears konung,
Bed för oss om syndens soning,
Lifvets frid! Halleluja!

ÅTTONDE KAPITLET.

BIRGITTAS FÖRSTA SYNER

beskrifvas af biograferna sålunda:

En natt, då hon var 7 år gammal, men ännu icke 10 år, kallade Gud på henne, liksom han fordom kallade Samuel (1 Sam. 3:6) och andra utvalda i Gamla och Nya testamentet. Birgittabarnet svarade såsom Samuel: »Se här är jag». Hon slog upp sina ögon och fick se en större härlighet än den, som fröjdar vanliga kristna. Det ljus, som osynligen regerar i församlingen, syntes falla öfver henne på ett yttre, förnimbart sätt. Ofvanpå ett altare, som stod i Birgittas rum, visade sig för henne Jungfrun Maria, klädd i en skönt lysande dräkt, och sade till henne: »Kom!» Dragen af en oemotståndlig tjusning, skyndade flickan upp ur sin säng. Jungfrun visade henne en krona. — »Se här, vill du hafva den?» frågade hon. — Som ett tecken till bifall böjde Birgitta sitt unga hufvud, och Maria satte kronan på henne. — Synen försvann, men en lång tid därefter kände Birgitta öfver sin panna det

mystiska diademmet, som Gud beredt henne, och som han åt henne hade förvaradt i himmelen.

Hennes moder *Ingeborg* fick kunskap om dotterns syn, men i stället för att skämta bort den eller tvinga henne att tiga med den, var hon nog förständig att själf omtala den för andra och att låta flickan följa med sig för att åhöra de predikningar, som hölls på svenska såväl i Finsta kapell af en munkbroder, som i sockenkyrkan af prästen. *Ingeborg* trodde nämligen på den Heliga Skrift och därför också på möjligheten af himmelska andars förbindelse med människor.

Sin andra syn hade *Birgitta* vid 10 års ålder, efter det hon en dag hade bevistat en passionsgudstjänst, vid hvilken en munk* i Finsta kapell hade predikat om Kristi lidande och i lifliga färger målat den korsfäste för sina åhörare. Predikanten synes hafva varit en stor vältalare. På ett kraftigt språk, som var inspirerad af bibelns ande och färglagt med bilder, som påminde om den poetiska *Eddan*, beskref han syndens fördärf och fördömelse för de fallna Adamsbarnen och därjämte Kristi bittra lidande i syndares ställe. Denna predikan väckte hos *Birgitta* till lif en för henne dittills okänd känsla, nämligen *smärtan*. Hon greps in i själen af Kristi oändliga kärlek, som dref

* Denne munk var troligen förutnämnde *Israel Erlandsson*, dominikanerprior i Uppsala och provincialvikarie för Skandinavien, kalladt *Dacien*. Han var biskop i Västerås 1309—1327 och dog 1329.

honom att ödmjuka sig själf, att födas, lefva, lida och dö såsom ett armt människobarn — liksom hon själf var. Hon såg i anden, hurusom Jesus, Frälsaren, bar lifvets och dödens smärtor utan att någonsin säga: det är nog.

Så upprann i barnets själ sympati för och kärlek till den lidande Jesus. Hela dagen tänkte Birgitta på de ord, hon hade hört i kapellet, och då natten kom, låg hon ännu vaken i sin säng och kunde icke somna. Hennes döende Frälsare lade beslag på hela hennes eftertanke och på alla hennes väsens förmögenheter. Plötsligt märkte hon ett stort ljus, liksom Paulus vid Damaskus, och såg i detsamma ett lysande kors ställa upp sig framför henne. Jesus Kristus var fästad däruppå. — »Se, huru jag blifvit behandlad», sade himmelens och jordens herre. — »O min söte Herre, hvilken har gjort dig så mycket ondt?» frågade Birgitta. — »De, som förakta och glömma min kärlek», svarade Jesus. Bilden af den lidande Frälsaren, som utstod så outhärligt hårda smärtor, gräfdes sig djupt in i Birgittas själ, och aldrig i hela sitt lif kunde hon glömma den. Hon följde rösten, som kallade henne till Golgata kors. Hennes väg dit var ljus. Hon omfattade strax Kristi kors och behöfde icke genomtränga Getsemanes mörker.

Så beskriver Comtesse de Flavigny Birgittas första syner. I likhet med den katolska kyrkan likställer hon Birgittas sy-

ner med de uppenbarelser, genom hvilka en Samuel, en Paulus och andra på sin tid fingo förnimma Herrens kallande röst. Katolikerna sätta gärna likhetstecken mellan sina helgons syner och de uppenbarelser, som omtalas i bibeln. För en sådan betänklig villfarelse, som med nödvändighet leder till nedsättandet af bibelordets auktoritet, måste vi noga vakta oss. Den protestantiske historieskrifvaren F. Hammerich åter erkänner visserligen det reella och verkliga i dessa och andra syner, som Birgitta haft: de hafva visserligen tilldragit sig så, som anteckningarna om dem beskrifva, men, säger H., de hafva blott haft en subjektiv verklighet och varit af betydelse endast för Birgitta själf, som upplefde dem; de sätta också sin prägel på hennes viktigaste gärningar och öfva inflytande äfven på andra personer, i den mån dessa taga intryck af Birgittas person. ---

Dessutom söker Hammerrich gifva en naturlig förklaring på dessa syner. Han säger nämligen först, att det låg liksom i luften, att man på den tiden skulle hafva uppenbarelser och syner. Kyrkohistorien känner flera namn på sådana fromma siare och sierskor: Suso, Rulman, Nikolaus från Basel, Katarina från Siena, Kristina och Margareta Ebnerin, Hildegard, Jungfrun af Orleans m. fl.

Men icke blott i den senare medeltiden -- då

ju för öfrigt också de onda andemakterna frodades och drefvo sitt spel med trolldom, häxeri och dylikt — äfven i en senare tid iakttagas sådana företeelser, som nämnas visioner, syner, uppenbarelser. För att icke nämna vår store landsman Emanuel Swedenborg, denne furste bland visa män från Nordanland, han, som mer än någon annan dödlig skådat öfversinnliga ting, så kunna vi nämna den klartänkte och ingalunda vidskeplige tyske skalden W. G ö t h e († 1832): Då han efter en gripande afskedsscen red bort från ett möte med sin Fredrika, såg han sin dubbelgångare komma sig till mötes. *

Vidare söker Hammerich förklara Birgittas syner såsom en frukt af hennes i hög grad känsliga och nervösa konstitution till både kropp och själ. Särskildt vill han så förklara de första synerna, som hon upplefde i sin barndom. Utan att anföra något bevis, uppställer Hammerich följande märkliga påstående: »Känselnerven låter reta sig inifrån lika starkt, som, under vanliga förhållanden, utifrån, och den skapar då bilder, som hafva den mest förbluffande likhet med verkligheten.» Så gick det, säger han, med Birgittabarnet: Hennes känsliga nerver mottogo så starka intryck inifrån af det hon såg och hörde i kyrkan och hemma om Herren Jesus och hans moder, att dessa heliga personer städse stodo såsom lefvande för hennes

* Göthe. Aus meinem Leben 3. 83. —

inre och visade sig för hennes yttre öga. Hon såg sina egna tankar som syner och hörde sina egna (eller andras förut talade) ord som röster. Birgittas uppenbarelser voro således, enligt Hammerich, på en gång en synvilla och en verklighet: De voro en synvilla, ty de alstrades genom de egna sinnesförmögenheternas bedrägliga spel med henne själf. De voro en verklighet för henne själf, ty hon, det troende barnet, visste icke med sig något bedrägeri, utan kände och förnam tvärtom synen såsom det innersta och centralaste i sitt lif.

Vi måste bekänna, att vi icke finna oss öfvertygade af Hammerichs sätt att se saken. Han gör visserligen aktningsvärda försök att förklara synerna såsom helt naturliga och den tiden tämligen allmänna företeelser. Men han har icke lyckats däri. Företeelsen är lika ofattbar efter som före hans bevisföring. Huru den af en inre nervretelse framkallade sensationen träder ut ur personen och ter sig för denna som en lefvande gestalt, är för det begripande förståndet precis lika ofattbart, som att Kristus själf i egen person stiger ned och talar med en människa. Dessutom hvilar Hammerichs påståen-
de om synnervens* inre retning och dess förmåga att skapa inre visioner på ett blott antagande,

* Med »sandsenerven» menar H. tydligen icke blott känselnerven i egentlig mening, utan alla de nerver, som äro verksamma vid de fem sinnenas fungerande.

på en hypotes, hvars hållbarhet han bort uppvisa t. ex. genom att anföra patologiska experiment eller faktiskt gjorda erfarenheter. Men då han icke har bevisat, att hans påstående om känselnerven har sin grund i en naturlag, måste hela hans bevisföring förlora sitt värde. Det intresse, som besjälar Hammerich, är historikerns sinne för det i lifvet verkliga. Hvad har verkligen tilldragit sig här? Forskaren måste ju tro sina ögon och öron. Några andra medel att komma till viss-het har han ju icke och får han icke hafva, såvida han icke vill äfventyra sin vetenskapliga auktoritet. Men är det nu så, som Hammerich säger, att Birgitta — och andra med henne — vid sina hafda syner blifvit bedragna af sina ögon och öron, hvarför skulle icke då detsamma kunna hända den forskande vetenskapsmannen? Icke är väl hans nerver mera fredade från bedrägeri än en annan människas. Det synes mig därför vara både enklast och riktigast att taga Birgittas syner så, som de i hennes egna och i andra tillförlitliga personers skrifter berättas hafva skett.*

* De svenska personer, som efterlämnat tillförlitliga skriftliga uppgifter om Birgitta äro bland andra: Ärkebiskopen Birger Gregorson, som var samtidig med henne. Abbedissan Margareta Clausdotter, abbedissa i Vadstena 1473—1486. Hon har på svenska beskrifvit Birgittas lif och lämnat goda underrättelser om både Birgitta och hela hennes släkt.

(Margareta Clausdotter, eller som hon nu skulle heta:

Om man så gör, få de värde icke blott för henne själf utan ock för alla de människor, som begrunda dem. De äro då att betrakta såsom verkliga afslöjanden från den osynliga högre världen, på hvars realiteter vi ju tro. Men därför att vi taga dem så, behöfva vi visst icke, med katolikerna, tillmäta dem samma värde, som bibelns uppenbarelser, och detta så mycket mindre, som Birgitta själf aldrig hyst ett dylikt, förmätet syftemål, då hon med stor vånda* födde sina andeliga barn och i skrift lade fram den åt henne af Gud gifna sanningen. Det är nog, att hon talar inspirerad af Skriftenss Ande och i öfverensstämmelse med den.

Greta Nilsson, var dotter af Nils Natt och Dag och h. h. Margareta Bjelke, som var dotter af Sten Bjelke och Margareta Sparre, hvilken åter var dotter af Carl Ulfsson Sparre till Tofta och h. h. Helena, som var dotter af Israel Birgersson, född 1313 död 1351, Birgittas broder. M. (Clausdotter dog 1486.) *Genealogia Brahea*, 39, efter Skinnboken på Visingsborg, innehåller urgamla svenska anteckningar om Birgitta. *Diarium Vazstenense*, ett pålitligt arbete, hvars första del är skrifvet af Birgittas samtida Thorer Andersson.

* Hennes visionära tillstånd voro nämligen förenade med en egendartad oro och själssmärtor, hvilka förnummos af henne olika, allt eftersom visionen angick henne själf eller den rörde sig om andra personer. På ett sätt, då det var frågan om goda, på ett annat, då det rörde sig om onda personer. Men äfven ljufliga, saliga förnimmelser voro ofta förbundna med hennes exstatiska tillstånd.

Och i skriften säger Herren: Jag skall utgjuta min Ande öfver allt kött, och edra söner och döttrar skola profetera, och edra ynglingar skola se syner. Apg. 2: 17. Men en profet är icke föraktad utan i sitt fädernesland. Vi svenskar äro snare att akta uppå och tro all möjlig utländsk visdom. Men de sköna väckande och fostrande tankar, som vi hafva i Birgittas digra skrifter, dem förakta vi, som vore de utan värde, ja, vi veta knappt något om dem, ty Birgittas skrifter äro för svenske män och kvinnor ännu alltjämt en förseglad bok.

NIONDE KAPITLET.

OM FRU INGEBORGS LIF OCH SISTA STUNDER.

Fru Ingeborg Bengtsdotter, lagman Birger Perssons andra hustru och moder till Birgitta och hennes sex syskon, afled i sitt hem på Finsta den 21 september 1314. Hon var vid sitt frånfälle helt ung, mellan 40 och 50 år. Birger Persson öfverlefde henne i nära 14 år. Han dog den 25 mars 1328. I sitt äktenskap med Birger hade Ingeborg födt 7 barn. Af dem hade fyra, två söner och två döttrar, aflidit i späd ålder och begrafvits i Uppsala. De tre återstående, som öfverlefde modern, voro Birgitta, född 1302 * $14/6$, död 1373 $23/7$; Katarina, född 1304 och Israel, född 1313 eller 1314, död 1351.

* Vi angifva Birgittas födelse till året 1302, bland annat af den orsaken att hennes syster Katrina, som ju var minst 1 år yngre, ej skulle haft laglig ålder för äktenskap (12 år) 1316, i fall hon, Katrina, varit född i slutet af 1304 eller 1305, och Birger Persson kunde naturligtvis ej göra något olagligt.

I *Scriptores rerum suecicarum* m. æ. T. III sid. 208 få vi närmare upplysning om Ingeborg och hennes släkt. Det är abbedissan Margareta Clausdotter, som skrifvit detta: »Bengt Magnusson och Sigrid den Fagra hade fyra barn, tre döttrar och en son. Sigrid låg en månad på sotsängen och dog 1289, begrafven i Sanct Clara kloster i Stockholm vid högaltaret. Sigrids döttrar voro:

1. Ramborgh — hon ligger i Risaberga kloster, gift med junker Erengisl »(= Erenstråle)», och han ligger i Svanhals. Ramborgh var jungfru till döddagar.

2. Ingridh satt oppa Aspanäs. Hon vittnade för mäster Päder »(Priorn i Alvastra)» om S. Birgittæ gudomlighet, som han såg med henne i barn domen. (Kallas fru Kadrin.)

3. Ingeborg, gift med Birghe Pædharson, en ärlig herre, god och mycket gudelig. Han hade lagt grunden till många kyrkor och kloster och lät dem hederligen uppbygga och särdeles Skoo kloster; han sökte Rom och Jerusalem och många helga ställen, som fader och föräldrar före honom. Denna hans fru Ingeborg var mycket god gudelig kvinna och fullkomlig i dygder, lönlige innantill skylandes sina gudlighet, och utan till tedde hon sig efter välborna kvinno sed, för hvilket hon dömdes högfärdig vara af en klosterfru» etc. »Och är vetandes, att denna fru Ingeborg hade

VII barn, tre söner och fira döttrar, hennes första son het Petrus, andra Benediktus, tredje Israel. Hennes första dotter Ingridis, andra Margareta, tredje Katerina, fjärde var vår kära moder Sancta Birgitta». (Anm. Ordningen mellan döttrarna är här af Marg. Clausdotter bevisligen felaktigt angifven, enär Birgitta i sin faders testamente kallas »Secundo genita», den andra i ordningen af döttrarna.)

Svår sorg och pröfning hade således gått öfver Birger och Ingeborg, då deras kära små, så fort efter hvarandra, rycktes ifrån dem af döden. Med kristligt tålamod och undergifvenhet hade de båda makarna burit dessa och andra pröfningar.

Ingeborg hade företagit flera resor både inom och utom landet. I sällskap med sin man hade hon besökt Spanien och Rom. Förut ha vi omtalat den resa, som hon företog 1302, då skeppet, med hvilket hon reste, led skeppsbrott vid Öland och Ingeborg med knapp nöd blef räddad af sin kusins barn hertig Erik. (Det stenkors, som till minne af räddningen sedermera genom Birgittas försorg restes vid Kläppinge och som ännu står där, omtalas i A. A. Afzelius' Svenska folkets sagohäfder 5: 27—28 och i C. v. Linnés öländska och gottländska resa sid. 110. Den senare vet dock intet att berätta om stenkorsets tillkomst och ändamål.) Ingeborg hade då troligen varit i England på en pilgrimsfärd till Birgitta Teutoburgias graf. Kanske uppkallade hon sedan sitt eget barn, som hon vid tiden för

denna resa bar under sitt hjärta, efter den berömda, engelska kvinnan.*

För öfrigt hade Ingeborg, såsom vi kunna förstå, lefvat ett mycket verksamt lif samt troget och villigt uppfyllt en makas och moders plikter. Redan de många barnens födelse och omvårdnaden om dem hade kräft stor uppoffring och möda. Så var hon maka åt den högt uppsatte, vänsälle och rike lagman Birger, hvars ställning kräfde, att hon måste representera och ständigt vara omgifven af folk och värderade gäster. Med sin man hade hon ömt deltagit i omsorgen om deras hus och varit en god moder äfven för de många tjänarne och det myckna folket på gården.

Nu nalkades hennes verksamma lif till slut. Fru Ingeborg fick lykta dagen, innan aftonen ännu hade kommit. Hon angreps af en svår feber, i hvilken hon en tid låg sjuk. — Det var en dag i slutet af september 1314. Huskapellanen herr Anders hade läst messan (gifvit henne nattvarden). Han och en tjänarinna samt en annan kvinna befunno sig i sjukrummet och stodo vid den sjukas säng. Herr Birger kom nu också in till henne. Den sjuka sade då:

»Jag kommer att dö inom några få dagar. Gud har sagt mig det.»

* Birgitta och Birger härledas af ett engelskt ord, *bright*, som betyder briljant, lysande, och icke af svenska ordet *berga*: borg, Börje.

Hon började sedan tala om sin begrafning och menade, att hon skulle begravas i Skenninge, ty där hade Birger från början tänkt att välja sin grafplats och hade förut talat därom med sin maka.

»Men,» sade nu Birger, »allrakäraste Ingeborg, du glömmmer ju vårt sista aftal, att vi skulle begravas i Uppsala nya kyrka, där våra små ligga.»

»Ja, käre herre och husbonde», svarade Ingeborg, »du har rätt, förlåt mig! I min stora svaghet och smärta glömde jag det. Men gör du nu, som vi hafva aftalat med hvarandra, låt min trötta lekamen komma till hvila i Uppsala kyrka och gif icke mindre än 200 mark pängar som min själagåfva till bröderna där.»

Birgitta och de två andra barnen, den 10-åriga Katarina och den späde gossen Israel, hämtades nu till moderns dödssäng. Alla brusto i gråt och tårarna strömmade ned för deras kinder.

Då sade den döende modren:

»Hvarför gråten I! Länge nog har jag lefvat, I borden hellre vara glada, ty jag kallas bort härifrån af en mäktigare Herre. Snart skolen I åter få förenas med mig, som Gud nu kallar bort.» Hon välsignade nu sin man och sina barn. Som bruket var den tiden, satte man dödsfacklan i hennes hand; och icke långt därefter afsomnade

hon i Gud.* Snart ringde det i alla kyrkoklockor i trakten mellan Finsta och Uppsala. Och innan veckans slut rörde sig ett långt liktåg fram på väg till den väldiga katedralen, hvars portar för sista gången öppnade sig för slottsfrun från Finsta. Med furstlig prakt blef hon så begrafven i S:t Katarinas och S:t Nils' kapell.

Bröderna i Skenninge, som gingo miste om likstolen, inlade en formlig gensaga mot hennes begrafning i Uppsala. Men de förlorade processen, ty vittnen intygade, att den döda på sitt yttersta

* Margareta Clausdotters berättelse om Ingeborgs död lyder så:

»När Ingeborg låg på sotsängen och när hon såg sin herre och andra flere gråta och sörja, då sade hon: Hvi sörjen I? Ymnigt länge hafver jag här lefvat, och nu är glädjandes, ty att jag är kallad af värdigare herre. Därefter välsignade hon bonda och barn och somnade hon i Gudi.»

Marg. Clausdotter prisar Ingeborg mycket för hennes fromhet och gudliga lif. Hon säger, att Birgitta senare, långt efter moderns död, såg i en syn sin moder och jungfru Maria. Denna senare talade då till Ingeborg och sade: »älskar du din dotter Birgitta?»

Hon svarade:

»Ja, om hon älskar Gud, så är hon mig kär, men om hon icke älskar Gud, så är hon mig förhatlig och led.»

Detta samtal lägger i dagen, att såväl Birgitta som Margareta Clausdotter hade den öfvertygelsen, att Ingeborg varit en mycket gudfruktig kvinna.

hade bestämt sig för och beslutat att hvila i Uppsala hos sina barn och sin man.

Birger Persson gjorde nu sitt testamente och insatte hertig Erik och domprosten Anders And till förmyndare för barnen.

TIONDE KAPITLET.

BIRGITTA PÅ ASPANÄS.

Då Finsta nu mistat sin husmoder, insåg Birger att det ej längre kunde vara ett tjänligt hem för hans unga döttrar, som nu saknade moderns tillsyn och fostran. Strax efter Ingeborgs begrafning öfverlämnade han därför både Birgitta och hennes syster Katarina åt deras moster Ingrid Karin* på Aspanäs, att hon skulle taga hand om deras fortsatta utbildning i de färdigheter, som på den tiden fordrades af riddarnas döttrar. Som maka till drotsen Knut Jonsson, hvilken tillika var höfding och domare öfver Östergötland, ägde och bebodde hon den inom Folkungaätten ärftliga herregården Aspanäs, beläget vid en insjö i Östervåla socken i Västman-

* Margareta Clausdotter kallar henne Ingrid. I genealogia Brahea heter hon Katarina. Af katolikerna benämnes frun på Aspanäs alltjämt Katarina (Kadrin). Vi låta henne heta Ingrid Katarina, ehuru två dopnamn icke brukades då. Sed nulla regula sine exceptione. I anteckningarna har hon faktiskt namnen Ingrid Katarina eller Ingrid Karin.

l a n d. * Dit flyttade nu Birgitta och hennes syster. Denna fru Ingrid Katarina, som själf var barnlös, säges hafva varit en förståndig, kunnig, driftig och, efter vår tids uppfattning, en ganska sträng kvinna och således synnerligen lämplig att fostra unga flickor. På Aspanäs fingo Birgitta och hennes syster genast sina boningsrum sig anvisade i en af slottets flyglar. Åtminstone hade Birgitta där sin egen kammare, hvilken under långa tider därefter förevisades såsom en märkvärdighet, ungefär så, som i vår tid Tegnér's bostad i Lund och Linnés på Hammarby hållas i vördadt minne. Och törhända finnas ännu på Aspanäs några minnen och märken kvar efter Birgittas tvååriga vistelse därstädes.

Fru Ingrid Katarina Bengtsdotter på Aspanäs var en ovanlig kvinna äfven i det afseendet, att hon förde dagboksanteckningar: hon skref upp händelser, som timade och erfarenheter som hon upplefde. Dessa hennes anteckningar kommo 150 år senare väl till pass för hennes rykt-

* Andra säga i Ydre i Småland: Aspanäs i Småland ligger i Malexanders socken, alldeles intill sjön Sommen, och är ett gammalt herresäte, som i senare tider bebotts af släkten Gyllenhammar. Säkerligen var det på detta Aspanäs vid Sommen Birgitta och hennes syster vistades de två åren efter modrens död. Äfven andra ställen i Småland nämnas i Birgittas historia, såsom Dannäs, hvilket nämnes i samband med Birgittas goda vän Ingrid från Dannäs, och vidare Vexiö, S:t Sigfrids stad, som Birgitta också besökt, Gäddevik i Flisby och möjligen andra.

bara efterkommande Margareta Clausdotter*, hvil-
kens minnesteckningar, så långt de finnas kvar,
utgöra en värdefull källa för den svenska medelti-
dens historia. Dessa båda kvinnors flit och vet-
girighet ha vi sålunda att tacka för att vi öfver-
hufvud veta något om Birgittas lif på Aspanäs
åren 1314—1316. Följande märkvärdigheter
äro om henne antecknade från denna tid: Ehuru
flickorna icke bodde i samma hus som familjen,
utan hade sina rum för sig själfva i en af går-
dens sidobyggnader, följdes de likväl bittida och
sent, natt och dag af mosterns vaksamma öga.
Sent en afton, då hon gick att se till dem och
trodde att de hade somnat, fann hon Birgitta half-
naken ligga på knä framför krucifixet d. v. s.
bilden af den korsfäste Kristus, som var anbragt
vid sidan af hennes säng. Den unga flickan var
upptagen med att vaka och bedja, medan andra
voro försänkta i sömn. Detta var något, som icke
stod skrifvet på Ingrid Katarinas uppfostrings-
schema. Hon fattade det som ett bevis på olydnad
och envishet. Hon grep flickan vid armen och
lyfte det medhafda eller anskaffade riset för att
slå till henne, men i första slaget gick riset sön-
der i många små bitar, säges det. »Hvad tager
du dig före», röt mostern. »Hafva nu igen de
tosiga kvinnorna förhäxat dig och lärt dig sina
vidskepliga ramsor?» »Nej, moster», svarade Bir-
gitta: »Jag steg upp ur sängen för att tacka och

* Abbedissa i Vadstena 1473—1486. Nunna där 1440.

lofva honom, som alltid är hos mig och alltid är redo att hjälpa mig.» »Nå, hvem är det då?» frågade mostern. Birgitta svarade: »Det är Jesus Kristus, som blef korsfäst för våra synder. Honom har jag sett.»

Fru Ingrid Katarina visste icke riktigt, hvad hon skulle säga. En lögn hade ju aldrig förut gått öfver flickans läppar. Hennes röst var så allvarlig och trofast, hennes uppförande så ödmjukt och undergifvet, att frun på Aspanäs icke vidare förmodade straffa henne. Emellertid rådgjorde sig Ingrid Katarina med biskopen i Skara* angående sin unga systerdotters ovanliga själstillstånd. Och efter den tiden lämnade hon barnet mera varsamt åt den Helige Andes ledning. Trots dessa djupa religiösa sinnesstämningar, som behärskade Birgittas innersta lif, tog dock barnet ut sin rätt. Ännu hade hon icke upphört att leka; och hennes moster såg henne gärna tumla om i den yrande leken med de andra flickorna. Men en morgon, då hon just var med i en sådan lek, förekom det henne, att hon plötsligen fick se Satan själf i skepnad af ett förskräckligt vidunder med hundra armar, som sökte fånga och såra henne, och med hundra fötter, snabba att förfölja henne. Synen erinrar om sagans troll eller om de fasaväckande synbilder, som öknens eremiter i sin ensamhet haft att

* S:t Brynolf, född omkring 1248, död 1317. Politiker, skald och framstående predikant.

brottas med. Och just dylika skräckinjagande bilder var det, som skulptören framställt i sten på domkyrkans murar och pelarefötter i Uppsala. Birgitta, hjärtskrämd af den rysliga synen, sprang genast in i sitt rum, kastade sig ned framför krucifixet, där hon brukade bedja och söka tröst. Men även dit följde Satan henne: »Hade jag blott makt», hväste han, »att göra dig ondt, så skulle jag göra det, men jag kan det icke, utan att Kristus tillåter det».

Med denna djäfvulssyn sluta hennes barn-domssyner. De låta oss blicka in i ung flickas själ, som hyser en obegränsad vördnad för jungfru Maria och en lefvande tro på Kristi förtjänst samt har sådana erfarenheter, som redan äro präglade af anfäktelsernas mörka känslor. Dessa själsdrag, som visa sig hos barnet, finnas också hos henne sedermera under hela hennes jordelif. Hammerich, den skarpsynte historikern, anmärker, att Birgittas syner, som nu omtalats, icke få uppfattas som vore de legender eller hopdiktade fabler. De kunna icke vara det redan af den orsaken, att legendskrivarna icke av sig själva kunnat finna på att uppdikta sådana historier. Om någon påstår synerna vara en dikt, uppskattar han diktarens förmåga i detta fall för högt, säger H. Vi få också för vår del tillägga den anmärkningen, att romanen, denna framställning af skenet som verklighet, kommit fram först i senare tid, ungefär för två hundra

år sedan; och således var detta romantiska sätt att ljuga i skrift så godt som okänt i vårt land före den tiden.

Fru Ingrid Katarina förmanade visserligen Birgitta, att hon skulle behålla sina syner för sig själf och icke omtala dem för andra. Men det kunde icke undvikas, att ryktet om hennes uppenbarelse kom ut bland folket i trakten. Det gick från mun till mun och spred omkring sig en hemlig rädsla, såsom det underbara alltid brukar göra. Till och med fru Jonsson själf, denna nyktra och föga poetiskt anlagda förståndsmänniska, började se syner. En dag voro nämligen hennes fruntimmer och pensionsflickor, som vanligt församlade till arbete i slottets stora sal, där de flitigt spunno vid sländan. Somliga voro sysselsatta med sömnad och knyppelarbeten. Birgitta Birgersdotter satt vid ett fönster i en nisch, bildad genom en fördjupning i väggen, ett s. k. burspråk: hon broderade på ett tyg med ornamenter, afsedt för sockenkyrkan.* Och då hon kom i svårighet och ej förmådde utföra arbetet så, som hon tänkt sig det, bad hon till Kristus om hjälp, till honom, som aldrig svikit hennes barnsliga tillit. Då nu Ingrid kom för att inspektera sina arbetande kvinnor, fick hon plötsligt se, att en skön, okänd kvinna satt vid Birgittas sida och vid hennes sybåge. — Den sköna okända försvann, utan att lämna andra spår efter

* D. v. s. Skederid eller Malexander.

sig än de sällsynt väl utförda blomstren och frukterna på Birgittas handarbete. »Hvem har hjälpt dig?» frågade Ingrid Katarina. »Ingen», sade Birgitta. Barnet hade själf ingenting sett. Frun på Aspanäs tog broderiet och gömde det såsom en dyrbar minnessak. Åtskilliga af de närvarande damerna och någon af tjänarinnorna hade emellertid lagt märke till den främmande kvinnan. Så började man allmänt tala om den underbara händelsen.

När Birger Persson inemot 2 år haft sina döttrar hos svägerskan på Aspanäs, uppgjorde han en plan för deras framtid: Han beslöt att gifta bort dem. De voro visserligen ännu mycket unga, Birgitta knappt 14 år, Katarina 1 år yngre; men inför lagen, som stadgade 12 år, var intet hinder. Birgitta var en god och vänlig flicka, synbarligen mycket allvarligt sinnad för sina år. Hon var kunnig i allt, som anstår en jungfru af hennes stånd. Vacker, rikt begåfvad, som hon var, med en lättrörlig fantasi, djup känsla för naturen och för sitt folk, med en lefvande hänförelse för kyrkan och riddarlifvet, såväl som för allt skönt och ädelt, och dessutom släkt med konungen af Sverige och med drottningen af Danmark, såg hon framtiden ligga ljus och leende framför sig; och hon syntes vara kallad till en hög ställning i denna världen. — Hvad Birger beslutat, satte han i verket. I nästa kapitel skola vi berätta om frieriet, om Birgittas vigsel och bröllop samt om

hennes flyttning till Ulfåsa och hennes lefnad där med sin herre och man Ulf Gudmars-son.

Litet geneologi.

Margareta Clausdotter var dotter af Nils Stensson Natt och Dag och hans hustru Margareta, som var en halfsyster till konung Carl Knutsson Bonde. (Namnet Nils kommer af Nicolaus, Niklas, Claus.) Hon blef nunna 1440. Abbedissa i Vadstena 1472 och dog där som sådan ¹⁰/₁₂ 1486. Hon har skrifvit Chronicon de Sancta Birgitta (Krönikan om Helga Birgitta). — Hennes mormor, Margareta, var första gången gift med konung Carl Knutssons fader Knut Bonde, rid-dare och riksråd, och andra gången med Sten Turson Bjelke och blef med denne stammoder till Kongl. Vasaätten. Hennes mormors fader Carl Ulfsson till Tofta Sparre var gift med Birgittas brordotter Helena. Denne Carl Ulfsson var på sin tid den lärdaste man i Sverige, men föga svenskt sinnad.

Se släktaflan!

Släkttafla, utvisande abbedissan Margareta Clausdotters släktskap med Sankta Birgitta.

Erik den helige † 1160.

Knut Eriksson, kon. † 1199.

Erik Knutsson, kon. † 1216, g. m. *Richissa*, Waldemar II:s dotter.

Margareta, g. m. *Nils Sixtensson Sparre*.

Ambjörn Nilsson, riksdrots.

Ulf Ambjörnsson och *Nils Ambjörnsson*.
Stamfader f. Oxenstjernorna.

Carl Ulfsson till Tofta † 1407, g. m. *Helena*, dotter till *Birgittas broder Israel Birgersson af Finsta*.

Margareta, gift med:

1. *Knut Bonde*.

2. *Sten Turson Bjelke*.

Carl Knutsson Bonde, kon. † maj 1470.

Margareta, g. m. *Nils Stensson Natt och Dag*.

Margareta Clausdotter abbedissa. † 1486, d. $10/12$, en söndag, kusin till *Sten Sture*, riksföreståndare.

ELFTE KAPITLET.

LAGMAN BIRGER PEDERSON GIFTER BORT SINA DÖTTRAR.

Birgitta och hennes yngre syster Katarina voro ännu på Aspanäs under förra delen af år 1316. I början af det sistnämnda året, eller möjligen redan föregående år, företog Birger Persson en resa från sitt hem på Finsta till släktingar i Östergötland. Sådana hade han både på Svanhals, där hans svägerska Ramborg Bengtsdotter och hennes man Erengisle Johansson bodde, — Erengisle var dock nu redan död — och i Skenninge, på Bjellbo och andra ställen i denna sköna, härliga nejd. Hvem bodde nu på Ulfåsa eller Djurgårdsnäs, där Birger själf en gång för öfver 20 år sedan hämtat sin brud, Sigrid den Fagras dotter? * Där bodde

* Birger Persson var 1:sta gången gift med Kristina, dotter till Johannes Elavsson. Hon dog barnlös i juni 1293. Några år därefter gifte han sig med Ingeborg Bengtsdotter, död den 20 eller 21 september 1314. Hennes fader Bengt Magnusson dog 1294.

nu två unga riddarsvenner, Ulf och Magnus, Gudmars söner. Birger kände dem väl, ty även de voro av Folkungaätt, liksom Ingeborg hans aflidna hustru. Och dessutom hade Gudmar varit hans vän och ämbetsbroder, fastän han numera var försvunnen och ingen visste, hurudant slut han fått. Hans ätt var stor och mäktig, och såsom hans stamfader nämnes Ulf Glug, som var gift med Gyda, en dotterdotter af Skjalm Hvite i Danmark och en syster till den svenska drottningen. Gudmars hustru var af Folkungaätten, och liksom Birger hörde också Gudmar till hertigarnas parti. Gudmar var också rik, samt af ett hårdt och inbundet väsen. Han var tillika en väldig Nimrod och vistades långa tider ensam i de stora skogarna som jägare. På sin gård Käglehholm i Nerike hade han vanligen sin bostad. En julafton red han ut från sitt hem, men kom icke tillbaka. Nästa julafton, vid samma tid, som han förra året hade ridit bort, hördes hästtramp ute på gårdsplanen och en befallande stämma, som liknade herr Gudmars. Alla skyndade ut för att taga emot honom, men i detsamma slog hästen bakut så våldsamt, att det länge därefter syntes märke i stugans timmervägg. Häst och ryttare sprängde af och sågos aldrig mer.

Äfven om Birger Persson icke blifvit inbjuden till Ulfåsa, skulle han ju icke kunnat undvika att besöka stället, med hvilket han stått och stod i så nära förbindelse. Den väg, han nu färdades,

gick för öfrigt nära förbi Ulfåsa. Nu blef han också dit inbjuden att gästa hos de unga männen, och han antog bjudningen. Ulf och Magnus hade växt upp i Nerike. De voro raska, unge män, väl uppfostrade, ägde oklanderliga seder och voro ganska rika. Med sina fränders samtycke beslöt de att fria till Birgers Perssons döttrar, Ulf till Birgitta och Magnus till Katarina. Flickorna voro visserligen ännu mycket unga, Birgitta hade icke fyllt 14 år och Karin var ett år yngre än hon. Men tidiga äktenskap voro den tiden vanliga, icke blott vid hofven och bland stormännen utan också ute bland folket i allmänhet. Konung Håkans dotter, Ingeborg, i Norge var blott 11 år, då hon ^{29/9} 1312 vigdes vid hertig Erik Magnusson i Sverige, och hans bror Valdemars Ingeborg var 15 år, då hon vid samma tillfälle stod brud. Exempel finnas på ännu yngre brudar i den tiden.

När Birger kommit hem, spordes snart nyheter från Finsta: Lagmannen hade med handslag och alla fränders samtycke lofvat bort sina döttrar till Gudmarssönerna. Och han sände nu bud till Birgitta och Katarina, som voro på Aspanäs, att de skulle komma hem för att, såsom hans ord lydde, brygga förlofningsöl, ty två riddarsvenner, Ulf och Magnus, väntades komma till Finsta för att trolofva sig med dem. Fästningsfäst och hemgiften voro redan aftalade, vängåfvorna utväxlade, fästeölet drucket och alla

lagens kraf uppfyllda — utom e t t: ännu fattades de unga flickornas ja och samtycke, vilket enligt faders och fränders uttryckliga vilja var ett oeftergiffligt villkor för äktenskapets slutliga fullbordande. Detta ja och samtycke skulle döttrarna själfva uttala såväl inför fadern som inför respektive friare, hvilka emellertid inställt sig på Finsta och personligen framfört sin begäran. Katarina gaf gärna och frivilligt sitt bifall. Om Birgitta åter lyder uppgiften härom olika: enligt en uppgift skulle hon först hafva sagt nej, och tillagt: »Jag vill hellre dö än gifta mig». Påverkad af sin moster Ramborg, berömd för sin helighet efter den tidens mönster, skall Birgitta vid det tillfället hafva uttalat en obestämd önskan att få gå i kloster för att lefva och dö som nunna. Men troligt är, att hennes hänförelse för riddarlifvet betydligt underlättade det jaord, som hon slutligen gaf åt den unge vapensvennen Ulf. I allt fall böjde hon sig för sin faders vilja. Den var hennes lag; ty att lyda sin fader var för henne att lyda Gud. Och därför kunde hon säga: Ske Guds vilja! Nog skulle Birger hafva respekterat dotterns önskan, om hon verkligen hade kunnat påstå, att hon förnummit Guds kallelse till att lefva bakom klostrets galler, men i detta afseende hade hon ingen bestämd önskan för sin framtid. Hon ville helst tjäna Gud och de fattiga, i skötet af sin familj, och vara fri från hvarje ok, utom det, som Herren Jesus pålade henne.

Hyste Birgitta verkligen i detta fall någon egen vilja, motsatt sin faders, så var det ingalunda lätt för henne att göra den gällande. Ty utom af föräldramakten blef hon påverkad af en ännu starkare makt, den, som mötte henne i hennes skriftefaders råd, hvilket ansågs likbetydande med en gudomlig utsaga. Af fruktan att följa sin egen vilja, af lydnad för biktfaderns (konfessorns) råd och af barnslig kärlek till sin fader samt af en viss hänförelse och beundran för den ståtliga riddarsvennen underkastade hon sig tyst och villigt sin faders myndighet och gaf Ulf sitt ja.

TOLFTE KAPITLET.

BRÖLLOPET PÅ ULFÅSA I SEPT. 1316.

Redan i början eller i midten af september 1316 stod bröllopet eller rättare bröllopen, ty det var ju två par, som gingo att förenas. Man vet tiden för denna fest af en ännu befintlig handling, som är daterad den 20 september 1316 och upprättad, kort efter bröllopet, emellan Ulf och Magnus å ena sidan samt deras svärfader Birger Persson å den andra angående hustrurnas hemgift. En lång tid före bröllopet hade man sålunda att rusta sig för detsamma, ty på den tiden kunde en sådan fest icke gå för sig utan stor ståt och prakt, helst när det gälde en riddares döttrar, som skulle gifta sig med blifvande riddare. Och tillrustningarna voro så mycket mera besvärliga, som de båda bröllopen enligt tidens kraf och sed icke gärna fingo försiggå på samma dag.

Tiden var icke alldeles god och lycklig. Visserligen rådde för tillfället en skenbar fred i lan-

det, men de två föregående åren 1314 och 1315 hade det varit mycket dålig skörd, så att t. o. m. hungersnöd förnummits, och just detta år 1316 förekom farsot i Sverige. Det året stod Birgitta Birgersdotter brud.* Det närmade sig till hösten, och blommorna i rosenlunden krympte ihop allt mer och mer både i fägring och antal.

I likhet med andra bröllop den tiden, tillgick Birgittas bröllop på följande sätt: Den egentliga bröllopsfesten firades icke, som nu, i brudens utan i brudgummens hem. Bruden hämtades från sitt fädernehem af brudgummens utskickade, det s. k. brudföljet, bestående af brudgummens släktingar och vänner, hvilka hade att föra bruden till brudgummens bostad, där bröllopet skulle stå. På Finsta var nu allt i ordning till att mottaga den af Ulf Gudmarsson utsända brudhämtareskaran: fanorna svaja och ätten Plates sköldemärke, de utsträckta örnvingarna, synas vida omkring, borden äro uppdukade och digna af mat och dryck. Rummens väggar och tak äro prydda med sköna, konstrikt väfda bonader, och golfven dofta af utströdt granris, blandadt med blommor och friska gröna blad. Gårdens folk, riddare, hofmän och tjänare, fruar och tärnor äro i rörelse. Snart ljuder trumpetén, som bådär brudföljets

* Samma år föddes Magnus Eriksson Smek, i hvil-
kens lifslopp Birgitta så djupt skulle ingripa.

an kom st. En talrik skara, män och kvinnor, till häst, synes nu närma sig öfver Finsta kullar; fanorna svaja och vapnen blänka i luften. Nu är brudföljet framme och mottages af vakten vid den nedfällda vindbron. Det både gifves och tages gisslan och fri lejd å ömse sidor. Brudföljets anförare begär af giftomannen, att bruden skall utlämnas för att ledsagas till brudgummens gård. Nu stiger den anlända skaran in i stugan, välkomnas och fägnas. Birger Persson leder så fram sin dotter Birgitta, smyckad till brud: omkring halsen bär hon ett gyllene spänne med en ädelsten uti, kring hennes midja sitter det rikt broderade bältet*, tecknet på den adliga jungfruns ärevördighet, och på sitt hufvud bär hon den tunga brudkronan. Birgitta har vid denna tid ett utseende, som tillkännagifver öfvergången från barn till jungfru. Hon har en smärt, ungdomlig gestalt, ett förnämt, mildt och själfullt ansikte med lindrigt böjd och vackert formad näsa. Bruden är tämligen liten till växten, och hennes utslagna ljusa hår faller som en vid slöja öfver ryggen och lemmarna. Hufvudet, tyngdt af brudkronan med skimrande stenar, böjer hon en smula framåt och hennes runda sköna panna tar sig för-

* Detta bälte eller ett annat silfverbälte, som Birgitta burit i sin ungdom, fanns i Birgittahuset i Rom år 1465, då inventering skedde där.

delaktigt ut. Hennes hy är ren och skön, färgad endast af den friska, jungfruliga rodnaden. Ansiktsuttrycket är på samma gång barnsligt, okonstladt och aktningsbjudande. Hon företer den första ungdomens hela tjusande fägring med stora, själfulla, ljusbruna ögon, välformade läppar och örnäsans linjer. — Allt förlänade åt hennes utseende ädel fasthet och skönhet. Med enkel värdighet och sant behag samtyckte hon att följa med till sin blifvande make, och hon utlämnas nu till brudföljets anförare.

Snart rör sig skaran, nu ökad med brudens släkt, åter fram på vägen till brudgummens hem. Tiden är orolig. Hela brudföljet är därför beväpnadt ända till tänderna. Det rider framåt i full slagordning med bruden i midten. Liksom i krig anlända då och då utsända löpare med budskap att vägen är fri och utan hinder. Om bröllopet stod på Ulfåsa, som troligt är, eller på någon annan af Ulfs gårdar, vet man ej säkert. Vägen från Finsta till Ulfs bostad, vare sig till Ulfåsa eller till något ställe i Nerike, är ganska lång. Omsider är man emellertid framme: trumpeternas ljud förkunnar för den väntande Ulf Gudmarsson, att hans brud närmar sig. I bröllopsgården samlar sig nu en stor skara gäster, ty lagen föreskrifver, att alla fränder skola inbjudas ända »till tredje knä». Ett gifte rör ju hela slakten; och släktskapens

band hade då för tiden en mycket större betydelse än i våra dagar.

I denna stora, lysande församling af rid-dare och deras folk, steg nu lagman Birger Persson fram, och, såsom varande sin dotters giftoman, ledde han bruden till brudgummen och uttalade högt, enligt lagens bud, dessa ord: »Jag gifter (gifver) dig min dotter till heder och till husfru, till halfva säng, till låsar och nycklar och till laga treding och till allt det du äger i lösören och får afla (förvärfva) utan guld och hemmahjon, och till all den rätt, som uppländsk lag är och den helge Erik, konungen, gaf, i namn Faders och Sons och dess Helge Ande»*. Detta var det egentliga giftermålet eller giftetalet, hvilket hölls af giftomannen. Sedan följde strax därefter vigseln inför prästen i kyrkan eller i kapellet. De unga tu böjde knä och prästen uttalade bland annat dessa ord: »Välsigna o Herre, denna ring, att den, som bär den, må bo i din frid, lefva efter din vilja och åldras i din kärlek. Må din Ande, Tröstaren, stiga ned öfver denna ringprydnad, att den, som bär den, må vara väpnad med himmelsk

* Upplandslagen efter Ängsöhandskriften, utg. af Otto v. Friesen, sid. 37.

kraft till att försvara sig och kunna vandra till den eviga saligheten.» Ulf mottog guldringen af Birgitta och, hållande i hennes högra hand med sin vänstra, sätter han den safirprydda ringen på hennes vänstra hands hjärtfinger. Gudstjänsten (mässan) börjar. De unga makarna, båda ännu så godt som menlösa barn, äro för lifvet bundna vid hvarandra, innan de lärt känna värdet af den frihet, som de offrat genom löftet att tillhöra hvarandra. Men en och samma kärlek, Jesu kärlek, förenade deras hjärtan. Båda tro de på Guds styrelse och tala icke om slumpen. Enligt den katolska kyrkans bruk uttalar prästen senare, då han kommer till deras bostad, välsignelsen äfven öfver deras bröllopssäng.

Bröllopet pågick i flere dagar. Där fattades icke något af mat och dryck; där spenderades på vin, mjöd och »kirsedrank». Det dyrbaraste, som de tyska krambodarna i Stockholm och Visby kunnat uppdrifva, kom på bordet. Under en guldbroderad tronehimmel satt brudparet. Glänsande brudgåfvor, musik, lekar och dans förhöja feststämningen. Den första bröllopsdagen avslutas med en i lagen omnämnd ceremoni vid bröllopssängen, då brudparet komma på ett bolster och lakan. Under sånger och i gästernas närvaro bestiger brudparet sängen, och sedan de lagt sig ned, stiga de strax upp igen, gå åter med gästerna ut i bröllopssalen

för att fortsätta festen, eller ock för att säga godnatt.

På andra dagen gifva de nygifta morgongåfva åt hvarandra. Med den morgongåfva, som brudgummen gifver åt hustrun, följer äfven ett spjut, såsom tecken att hustrun skall deltaga i husets försvar. Hustrun visar sig nu i sin frudräkt, hvars förnämsta kännetecken är hufvan (hättan), som hon bär på hufvudet. Till fruns nya värdighet hör också, att hon nu skänker i (serverar) åt gästerna. Allt detta förrättade den unga fru Birgitta med stor vänlighet och värdighet. Hon höll upp spjutet med sin fina hand, hon gladde sig åt bröllopgåfvorna, såsom ett barn gläder sig åt julklapparna, och hon fröjdade alla gästerna genom sin glada vänlighet, sitt hurtiga väsen och sin fina takt. — Ej heller försummades de fattiga eller de vandrare, som strömmade tillsammans till bröllopgården. Alla fingo de sin rikliga fägning af mat, öl och godsaker. Och till och med hästarna blefvo rikligare än eljest försedda med sitt foder af hö och hafre. På samma sätt, som nu är omnämndt, firades systemn Katarinas och Måns Gudmarssons bröllop, säkerligen också detta på Ulfåsa, enär äfven Katarina och Måns Gudmarsson äro antecknade såsom ägare till Ulfåsa.

TRETTONDE KAPITLET.

BIRGITTA OCH ULF AFHALLA SIG I BÖRJAN FRÅN ÄKTENSKAPLIGT UMGÄNGE.

Legenderna och påfven Bonifacius den IX:s kanonisationsbulla (= brefvet på Birgittas helgonförklaring) förmäla, att Birgitta och Ulf icke blott i likhet med Sara och Tobias, hafva invigt sitt äktenskap med bön och åkallan om Guds hjälp, utan ock att de, på Birgittas förslag och önskan, hafva i godo och kärlek öfverenskommit att tills vidare afhålla sig från äktenskapligt umgänge, och skall denna afhållelse verkligen ägt rum en längre tid, nämligen under ett år och in på det andra, från vigseln räknadt. Katolikerna hålla saken för viss och afgjordt säker. Hammerich anser den vara sannolik och att Birgitta troligen i detta fall påverkats af och tagit till föredöme sin moster Ramborg. Dennas man, Erengisle Jonsson, förklarade nämligen på sin sjuksäng (som blef hans dödsbädd), att hans hustru var lika så god jungfru

då, som på den tid hon stod brud, en förklaring, som väckte förargelse och åtlöje i hela släkten och bland folket i nejden kring Svanhals. Hvad Birgitta beträffar, är saken af betydelse dels för fastställandet af hennes första barns (Mærittas) födelseår och dels därför, att den bevisar, hurusom Birgitta, så ung hon än var och kanske just därför, genast tog herraväldet både öfver sin man och öfver sig själf. — På grund af omständigheter, som sedermera skola beröras, är det sannolikt att det första barnet Märta föddes i slutet af år 1318 eller i början af år 1319, och kan sålunda uppgiften om afhållsamheten, sedd från denna synpunkt, vara riktig.

FJORTONDE KAPITLET.

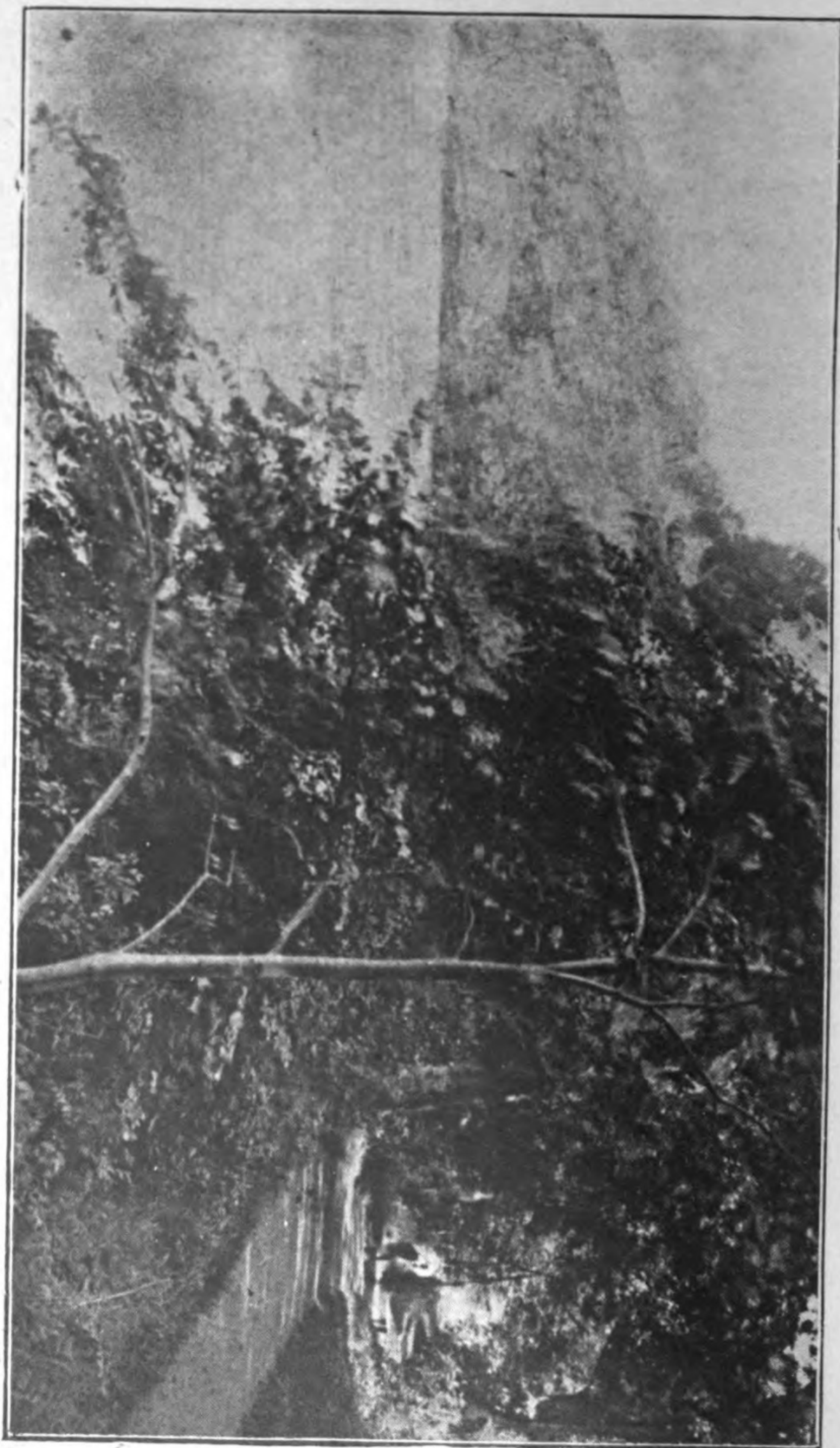
ULFÅSA FÖRR OCH NU.

Ulfåsågården, dit Birgitta Birgersdotter sålunda flyttade i september eller oktober 1316 och där hon i 19 år — till på hösten 1335, då hon kom till konungens hof — förde spiran såsom Ulf Gudmarssons maka, såsom sina barns moder och som husmoder för en talrik skara tjänare och underhafvande, är belägen på sjön Borens södra strand i Ekbyborna och Asks socknar, 1 mil nordost om Motala. Gårdens nuvarande innehafvare och ägare Josef Hermelin, en ättling i 18:de led af Birgittas syster Katarina och hennes man Måns Gudmarsson, har i sin ägo en beskrifning på gården, så lydande:

»U l f å s a

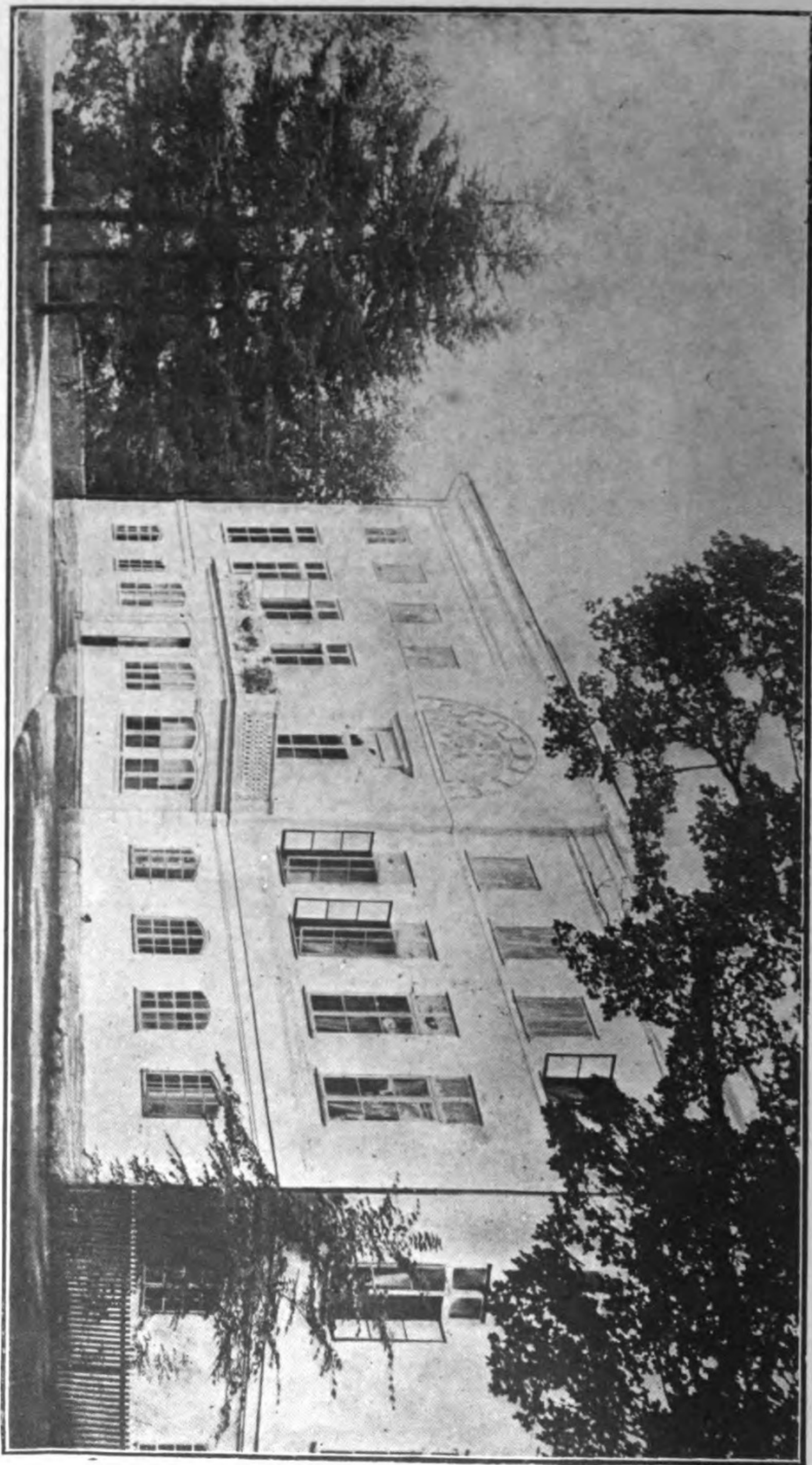
Herrgård uti Ekebyborna socken af Aska härad och Linköpings län, härligt belägen vid sjön Boren, omkring två mil från Vadstena, $3\frac{1}{4}$ mil från

FRÅN BOREN.

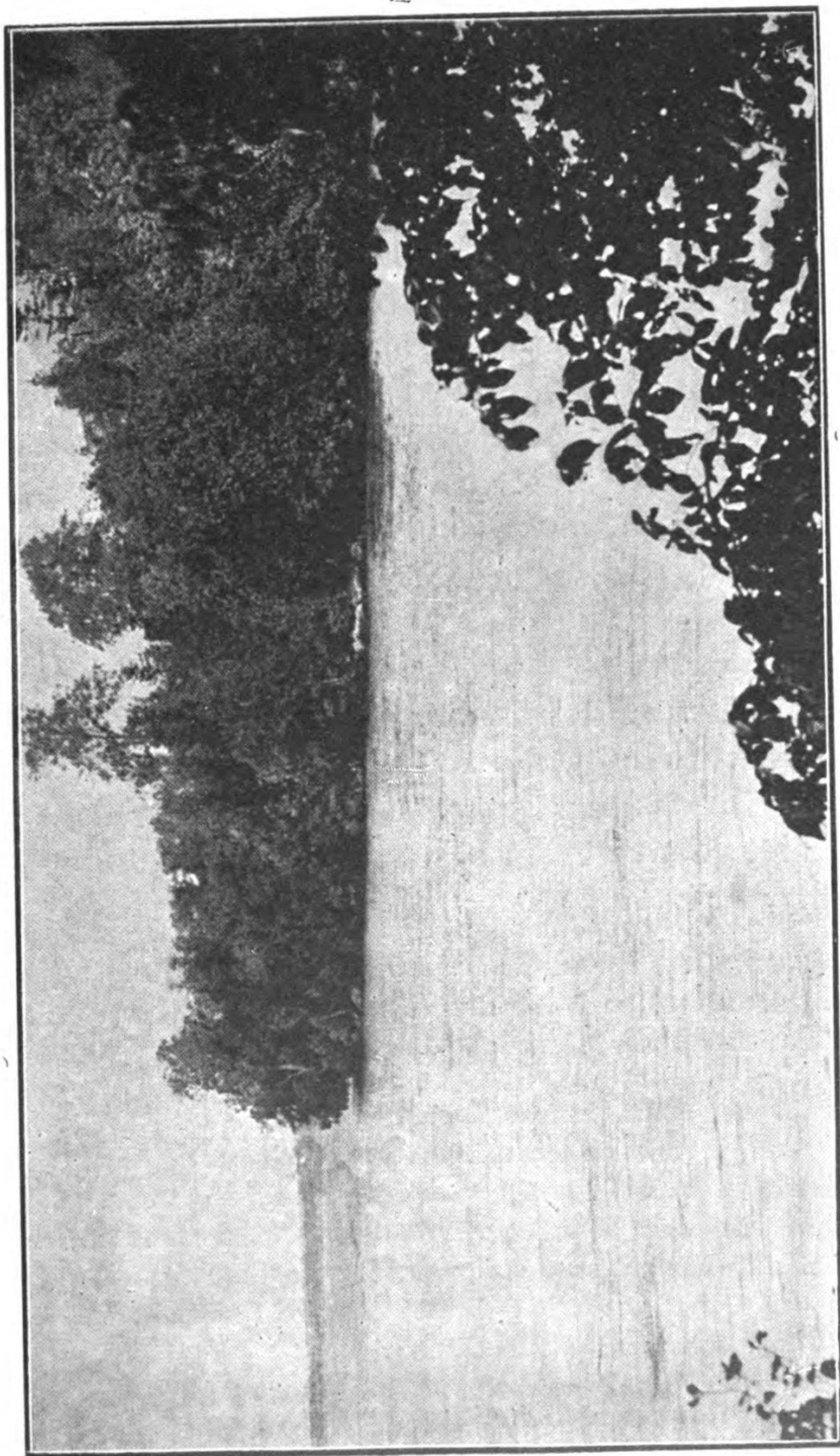

Linköping, är ryktbar i Svenska historien såsom ett gammalt Folkungagods. Det tillhörde omkring år 1200 Magnus (Minnisköld) och Ingrid Ulfva, hvars son lagman Bengt, Birger Jarls broder*, bodde på Ulfåsa omkring 1260, jämte sin hustru Sigrid den Fagra, som här lyckades blidka den stränge svågerns vrede öfver sin brors missgifte och intog med sin dygd och skönhet så den store Folkungen, att han uttalade de bekanta orden: »att om hans broder icke förekommit honom, skulle han själf gjort detta val». Godset innehades sedermera af den heliga Birgitta och hennes man Ulf Gudmarsson (Hjorthufvud), efter hvilken gården fått sitt nuvarande namn. Om Birgittas gudsfruktan, uppblandad med hennes tids vidskepelse, förmälles, att hon själf fastade mycket, medan hon dagligen bespisade vid sitt bord 12 fattiga, dem hon undervisade till gudsfruktan samt tvådde hvar torsdag deras fötter till minne af Frälsarens ödmjukhet. Ofta såg man henne på vägen mellan Ulfåsa och Vadstena, klädd såsom nunna, med tagelväf närmast kroppen och ofvanpå en lifrock af grått vadmal, tillknuten med ett rep eller snöre om lifvet. På hufvudet bar hon ett dok af finaste hvita linne. Hon skall hafva från

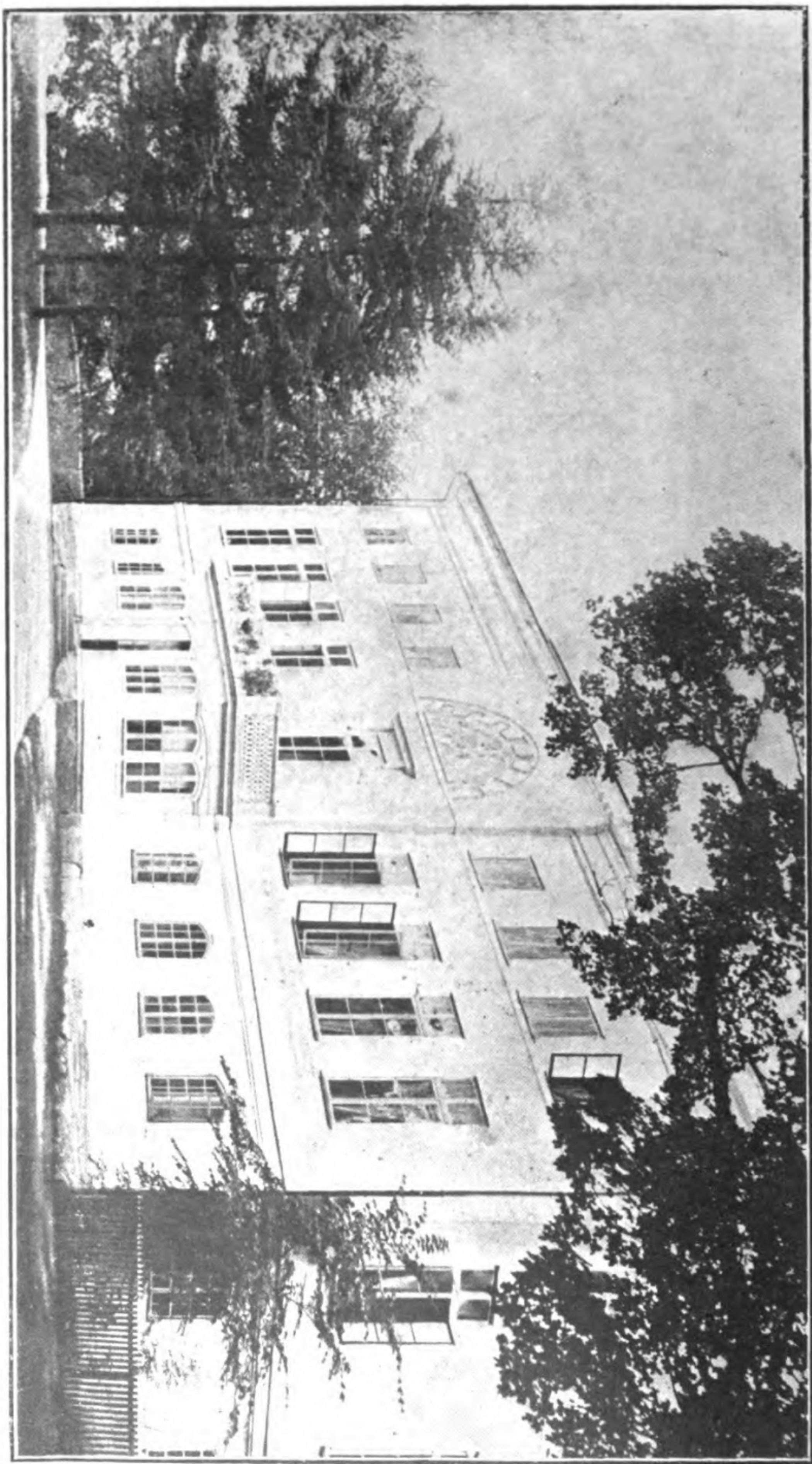
* Enligt nyare författare är Birgittas morfar, Bengt Magnusson, icke broder till Birger Jarl och ej son af Magnus Månesköld utan af Magnus Bengtsson lagman i Östergötland, död 1263.

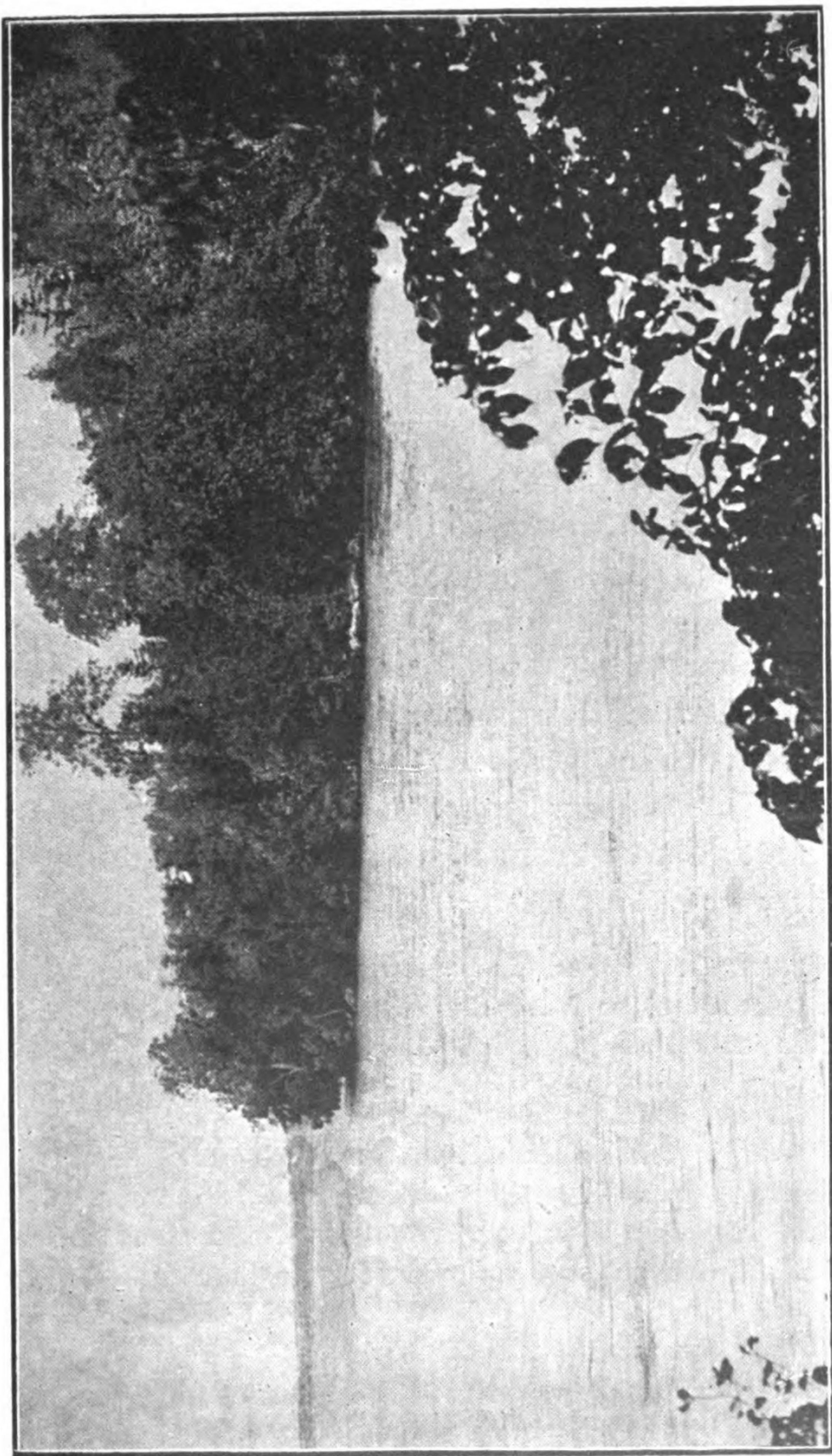
ULFÅSA.

DJURGÅRDSNÄS.

ULFÅSA.

DJURGÅRDSNÄS.

Djurgårdsnäset* till den nu s. k. Gammelgården söderut flyttat gården, som efter hennes död ärfdes af sonen Carl Ulfsson r. r. och lagman i Nerike, död 1372.**

Sedermera ägdes Ulfåsa af väpnaren Carl Carlsson***, död 1398, gift med Katarina Algotsdotter (Sture), som blef omgift med herr Håkan Tott från Jutland; dottern Märta Håkansdotter ärfde Ulfåsa och blef omkring 1420 omgift med Erengisle Nilsson, lagman på Öland, död 1496. Vid arfskiftet efter modern 1442 och 1449 erhöll herr Algot och system Birgitta på deras andel Ulfåsa, som vidare tillföll vid arfskiftet 1467 den sistnämndas barn; med dottern Iliana Gädda kom gården till riksföreståndaren Svante Nilsson Sture och hans maka Kristina Gyllenstjerna, till sonen grefve Svante från 1561 och dennes dotter Anna, gift med den i oroligheterna under konung Jo-

* En landtunga, som med ett par kilometer skjuter ut i Boren från söder. I spetsen på denna landtunga, på kartan kallad Djurgårdsudden, låg det gamla Ulfåsa, dit Birgitta kom som Ulfs brud.

** Sonen Carl Ulfsson, död i Neapel den 12 mars 1372, kan ju icke efter sin moders död hafva ärft Ulfåsa, enär modern dog efter honom, nämligen den 23 juli 1373. Carls fader Ulf dog i Alvastra redan den 12 februari 1344, och på grund af skriftlig bestämmelse af Birgitta och Ulf fick Carl Ulfsson redan vid sistnämnda tid eller förut äganderätt till Ulfåsa.

*** Birgittas sonson.

han den 3:djes och Sigismunds tid bekante Hogenskild Bjelke. Af honom flyttades gården (Ulffåås) närmare Borens strand till sitt nuvarande läge; men den påbörjade byggnaden, där han bodde efter slaget vid Stångebro*, hann han ej fullborda. Efter Bjelkes afrättning i Stockholm år 1605 indrogs Ulfåsa till kronan och förläntes 1639 till landshöfdingen Lars Sparre, död 1644, hvilken varit gift med Svante Stures dotterdotter Märta Banér; utbyttes från reduktionen af sonen generalen, friherre Carl Sparre och kom omsider till det berömda riksrådet A. J. v. Höpken, död 1789, som grundade biblioteket, förskönade godset, hvilket han gjorde till fideikomiss, men som snart såldes till krigsrådet Segerström, från hvilket det dock bördades 1838 af exc. friherre N. A. A. Stjerneld, af honom såldes det på 1840-talet till nuvarande ägaren (år 1864) kammarherren A. D. Reutersköld.

Ulfåsa, 4 mtl frälse säteri, är sammanbyggdt af 1 mtl Ulfåsa, 1 mtl Kallegården och 2 mtl Hamra; underlydande godset utgöres af c:a 10 mtl, hvaraf $3\frac{3}{4}$ mtl inom Aska socken, och höra härtill äfven tegelbruk, kalkugn, väderkvarn och såg, godt fiske i Boren m. m., godset var 1863 taxerad till 450,000 rdr rmt och på ägorna bodde 263 personer. Ängen är ymnig, men skogen endast nödtorftig. Mangårdsbyggnaden utgöres af ett tvåvåningsstenhus, ansenligen tillökt och be-

* Den 25 september 1598.

prydt år 1818, den omgifves af en stor trädgård med två orangerier. Af underlydande hemman vet man, att Morby, Berga, Wasteberga och Åby redan 1686 lydde under Ulfåsa.»*

Den nuvarande gården är ovanligt vacker och storartad. Trädgården, flera tunnland stor, ligger i jämn och lagom stark sluttning mot söder, den innehåller tusenden af fruktträd, som t. o. m. i eljest fattiga fruktår kunna vara ganska rikligt bärande. Där finnas också stora sparrisland och, såsom nämnt, 2 orangerier med tropiska och andra sällsynta växter. Vid trädgårdens norra sida, högst på åsen, ligger boningshuset med ingång från norra sidan åt sjön till. På denna sida äro också i en cirkelbåge två flyglar belägna midt framför slottet; de utgöra tjänstefolkets bostäder, mejeri m. m. I fil med stora boningshuset och sträckande sig åt öster nästan ned till sjön ligger en lång rad af ekonomibyggnader. Inne i parken vid sjöstranden är skolhuset beläget. I detta uppträder stundom vår allra nyaste salvatorsorden, frälsningsarmén.

Borensjön har lika klart och genomskinligt vatten som Vättern, med hvilken den är nära förenad genom Motala ström, som är ungefär blott $\frac{1}{4}$ mil lång. Ute på sjön och äfven nära stranden

* I det stora verket »Sverige, Fosterländska bilder», 1877—78, har Herman Hofberg gifvit en beskrifning på Ulfåsa, hvilket i allt väsentligt är lika med den af oss här återgifna.

simma ofta talrika flockar af änder. Mellan gården och sjön ligger en stor och vacker park med härliga löfträd. Utsikten öfver sjön och öfver hela trakten däromkring är utomordentligt skön och hänförande. De stora vidderna, vare sig man ser åt söder på de oändliga åkerslätterna eller man ser åt norr öfver sjöns vida yta, skärpa ögats blick och väcka ovillkorligen våra tankar på den oändliga evigheten. Men de dunkelgröna skogarna, som bekransa sjön Borens stränder, kullarna på åkervidderna, byarna, kyrkspirorna (i Ekeby, Aska, Vinnersta och Krigsberg) fångsla tanken vid jorden och påminna oss om, att vi äro pilgrimer, som måste vandra från ort till ort, innan vi kunna nå vår längtans mål, den himmelska staden. En så skön natur, som den omkring Ulfåsa, måste ovillkorligen i hvarje känsligt sinne väcka en vemodsfull längtan efter det sköna själf, efter Gud. Här har Birgitta vandrat, verkat och hvilat i många år, och här hafva hennes barn lefvat och lekt sin barndoms lekar och här — lefver hon ännu i sina efterkommande. Hennes minne bevaras på platsen äfven därigenom, att alla, som bo eller komma i huset, få skåda hennes drag målade på en tafla, som hänger i matsalen. Detta Birgittaporträtt, en oljemålning af cirka 40 × 55 cm., föreställer henne såsom död. Anblicken af detsamma gör på betraktaren ett utomordentligt och djupt intryck. Hon är död — det ser man — och likväl lefver hon, ty ansiktet återspeglar

en lefvande frid, en frid som öfvergår allt förstånd, och en trygghet som klippans, mot hvilken böljorna fräsa förgäfves, men tillika visar det spåren af öfvervunnen smärta och kamp. Man måste se denna bild för att lära känna den. Den af-somnade Birgitta är å taflan målad liggande på ryggen i sin dödssäng: hufvudet är iklädt en fin spetsmössa, som lämnar den höghvålfda pannan mer än till hälften bar, och hvilar på hvita kuddar. Händerna äro hopknäppta så, att blott fingrarnas spetsar och händernas insidor beröra hvarandra. Påfallande är, huru vackra dessa händer synas vara och att dess fingrar äro ganska långa och smala. Hon är vidare klädd i hvitt linne med spetskrage om halsen, och en spetslinning löper från halsen nedåt midt på bröstet. Hufvan är hvit med två rader spetsar framtill. — Ögonlocken äro igenslutna, likaså munnen. Näsan är rak och välformad. Ansiktet synes i profil och gifver, som sagdt, uttryck åt på samma gång en lugn trygghet och en säll glädje. Trots de 70 åren har hon på bilden ett ganska ungdomligt utseende och är icke utmagrad utan tvärtom tämligen muskulös med svag antydning till »dubbelhaka».

Detta porträtt är helt visst en sann bild af Birgitta och måste vara måladt af en skicklig konstnär. Hvem denne varit och när det är måladt, är oss obekant. För några år sedan stod det emellertid omnämndt i en artikel, skrifven af en fransk dam och intagen antingen i Ord och Bild eller

i Dagny. I ett bihang till Birgittas uppenbarelser uppräknar Klemming något öfver 30 olika Birgittaporträtt, men bland dessa nämnes icke porträttet på Ulfåsa.

BIRGITTA SOM UNG FRU.

FEMTONDE KAPITLET.

BIRGITTA LIF PÅ ULFÅSA

företer många växlande händelser och sysselsättningar af flere olika slag. Legendan* beskriver det såsom ett lif i askes** och försakelse, ett lif i uppoffring för de fattiga och i hänförelse för munkar, nunnor och präster. Själven säger Birgitta i sina Uppenbarelser, att hon på Ulfåsa lefde alldeles på världens vis, i lust och jordisk ära och att hennes hjärta gentemot Herren den tiden var »kallt som stål». Men här gifva vi F. Hammerich rätt, då han säger, att båda dessa sidor i hennes lif — såväl askesen som den naturliga lifsglädjen — måste komma i betraktande, om vi skola få

* Helgonlegenderna äro, efter vår uppfattning, icke att anse som sagor i vanlig mening. De kunna snarare i allmänhet betraktas som anekdoter, med en historisk kärna uti sig, kring hvilken under tiden bildats ett skal

** Askés = gudlig öfning, arbete på att döda lustarna. Se Apostlagärningar 24:16, där uttrycket »jag lägger mig vinn om» är en öfversättning af det grekiska ordet askés.

S:TA BIRGITTA, BILD I STOCKHOLM.

en riktig uppfattning af fru Birgitta Gudmarsson. Det var förvisso så, att hennes lefnad under denna period både bar prägel af denna djupa gudsfruktans sinnelag, som utmärkte medeltidens fromma kristna af den mystiska riktningen, och tillika utmärkte sig genom en lifsglad och driftig verksamhet för sin familj, för sin man och för sina barn. Ja, hon försmådde icke heller att ägna en del af sin tid åt sällskapslifvets nöjen. Hon anställde gästabud i sitt hus och gjorde själf resor till sina vänner. Helt visst tog hon också del i jaktens nöjen, och hon bevittnade äfven, hurusom man stundom dansade och spelade i de sällskap, där hon var med. Lifvet är nu en gång sådant, att det har två sidor, en inre och en yttre,

af tradition, utvisande den i legendbildningstiden rådande folkandens uppfattning af händelsen i fråga. Legendens innesluter i sig således två ting: den historiska händelsen och en viss tids uppfattning af samma händelse. Ett undantag härifrån utgör i viss mån skriften om konung Erik den heliges lif och järtecken, författad af priorn i Sigtuna (åren 1298—1311), sedan biskop i Vesterås, Israel Erlandsson. Denna skrift bör ju betraktas såsom en sant historisk framställning, enär författaren utsätter sitt namn och bestyrker hvarje berättelse med vittnen, hvaraf framgår, att han åtminstone själf fattat de af honom återgifna händelserna såsom sanna och verkliga. Att somliga berättelser äfven i denna helgonlegend förefalla oss underliga och därför osanna eller osannolika, beror därpå, att vi nu hafva en annan syn på tingen än helgonlegisterna hade. Vi måste därför städse utreda hvad som verkligen har händt och icke blott hvad som berättats.

och båda kräfva sitt. Det är så nu, och det var så på den tiden ännu mera än nu. Motsatserna mellan allvar och uppsluppenhet framträdde då för tiden mycket bjärt utan att dock väcka större uppseende eller förvåning. I den katolska karnivalen (= farväl åt köttet) framträder ännu i dag denna motsats.

Ulf Gudmarsson var en snäll och duktig herre, hvilken ömt älskade sin unga hustru. Förhållandet mellan de båda makarna synes allt igenom hafva varit godt, och de lefde i ett mycket lyckligt äktenskap under hela tiden, så länge det varade (sept. 1316— $12\frac{1}{2}$ 1344). Birgitta säger nämligen själf senare, att när hennes man dött, begrof hon all sin kärlek i denna världen. Äfven en annan omständighet visar, att hon hade sin man kär. Hon var rätt ung, då hon blef änka, blott 41 år. Hon var rik, vacker och duglig. Hon hade lätt kunnat träda i nytt äktenskap, något som den tiden var mycket vanligare än nu. Men det torde icke blott varit hennes utkorelse till »Kristi brud» utan också den erfarna och upplefda kärleken till sin man och det ljufliga minnet af honom, som afhöll henne från tanken på ett nytt äktenskaps ingående. Hennes eget, skriftligen bevarade vittnesbörd om sin kärlek till mannen — hvilket här framför allt äger vitsord — lyder så: »Hans hvila var min hvila, hans tröst var min, och jag ville hellre dö än skiljas från honom.»

Makarnas vare sig formliga eller tysta öfverenskommelse att afhålla sig från äktenskapligt umgänge de tre första halfåren af sin samvaro understöddes och befrämjades, ja, nödvändiggjordes af det förhållandet, att Ulf så godt som strax efter deras bröllop måste gå ut i kriget, som uppstod med anledning af Nyköpings gästabud 1317 och som pågick med större eller mindre häftighet ända till det nya konungavalet i juli 1319 vid Mora stenar, då den 3-årige Magnus Eriksson, på förslag af Birgittas fader, valdes till konung, hvarefter fred åter till en tid inträdde i Sveriges land. Under krigets oroliga tid och mannens bortovaro satt Birgitta ensam hemma på Ulfåsa med sorg, smärta och oro i sitt sinne. Tre stora tankar hvälfde den unga hustrun i sin själ. Hon tänkte på sin man, den älskade, hvilken hon lofvat sin tro och sin kärlek. Skulle han väl nu så snart beröfvas henne genom ett dödshugg af krigets skoningslösa vapen? Hon tänkte vidare på sitt olyckliga fädernesland och på sina talrika släktingar, hvilka, liksom hela landet, voro söndrade i inbördes split och dödligt hat till hvarandra. Men genom allt detta gick såsom en röd tråd hennes tanke på Gud, den rättfärdige och barmhärtige, som styr allt till det mål, han föresatt, och som gifver hvar och en efter hans gärningar (*Suum cuique addit Nemesis divina*). Den sörjande, oroliga unga kvinnan inneslöt sig nu för längre tider helt och hållet i sin bönekammare,

Tjänarna kunde ej trösta henne. Med knapp nöd kunde de förmå henne att intaga någon föda. Ständigt låg hon på knä i sin bönevrå, försänkt i ifrig bön för sin make, för sitt fädernesland och sitt folk.

Ändtligen kom budskapet om seger, bådande frid. Gud hade hört hennes böner. Hennes vänner hade vunnit seger. Ulf Gudmarsson trädde frisk och oskadad in öfver hemmets tröskel, han lade af sin krigsrustning och stod åter vid sin hustrus sida. Glädjen vardt stor för dem båda.

Nu följde en tid af solsken på Djurgårdsnäs, där det gamla Ulfåsa ännu då var beläget. Birgitta och Ulf började med all kraft vinnlägga sig om gårdens skötsel. Dessutom hade de flera andra egendomar, som måste tillses, nämligen på Vingsö, i Nerike och i andra landskap. Resor företogs till dessa ställen, vid hvilka tillfällen släkt och vänner besöktes och inbjödos att i sin tur komma på besök till Ulfåsa. Hvad som särskildt tilldrog sig Birgittas husmoderliga intresse var rosenlunden (eller trädgården) och hönshuset. Dufvorna voro hennes synnerliga älsklingsdjur, och i trädgården vid Borens strand planterade hon och vårdade sorgfälligt en hel del rosenbuskar, af hvilka spår sägas finnas ännu i dag på berörda ställe. Det nämnes icke, att hon under sin första äktenskapstid (moderskapets tid) haft några

syner eller uppenbarelser.* Hon visar sig nu i stället såsom den flitiga och driftiga husmodern, som blifvit gift till låsar och nycklar. Ej förgäfvess har hon gått i skola hos sin förståndiga och kunniga moster, Ingrid Karin på Aspanäs. Fru Birgitta vet både huru hon skall tillaga ett mål mat åt sig och sin man, och huru hon skall anordna ett gästabud åt sina vänner. Men hon icke blott vet det, hon lägger ock ifrigt hand vid arbetet och är själf den första bland sina tjänare, hvilka hon undervisar och befaller icke blott med ord utan först och sist med det lysande exemplet af en träffsäker insikt, af outtröttlig arbetsamhet och energi, på samma gång som hon visar ett mildt, modest och behärskadt väsen. Sländan och väfstolen kan hon sköta. Sax och nål och knyppeldyna brukar hon med säker och flitig hand. Det är många, som behöfva kläder på gården, och flere väntas komma. Och när det gäller att visa sig som värdinna för kärkomna gäster, står Birgitta där ingalunda tafatt och villrådlig. Med den säkra takt och finkänsliga värdighet, som genom hennes börd och fostran blifvit hennes natur, och som ytterligare förädlas genom det sant kristliga sinnelaget hos den troende människan, skänker hon fritt och gärna sin vänlighet och sin uppmärksamhet åt hvar och en af sina gäster, utan

* Undantag härifrån göra i viss mån de katolska biograferna, som liksom hungra efter mirakler och som gärna i helt naturliga ting vilja inlägga något underbart.

att så noga skilja mellan deras rang och värdighet.

Till vännens gård är vägen nära, äfven om den ligger fjärran. Alla längtade att få komma till det vackra Ulfåsa, till dess märkvärdiga, vänliga borgfru och till hennes fryntlige och manhaftige man herr Ulf, och de resandes ansikten strålade upp af glad förväntan, då de öfver skogens toppar fingo se en skymt af tornet på Ulfåsa. Bland dem, som mera långväga ifrån kommo på besök hos Ulf och Birgitta, kunna vi nämna namnen på några. Det var först deras släktingar: den åldrige lagman Birger Persson och den ännu unge Israel Birgersson, Birgittas broder, moster Ingrid och hennes man drotset Knut Johansson på Aspnäs, den andra mostern Ramborg Erengisle på Svanhals, nu änka, Ulf Gudmarssons syster, som var gift med Gustaf Tuneson (Sture*), senare marsk och lagman i Värmland, drotseten Matts Kittelmundsson, ärkebiskop Olof och domprosten Anders And i Uppsala, Mäster Mattias i Linköping, Nils Hermansson m. fl. — Birgittas syster Katarina och hennes svåger Måns Gudmarsson hade ju sitt hem på Ulfåsa äfven de. — Dit kommo vidare män och kvinnor av släkterna Ribbing och Körner (Kürn), dit kommo andlige och världslige, både bättre och sämre folk, äfven danskar och norskar kunde man ibland få se på dess borg. Här må ock nämnas ett par af Birgittas

* Död vid Rom på pilgrimsfärd efter 1354.

trogna grannkvinnor, som ofta hälsade på hos henne, nämligen Ingeborg Eriksdotter, Margareta Bjelke på Broby, Kristina och Ingeborg, döttrar till Östergötlands lagman. Herr Ulf Gudmarsson var ingalunda en man, som försmådde bordets gåfvor, mat och dryck, och han dröjde gärna kvar i ett gladt lag med sina vänner.* Då talades om krigets bragder, om riddarnas kämpalekar, om lag- och rättsskipning, om jordens bruk och odling m. m. Husmodern visade fruarna sin sköna rosenlund och sin kära djurgård. Hon glömde icke heller att låta dem se sina kära små barn, af hvilka hon numera var omgifven. — Några kringvandrande spelmän infinna sig äfven på gården, fiolens och gigans toner göra lifvet muntert i gästabadssalen. Musiken drager sången med sig och båda locka till dans. Man fortsatte festen med att sjunga kämpavisor, s. k. Eufemiavisor**, ledsagade af lutans toner, och man berättar riddarsagor.

Småsvennen, med falk på hand, leder fram fruns passgångare (ridhäst) midt ibland en flock jägare, som stå i porten, beredda till jaktfärd. Och nu bär det af med häst ut i det fria öfver

* Efter hans död talade Ulfs ande i en syn med Birgitta och meddelade henne, att hans dröjande vid bordet under jordelifvet just var den synd, som fördröjde hans slutrensning i skärselden, från hvilken han emellertid hade godt hopp att snart h. o. h. befrias.

** Ha sitt namn af drottning Eufemia i Norge.

stock och sten. I sina skrifter skildrar Birgitta jakten samt björnens och älgens egenskaper och deras strid mot jägarna så träffande troget, som blott ett ögonvittne kan göra, eller som blott den kan beskrifva det, som timvis suttit och lyssnat till jägarnas berättelser.

Men huru förekommande och vänlig Birgitta än var mot alla, tålde hon icke något ohöfviskt skämt omkring sig, icke det minsta opassande ord. Hennes blotta närvaro var nog att tysta munnen på lättfärdiga skvallrare och belackare. Hon var begåvad med det kristliga saltet, som genom henne verkade välgörande på denna råa tid, då t. o. m. riddarfrun var utsatt för allt, ja, äfven för misshandling af sin man, när ölet steg honom åt hufvudet. Själf gaf hon icke heller den minsta anledning till förtal. Öfver sitt tjänstefolk höll hon en noggrann och moderlig uppsikt, och hon valde aldrig andra till tjänare än sådana, som voro kända för gudsfruktan och rena seder. Efter fädernas föredöme sörjde hon också för att tjänstefolket och de underlydande icke blott hade sin kroppsliga bärgning utan också att de fingo tjänlig näring för sina själar. Hon samlade dem omkring sig icke blott i arbetet utan ock till högre värf: Hon bad till Gud i deras krets och läste då och då högt för dem ur någon gudlig bok eller ock ur legendböcker och intresseväckande rimkrönikor, d. v. s. historia.

Hennes förut nämnda väninnor och grannkvinnor kommo rätt ofta till Ulfåsa. Hvad sysslade man då med? Jo, man hade en läsecirkel, en missionsförening, en sagoafton, eller huru man i vår tid vill kalla det. Under det att kvinnorna sysselsatte sig med syarbeten och sömnader, afsedda för kyrkorna eller ock för de fattigas behof, föreläste man högt ur *Vitae Patrum* (= Kyrkofädernas lif), ur *Martyrernas historia*, ur *Gregorius den Stores Dialoger* (= Samtal) och ur *Speculum Virginum* (= Jungfruspegel*) eller ock lästes vissa delar af bibeln, som genom cisterciensernas försorg blifvit öfversatta på svenska språket omkring år 1300. Några af nämnda böcker, särskildt Jungfruspegeln, voro då icke tillgängliga på svenska språket, men Ingeborg, lagmannens dotter, ansågs vara en lärd dam, och det var hon, som företrädesvis användes till föreläsare och öfversättare. Af all läsning älskade dock Birgitta

* *Speculum Virginum* är författad på latin af munken »Peregrinus» (Conrad) i Benediktinerklostret Hirsau i Oberfalz i Baiern omkring år 1100 och öfversattes till svenska af Vadstenamunken, Carl VIII Knutsons kaplan Mattias Laurentius (Mats Larsson) från Jönköping, som afled på natten mellan den 2 och 3 februari 1486. Öfversättningen är verkställd någon tid mellan åren 1472—1486. Af den svenska öfversättningen finnes blott en enda handskrift, gjord i Vadstena af Christina Hansdotter Brask. Denna bok, Jungfruspegel, är af bestående värde och är i andekraft ingalunda underlägsen t. ex. en Johan Arndt eller en Kristian Schriwer, ehuru den innehåller mera moral än dogmatik. Att Birgitta kände till och flitigt läste *Speculum Virginum*,

mest bibeln, emedan hon hoppades att i den finna sann kunskap och en själaföda, som uppehåller och renar lifvet på jorden och bereder det för evigheten.

Redan i början af sin Ulfåsatid torde Birgitta såsom s. k. yttre syster af 3:dje graden vunnit inträde i fransiscanernas Minoriterorden i Alvastra. Den klädedräkt, hon bar, den växande sympati och förtrolighet, hvarmed hon umgicks med munkfolket, låter oss sluta därtill. I fortsättningen vilja vi närmare beröra denna fråga. — Men innan vi gå vidare torde vi böra något redogöra för det politiska tillståndet i Sverige under de första åren af Birgittas vistelse på Ulfåsa. Vi hafva redan antydtt, att Ulf Gudmarsson ej långt efter sitt giftermål måste ikläda sig krigets rustning.

är till fullo bekant både af Alvastrapriorn Petrus Olavi vittnesbörd därom och af Birgittas egna skrifter och ytt-randen. Petrus Olavi (Peter Olsson), † 1390, betygar nämligen, att då han en gång »för Birgitta läste ur den bok, som heter Speculum Virginum, där munken Peregrinus samtalar med Teodora om alla dygder, så blef fru Birgitta hänförd i anden». Reminiscenser (erinringar) från Speculum Virginum återfinnas flera hos Birgitta. Se t. ex. sid. 567 om lifvets bröd, jämfördt med Birgittas ord på hennes sotsäng. Ett annat uttryck, som Birgitta helt visst hämtat från Speculum Virginum, är detta: »Synden skall vara dig besk som etter».

SEXTONDE KAPITLET.

FOLKUNGAÄTTENS STRIDER 1317—1319.

Dessa strider kännetecknas mera af en rad ränkfulla och listiga handlingar å ömse sidor än af några egentliga fältslag. Où est la femme? Hvar är kvinnan? Så brukar man fråga, när en strid uppstår. Det kvinnliga tvistefröet i folkungarnas strider fanns i Norge. Hon hette Ingeborg och var dotter till det norska konungaparet Håkan Magnusson och hans drottning, den tyska grefvedottern Eufemia af Ruppin. Med denna Ingeborg förlofvades hertig Erik, Magnus Ladulås 2:dre son, redan 1302, då han ännu var blott 1 år gammal. År 1309 aftalades mellan Håkan och kung Birger, Eriks broder, att denna förlofning skulle brytas och Ingeborg i stället gifvas åt konung Birgers son Magnus. Och senare samma år, 1309, firades också i Oslo Mariakyrka den högtidliga förlofningen emellan hertig Eriks förra utkorade brud, den nu 8-åriga prinsessan Ingeborg, och

den 9-årige Magnus Birgersson. Följande år bröts emellertid denna förlofning; och 1312 den 29 september stod i Oslo ett ståtligt dubbelbröllop: hertig Erik Magnusson gifte sig då med sin Ingeborg, hvilken man sökt frånröfva honom, och på samma gång gifte sig hans yngre broder Valdemar med konung Håkans brorsdotter, som också hette Ingeborg. Hertigarne hade segrat med kvinnors hjälp, men segern blef dem dyrköpt, ty hämnden vakade i kung Birgers person, deras broder och dennes son.

Det största och egentliga tvisteämnet var dock fädernearfvet, som deras fader Magnus Ladulås 1290 lämnat dem i arf, nämligen Sveriges konungskrona åt Birger och hertigdömen åt Erik och Valdemar. Men hvar var gränsen mellan konungens och hertigarnes makt och mellan områdena för denna makt? Därom tvistades och striddes det i oändlighet. Intet var från början så noga bestämdt härom, och en bestämmelse skulle föga gagnat, ty aftal och försäkringar aktades litet den tiden. Äganderätten betraktades i första hand som en maktfråga. Heder och rätt tillkom alltid den starkare parten. Redan år 1284 hade Birger valts till konung i Sverige och hans yngre bror Erik förklarades vara Sveriges hertig. Den yngste prinsen Valdemar fick Finland efter sin farbror Bengt Magnusson, som blef biskop i Linköping. Efter Håtunaleken 1306, då Birger höll på att förlora hela sitt rike, bestämdes genom ett freds-

fördrag af år 1308, att Birger skulle styra en del af riket, nämligen Östergötland, Småland, Kalmar län, Öland och Gottland och att härtigarna skulle innehafva det öfriga landet. År 1310 fick Birgers rike genom fördrag följande utseende: Norrland, Fjärdhundraland, tre härad i Västmanland, Södermanland, Nerike, Östergötland, Småland (ej Kalmar län) och Gottland. Härtigarna styrde och togo inkomsterna i det öfriga riket. Deras land var så beläget, att de nådde till hafvet och hade den stora förmånen af den tyska handeln samt kunde göra sig förbundna med de mäktiga hansestäderna. Efter sitt giftermål 1312 fingo härtigarna ökade behof och pålade folket än större skatter. Äfven deras ständiga resor, ofta till utlandet, kräfde mycket pengar. Både härtigarna och konungen voro under dessa år ständigt ute på resor, och man träffar dem än här än där i landet. De kommo helt visst också till Ulfåsa att hälsa på Ulf och Birgitta, som ju var dotter till deras faders kusin, Ingeborg Bengtsdotter.

Både konungen och härtigarna hade begripeligtvis sina bundsförvanter, hos hvilka de sökte stöd och hjälp. Härtigarnas vänner voro konung Håkan Magnusson i Norge och hans drottning Eufemia, Eriks svärföräldrar, som äfven stodo i nära släktskap med härtiginnan Valdemar. Eufemias tyska börd öppnade också vägen för härtigarna till att ingå förbund med tyskarna, särskildt med den rika och mäktiga Hansan, en sam-

manslutning af tyska handelsstäder, som den tiden behärskade både Europas handel och dess konungariken och folk. Konung Birger åter hade sin vän och sitt stöd i den danske konungen Erik Menved. Dessa konungar voro nämligen på dubbelt sätt besvågrade med hvarandra, i det Birger var gift med Erik Menveds syster Märta och Erik Menved åter med Birgers syster Ingeborg. Men icke nog med detta: motsatsen och fiendskapen mellan härtigarnas och konungens partier skärptes ännu ytterligare därigenom, att Erik Menved hatade konung Håkan i Norge därför, att denne gaf fristad och skydd åt de män, som hade dräpt Erik Menveds fader, gemålen till drottning Agnes, som var kung Birgers svärmor. Till allt detta kom äfven den omständigheten, att också Danmark, liksom Sverige, då för tiden var söndradt i två fientliga partier, i det den råde och sedeslöse grefve Kristofer låg i strid med sin broder, konung Erik Menved. Af skäl, som lätt inses, blef därför också denne Kristofer med sitt anhang en af de svenska härtigarna lätt vunnen bundsförvant.

Så illa stod det till i Norden på den tiden, då Birgitta var i dagen. Det behöfdes icke hennes siarförmåga för att kunna förutspå, att onda tider skulle komma. Det behöfdes blott hennes tro på Kristi ord: »då ett rike söndrar sig mot sig själf, kan det icke blifva beståndande.» Sverige och de andra nordiska rikena skulle också icke

långa tider därefter förlora sin själfständighet genom den s. k. Kalmarunionen, som åter i sig innebar fröet till nya strider och nya lidanden.*

Det politiska tillståndet i Sverige under Birgittas första Ulfåsatid 1316—1320 var sålunda ganska bedröfligt: söndringar och strider inom konungafamiljen, inom stormännens ätter och inom folket i sin helhet, skatteutpressningar och blodsutgjutelser, detta är den sorgliga bilden af den tidens Sverige. Men en olycka kommer sällan ensam. Den nöd och det elände, som rådde i landet i följd af de politiska misshälligheterna, förvärrades än mer genom inträdande missväxt, hungersnöd och farsot. Det är ett i historien märkligt och tänkvärdt faktum, att krigets och naturnödens straffdomar ofta inträffa samtidigt med hvaran-

* Folkungatidens partistrider påminner i åtskilligt om vår egen tid och om den politiska ställningen i Sverige nu, 600 år efter den tid, hvarmed vi sysselsätta oss. Hvad var det nämligen annat än partistriderna, den nationella söndringen, och den därpå påverkade svaga konungastyrelsen, som gaf oss året 1905? Detta år, då Norge, utan motstånd af oss, afsatte den svensk-norske konungen och bröt förbindelsen med Sverige, betecknar i den svenska historien en sådan tid, som för oss svenskar utan tvifvel är och blir till en skamlig nesa, större än den som genom Finlands förlust tillfogades oss hundra år förut. Händelserna af år 1905 lämna ju bevis för att den söndring och kraftlösa förvirring, som å svenska sidan visade sig, då Finland förlorades, nu hos konung och folk hade utbildat sig till en verklig förlamning, som ej ens medgaf försök till handling i själf-

dra eller ock följa hvarandra i spåren. Åren 1311—1318 voro i Sverige mycket svåra år: 1311- 1312 inträffade torka och däraf följande missväxt, hungersnöd rådde 1314, farsot bland människor 1316 och bland djur 1318, häftig åska och ihållande regn 1315.

Med anledning af dessa hemsökelse, som i sig själfva voro olyckor nog, spådde man, att ännu större olyckor stodo för dörren. Spådomen slog in. Kriget uppblossade snart på nytt. Yxan, som skulle borthugga Folkungaträdets unga, kraftfulla grenar, var redan i gång, förd af den rättfärdige Gudens starka, fastän osynliga hand, hvilken alltid dömer och straffar det öfvermodiga och förädiska i människors gärningar och det därmed förbundna hatet och splitet mellan bröder.

bevarande syfte. Äro dessa händelser tecken till en i den svenska nationens lif inträdande ålderdomssvaghet (Marasmus senilis), så måste det ju vara en verklig lifsfråga för vårt folk, huru denna svaghet skall kunna bortarbetas och ny lifskraft ingjutas i nationens blod. Men hvarifrån skall den nya kraften tagas? Öfver det i Kalmarunionen inkedjade Sverige sväfvade dock Birgitta Birgersdotters religiösa och Engelbrekt-Sturarnas politiska andekraft, hvilken i sinom tid födde Gustaf Vasa och Gustaf Adolf. Men hvilken är väl vår tids nationella kraft, som förmår alstra män, hvilka i en framtid skulle kunna frälsa gamla Sverige, då följderna af förra tiders händelser, särskildt de af 1809 och 1905, utan tvifvel skola draga sig tillsammans och hota att tillintetgöra och utplåna det svenska folket själft?

Allt sedan Håtunaleken 1306, då konung Birger på ett så lömskt sätt blef fängslad af sina bröder Erik och Valdemar, hyste han i sitt hjärta ett stigande hämndebegär mot dem. — I december 1317 bodde konung Birger på Nyköpings hus. Valdemar kom till honom på besök, och Birger inbjöd då Valdemar och genom honom äfven bror Erik att komma åter till Nyköping till ett gästabud, som Birger ämnade anställa den 10 december. Ehuru de varnades af sina vänner, kommo de båda bröderna dit på bestämd tid. De mottogos vänligt af Birger och blefvo jämte sina följen rikligt förplägade med en skön måltid. Med beräknad afsikt inkvarterades härtigarnas följen ute i staden, men själfva fingo de sina sofrum i slottet. På natten efter en hemlig rådpläging lät konung Birger fängsla sina bröder i deras sofrum. Halfnakna släpades de till ett fängelserum i tornet och fastsmiddes där vid muren med bojor af 56 kilograms vikt. Samtidigt blefvo ock härtigarnas talrika följeslagare fängslade nere i staden och fördes om morgonen såsom fångar till slottet. Öfverfallna under sömnen, hade de ej kunnat försvara sig; endast en, Arvid Gustafsson Sparre, fick tillfälle att göra motstånd, men blef nedhuggen. Krönikan skjuter skulden till detta dåd på drottning Märta och på drotseten Johan Brunke, som år 1314 eller 1315 hade öfvertagit sitt ämbete efter Knut Jonsson på Aspanäs.

Budskapet om Nyköpings gästabud och härtigarnas fängslande spreds som en blixtnad kring landet och kallade härtigarnas alla vänner i vapen för att befria de fångna och straffa konungen. Lagman Birger Persson († 1328) reste till Västergötland för att där uppbåda folk till krig; och hans måg Ulf Gudmarsson gick då också helt visst ut i kriget, som anfördes af Mats Kettilmundsson († 1334). Kung Birger reste nu först till Stegeborg och sedan till Helsingör. I slutet af februari 1318 ingår han där ett nytt förbund med Erik Menved af innehåll, att denne skulle hjälpa honom med kriget och till ersättning därför få Småland i pant. Äfven Knut Jonsson och biskopen i Vexjö hafva, jämte andra stormän, gifvit sitt bifall till denna uppgörelse och skrifvit sina namn under traktaten.*

* Den Vexjöbiskop, som med flera andra underskref traktaten, hvarigenom Småland pantförskrefs till Erik Menved i Danmark, hette Magnus från Vexjö (1294 15/8—1319 8/7). Den biskop Tomas från Vexjö, som stod i liflig beröring med Birgitta, hette fullständigt: Tomas Johansson från Malstad (Thomas filius Johannis de Malstad), var biskop i Vexjö åren 1344—1375. I Vexjö gamla biskopslängd räknas han såsom den 11:te i ordningen af Vexjö stifts biskopar, hvarvid dock bemärkes, att åtskilliga äro förbigångna eller i samma längd uteglömda, äfvensom att Vexjö stift en lång tid hörde än till Skara och än till Linköpings stift, under hvilken tid Vexjö stift sålunda hade gemensam biskop med dessa stift.

De 11 (eller snarare 13) första biskoparna i Vexjö voro dessa:

Svågrarna Birger Persson och Knut Jonsson voro således vid denna tid också söndrade och tillhörde motsatta partier. Den 18 januari 1318 skrefvo de fångna härtigarna sina testamenten, genom hvilka de skänkte ägodelar till kyrkor och kloster samt till sin mycket älskade syster Rikissa i Sankt Klara Kloster i Stockholm. Härtig Eriks maka vistades denna tid på ett slott nära Skara och Valdemars var i Kalmar. I juli 1318 dogo härtigarna i fängelset ungefär samtidigt, såsom det säges af hunger eller af yttre våld, och de begrafvos i Stockholm i Nikolai kyrka den 15 augusti 1318. Birgers drottning Märta flydde till Gottland, och hans son Magnus, som valts till Sveriges konung, försvarade Stegeborg. Härtigarnas parti, som emellertid bragt en allmän resning till stånd, korade Mats Kettilmundsson till Sveriges

1) S:t Sigfrid. 2) Asmund. 3) Siward. 4) Johannes. 5) — — — —. 6) Rikard. 7) Gislo. 8) Colo. 9) Acerus (1261). 10) Boetius Häтта. 11) (13) Magnus (Gregorius) 1294—1319. 12) Boetius II 1320 ²⁹/₁—1343 ¹⁸/₁₁. 12) Tomas Johansson från Malstad 1344—1375.

Efter den 4:de biskopen Johannes öfverflyttades Vexiö biskopsstol »på grund af makt och icke på grund af rättvisa» först till Skara stift och sedan till Linköping. I biskop Colos tid buro Värendsboarna penningar till konung Karl Sverkersson med anhållan att han ville gifva dem en värdig pastor till deras själars frälsning. De fingo då en cisterciensermunk vid namn *S t e n a r*. Han var biskop i Vexiö 1183 och nästföljande åren.

kaptén, d. v. s. höfvitsman, och drogo till Nyköpings hus och till Stegeborg, hvilka efter hvarandra belägrades och intogos. Brunke och den unge konung Magnus tillfångatogos. Birgers sak var förlorad. Hjälpen från Danmark kom icke. Hans folk led nederlag på alla håll. Brunke af rättades på det sedermera s. k. Brunkebergstorg i Stockholm. Samma öde drabbade den till synes oskyldige prinsen Magnus Birgersson, hvilken omsider halshöggs i Stockholm 1320. Budskapet härom förkrossade den i öfrigt hälsosvage fadern, och konung Birger dog 1321 i landsflykt samt begrofs i Ringsted. — Så slutade detta sorgespel.

Mats Kettilsmundsson hade kallat allt Sveriges myndiga folk, herrar, stadsbor och allmoge, att vid midsommarstiden 1319 komma tillsammans till allmänt riksmöte vid Mora stenar, ej långt ifrån Uppsala, för att välja en ny konung. Kallelsen hade allmänt hörsammats. Enligt lag öppnades mötet af Upplandslagmannen Birger Persson, som därvid på sina armar skall hafva upplyft den af lidne härtig Eriks 3-årige son Magnus och föreslagit, att den unge pilten måtte blifva vald till konung. Så skedde också. Denne Magnus Eriks-son (Smek) var alltså en sonson af Magnus Ladulås, som var kusin till Birger Perssons andra hustru, Birgittas moder Ingeborg Bengtsdotter.

Medan Ulf Gudmarsson var ute och deltog i de ofvan nämnda striderna, satt hans unga maka,

såsom förut är antydt, hemma på Ulfåsa försänkt i sorg och oro öfver sin make, sin släkt och hela sitt land. I en ständigt verksam bön sökte hon sin tröst och hjälp. Och hon fick bönhörelse.

SJUTTONDE KAPITLET.

BIRGITTA BIRGERSDOTTERS OCH ULF GUDMARSSONS BARN.

I Vadstena kloster fanns, såsom förut är sagdt, en abbedissa, som kallade sig Margareta Clausdotter († 1486). Hon var i släkt både med konung Carl Cnutsson Bonde och med Birgitta Birgersdotter. I sin *Chronicon de genere et Nepotibus sanctæ Birgittæ* (= berättelse om Helga Birgittas släkt och efterkommande) säger Margareta Clausdotter följande: »Därefter, när Sancta Birgitta var kommen till laga år, gaf hennes fader henne åt en ärlig herre till hjonelag, som het herr Wlff Gudmarson, han var mycket god och gudelig och rättvis och räddes Gud i alla ting (och var lagman i Oppland *). De fingo tillsammans VIII barn III söner och III döttrar. Deras 1:sta son var herr Karl Wlffson 2:dra Birghe Ulfson 3 Benediktus 4 Gudmar. Sancta Birgitta första dotter het fru Mæritta, annor

* Skall vara Nerike.

fru Cæcilia, tredje var moder Sancta Katarina, fjärde jungfru Ineborg. När S:a Birgitta dotter, den första som heet Mæretta, var kommen till laga ålder, gaf hennes fader henne åt en mäktig herre, som heet herr Siwid Ribbing.»

Ordningen med afseende på barnens födelseår och ålder är något oviss, beroende bland annat därpå, att söner sätts i gamla skrifter alltid för sig före döttrarna; således, äfven om sonen är sist född, står han likväl före dottern, vore hon än den först födda bland barnen. — Enligt Margareta Clausdotters ofvan anförda uppgift är således ordningen mellan Birgittas och Ulfs barn denna: söner: Karl. Birger. Bengt. Gudmar. Döttrar: Märta. Cecilia. Katarina. Ingeborg.*

Enligt nyare historieskrifvare var Märta det första barnet och Cecilia det sista samt Katarina, född 1333 eller 1332, det 4:de i ordningen. Så F. Hammerich. Emellertid kom Birgitta till hofvet hos Magnus Smek och drottning Blanka på hösten 1335, och innan hon reste dit, voro, enligt biografernas uppgift — både Hammerichs och Comtesse de Flavigny's — alla Birgittas barn icke blott redan födda, utan ock vid nämnda tidpunkt utplanterade hit och dit på skilda ställen. Således var äfven det sist födda, Cecilia, som föddes

* Hvad som föranledt Marg. Clausdr att placera döttrarna i denna ordning är tydligen hennes intresse för att först nämna dem, som varit gifta och efterlämnat barn.

HELIGA KATARINA.

kort efter dottern Märtas bröllop med Sigvid Ribbing, då (1335)) utkommen från fädernehemmet. Katarina och Ingeborg fördes nämligen till klostret Risaberg. Lilla Cecilia anförtroddes åt munkbröder i Skenninge. Bengt kom till Alvastra.

Carl och Birger blefvo lämnade hemma på Ulfåsa (eller möjligen på annat ställe) under ledning af deras informator Nils Hermansson (senare biskop i Linköping). Gudmar, som hade en svag hälsa, fick följa med sin moder till Stockholm.

Tillika säger Hammerich, att det första barnet Märta säkerligen icke blifvit födt tidigare än 1319 eller 1320, alldenstund makarna, enligt uppgift, afhållit sig från äktenskapligt umgänge det första året och in på det andra efter deras gifte (sept. 1316). — Men dessa uppgifter låta tydligen icke förena sig med hvarandra. Huru kan t. ex. Katarina vara det 4:de barnet och vara född 1333 eller 1332 och tillika de följande (4) barnen vara födda, ja, något vuxna redan hösten 1335? Det är ju omöjligt. Af särskildt intresse är tiden för Bengts och Gudmars födelse. Comtesse de Flavigny sätter i sin Birgittas släktafla båda dessa gossarna emellan Märta och Karl, och däraf kunde man föranledas tro, att de voro födda före Karl, hvilken åter måste vara född före eller senast 1322, alldenstund han vid sin död $12/3$ 1372 var öfver 50 år (Hammerich sid. 198), och således skulle Bengt och Gudmar vara födda under åren 1320

HELIGA KATARINA, BILD I VADSTENA.

—21. Men mot detta antagande stå öfriga uppgifter i strid. Joan Vastovius t. ex. säger i sin *Vitis Aquilonia* (en märkvärdig bok), att Bengt var den 3:dje sonen och Gudmar den 4:de, och således födda efter Carl och Birger. — Barnens sannolika födelseår är följande:

Mæritta (Märta),	född	1319
Karl	»	1321
Birger	»	1323
Bengt	»	1326
Gudmar	»	1327
Katarina	»	1330
Ingeborg	»	1332
Cecilia	»	1334

När Birgitta senare i sina skrifter kallar Katarina för sitt 4:de barn, har man att fatta detta i betydelsen af det 4:de af de barn, som då ännu lefde. Bengt och Gudmar voro nämligen då döda. Anledningen, hvarför vi nödgas sätta Bengt och Gudmar före Katarina, är den, att Gudmar, den yngste, redan under moderns vistelse vid hofvet gick i skola i Stockholm (*ad liberalium artium disciplinas capessendas missus est*, såsom Vastovius säger*), och vid den tiden hade han varit för ung att gå i högre skola, om han varit född efter 1330.

* D. v. s. i en högre lärdomsskola.

Birgitta var en öm moder för alla sina barn; hon vårdade och fostrade dem med en aldrig svikande uppoffring och moderskärlek. Hon öfverlämnade dem vidare åt skickliga och fromma lärare, som undervisade dem i vetande och i goda seder. Hon grät dagligen öfver sina barns synder, emedan hon fruktade att de kunde förtörna sin Gud med dem.* En gång var fru Birgitta i stor fara, då hon låg i födslovånda och värkarna icke ville taga slut, så att hon misströstade om sitt lif. De kvinnor, som om natten vakade och höllo vakt vid hennes säng, fingo då se en hvitklädd person plötsligen inträda i rummet, där hon låg, gå fram till hennes säng och med sina händer behandla (*pertractare*) alla kroppslemmarna på på barnsängskvinnan, som därefter snart och lätt nedkom med barnet. — Hvem var denna kvinna? Förmodligen en skicklig barnmorska.

De första af barnen, och väl de allra flesta öfriga, fingo dia sin moders eget bröst.** — Men dottern Katarina hade amma eller rättare ammor. Redan som barn var hon nämligen så helig (= granntyckt), att hon ej kunde förmås att taga bröstet på den utsväfvande amma, som först gafs

* Skriptores med. ævi III p. 192.

** I berättelsen om Birgitta, skrifven 1373 af de båda Petrus, confessorn och priorn, heter det uttryckligen: *Sponsa igitur Christi — — nutrit filios suos et filias. Nutrivit eg. = d ä g g a d e, diade.*

åt henne. Hon fick då en annan, en dygdig och from amma, och se, barnet tog genast hennes bröst med ett gladt och förnöjsamt begär. — Kärnan i legendens berättelse härom är tydligen den, att S. Katarina hade två ammor efter hvarandra, att den första på grund af någon kroppslig svaghet var otjänlig, och att det legenden förklarar såsom ett psykologiskt andeligt fenomen — att barnet var så heligt — hade sin grund i en helt naturlig orsak. Hvarje moder vet nämligen eller borde veta, att små barn i detta såväl som i andra afseenden äro ytterst finkänsliga och gränntyckta.

Då Birgitta gick hafvande med det sista barnet, Cecilia, kom Sigvid Ribbing till Ulfåsa för att som sin brud hämta husets äldsta dotter, Meritta. Ulf och flickan själf voro gärna med på detta gifte med den högättade, rike men ogudlige och framfusige skåningen. På det stora politiska mötet i Kalmar 1332 hade Ulf Gudmarsson kommit uti en intim beröring med den skånska adeln, och då hade han helt visst också gifvit Ribbing något löfte med afseende på sin dotter. Birgitta satte sig mot detta gifte, så mycket hon kunde. Hon sörjde och ängslades öfver att nödgas afstå sin dotter till denne man. Då — heter det — kände hon sitt foster röra sig i hennes lif och förnam en röst från det: »Moder, icke vill du väl döda mig?» Och Birgitta svarade sig själf och fostret: »Kära barn, då Gud allsmäktig gifvit dig lif, huru skulle då jag våga döda dig!»

Birgitta betvang sig nu själf: hon klädde hastigt på sig sina bästa kläder och infann sig plötsligt och oväntadt i bröllopssalen, där hennes närvaro väckte en glad öfverraskning och där hon, döljande sin smärta, inför alla visade en glädlig och lugn uppsyn.

Det är ju så, att föräldrarna till stor del kännas igen på sina barn. Shakspeare säger visserligen: »stjärnorna styra våra öden, eljes födde ej samma par så skilda barn»; men detta upphäfver ej den erfarenheten, att »äpplet faller ej långt ifrån trädet» och att barnen likna sina föräldrar. I det följande vilja vi söka karaktärisera hvart och ett af barnen särskildt, men dessförinnan vilja vi här i ordning uppställa Ulf Gudmarssons och Birgitta Birgersdotters barn och vid hvart och ett anteckna de personalhistoriska notiser, som om dem äro kända, samt i någon mån uppgifva deras afkomlingar.

Mæritta (Märta), född c. 1319, lefde lång tid i Norge, var husfru hos drottning Margareta, dog i hög ålder.

Gift med:

1. *Sigvid Ribbing*, »Röfvaren», en småkonung i Halland. 2. *Knut Algotsson*.

<u>1. <i>Petrus Ribbing</i>.</u>	1. <i>Arvid</i> .	2. <i>Ingegerd Knutsdotter</i> .	2. <i>Katrina</i> .	2. <i>Ingrid</i> .
		Nunna i Vadstena 1375,	† 1407. G. m.	G. m.
		¹⁸ / ₆ 1388 abbedissa, † 1412.	<i>Agmund</i>	<i>Gauton</i>
		Drottning Margaretas leksyster.	<i>Finson</i> .	<i>Eriksson</i> .
		Båda fingo smaka samma ris.		

Karl, född c. 1321, död 1372 ¹²/₃ i Neapel, där han begrofs. Lagman i Nerike efter sin fader. »Tårarnas son», familjens »enfant terrible».

Gift med:

1. *Katerina Gisladotter Sparre*, 2. en norska, kallad *Gisla*, *Gyda*, *Goda*, *Gonda*
3. *Karin Eriksdotter Glysing*, † 1413, dansk släkt.

3. *Ulf*. 3. *Karl*, lagman i Nerike, † 1398, g. m. *Katerina Algotssdotter*, sedan g. m. *Håkan Tott*.

Birgitta, död i Vreta
Kloster vid 9 års ålder
mellan jul o. kyndels-
messan (legenden om
jordbären).

Märta, g. m. *Erengisle Nilsson* fr. Hamerstad.

Birger, född c. 1323, död på Ringstaholm, efter 3 dagars sjukdom, den 27 augusti 1391, begrafven i Vadstena. Lagman. Vigdes till riddare i Jerusalem 1372. Beskyddare af Vadstena kloster.

Gift med:

1. *Bengta Glysingsdotter*. 2. *Märta Siggesdotter*.

1. *Ulf*.
Barnlös.

1. *Gudmar*.
Barnlös.

Bengt (Benediktus), född c. 1326, eller senare, död i Alvastra c. 1345.

Gudmar, född c. 1327, eller senare, död i Stockholm c. 1338.

Katarina (från Sverige), Sankta = helgon, född c. 1330, död d. $24/8$ 1381. Abbedissa i Vadstena. Maka åt *Edgard Kyrn*, † 1352. Jungfru och änka. Skriftställarinna. En stor skönhet. Kanoniserad 1489. Den 25 nov. är S:t Katarinas dag.

Ingeborg, född c. 1332, död ung under modrens vistelse i Rom, således efter 1350. Ogift. Den 29 mars 1341 intogs Ingeborg (som nunna) i Risaberga kloster. Hennes föräldrar skänkte då en gård till nämnda kloster. »Hon lefde där gudligt och väl och är nu i himmelriket med Gud salig, och tros vara helig, enär Gud gör många järtecken vid hennes graf för dem, som komma dit och kalla henne till hjälp». M. Claud:r. Sid. 216. Tom III. S. S. m. ævi.

Cecilia, född c. 1334. Insatt i Skenninge kloster mot sin vilja, uttagen därifrån af sin broder Carl och gifven åt en ung riddare, som dog af förgift på drottning Margaretas och kung Håkans bröllop i Skåne $9/4$ 1363. Samma år gift med Lars Sunason (Larens Jogansson), en hofman hos Margareta, han var mycket läkekunnig och tillika domare i Väster-Rekarne i Sörmland. Cecilia gifte sig 3:dje ggn med Bengt Filipsson »Ulf» (Panter), Oxenstjerna(?), änkling efter Carl Näskonungas dotter Birgitta. Cecilia dog 1390 $12/3$.

Sål. gift med:

1. En okänd riddare. 2. *Lars Sunason*. 3. *Bengt Filipsson Ulf* (eller *Oxenstjerna*), riddare och rådsherre.

2. *Birgitta*. 2. *Katerina*, död före $\frac{1}{5}$ 1386, g. m. *Sten Stenson Bjelke*, lagman i Västmanland o. Dalarne, som $\frac{21}{7}$ 1391 skänkte gårdar till Vadstena kloster, lekbroder där $\frac{20}{4}$ 1395, då han ytterligare gaf rika skänker dit. Dog där $\frac{2}{8}$ 1431.

Sten.

Ulf.

ADERTONDE KAPITLET.

NÅGRA DRAG UR RIDDAR CARLS LEFNADSSAGA.

Carl Ulfsson, Birgittas 2:dra barn, var en rid-dare utan fruktan men ingalunda utan tadel. »Herr Karl war mykyt kater oc lustoger man.» (C. Clausdr.) Som gosse var han mycket bångstyrig, envis och häftig. Han lät sig leda mera af sin rika fantasi än af sitt goda förstånd. Att iakttaga plikt-uppfyllelse och punktlighet var han ej så noga med. Han kunde icke göra sig älskad, men han förstod likväl konsten att göra sig så pass om-tyckt, att han ofta slapp ifrån rättvis aga, tack vare hans glada humör och kvicka infall. Han var snarare skenhelig än en verklig kristen, och han utlät sig vidt och bredt i fromma talesätt om Gud men brydde sig icke mycket om att efter-lefva hans lagar och bud. För att kunna råda öfver gossen, måste man inverka på hans känsla och

vädja till hans ömsinta hjärta. Birgittas modersinstinkt sade henne, att ett sådant behandlings-sätt, som var olämpligt och farligt att använda på honom redan i hans gossår, skulle bli ännu mer otillräckligt och otillfredsställande, om man ville tänka på att betrygga gossens framtid. Också fällde hon mången gång tårar öfver denne sin son. Herr Ulf däremot tyckte, att Carl var en glad och god gosse, och hans svaghet för sonens fel gick allt för långt.

Carl Ulfsson var, jämte brodern Birger, en lärjunge af den lärde och godfruktige Nils Herrmanson, Juris och Teologie Doktor, en skalde-natur med grundligt vetande och vidhjärtade åsikter. Men icke ens han hade förmått kufva den ystre ynglingen eller bringa önskad stadga åt hans karaktär. Herr Carl svärmade mycket af platonisk kärlek för den heliga jungfrun Maria, och han sade, att han hellre ville vara i helvetet för evigt, än att han någonsin skulle vilja tillåta, att hennes gudomliga ära i minsta mån nedsattes. Men han var också mycket betagen i det verkliga kvinnokönet på jorden; det kunna vi förstå däraf, att han var gift för 3:dje gången, innan han ännu var 50 år, och att han dessutom var nära därän att bli gemål åt drottning Johanna af Neapel.

Redan år 1348 den 8 sept. är Carl Ulfsson lagman i Nerike, och utan tvifvel öfvertog han detta ämbete efter sin fader, liksom han efter

honom redan tidigare tog Ulfåsa m. fl. gårdar i besittning. — Det påstås af några författare (Schück m. fl.) — dock utan afsevärda skäl — att Birgitta försökte göra sin son Carl till konung i Sverige i stället för Magnus Smek, eller åtminstone till dennes tronarfvinge. Sannolikt och nästan visst är, att hon önskade sin sonson Carl Carlsson till tronföljare.

Två gånger åtminstone var Carl Ulfsson i Rom på besök hos sin moder: första gången omkring år 1355 och andra gången 1370, 1371 och 1372, vid båda tillfällena i sällskap med sin broder Birger. Birgitta önskade nämligen att presentera sina söner inför påfven för att gifva denne påtagliga bevis för, hvem hon var, och därigenom främja och påskynda förverkligandet af sitt syftemål att få påfvens stadfästelse på den af henne planerade klosterstiftelsen i Vadstena. — »Sancta Birgitta» (så lyder M. Clausdotters berättelse) »tog alltså båda sina söner med sig och gick inför påfven.* Då hade herr Birger sida kläder (som räckte) ned på fötterna, och sitt bälte, som han plägade bära, och allt igenom klädd på det mest höfviska sätt. Men herr Carl hade klädt sig i sin riddareskrud, efter det sätt som de pläga, hvilka älska världen, med silfverbälte, halskedja, axelbindel och halsband, som då var sed, och hade han uppå sig en hermelinsmantel, som var helt och hållet fylld (och utstafferad) med djurskinn

* Det var Urban V (1362—1370).

både ofvantill och nedantill, och när han gick eller rörde sig, såg det ut, som om alla dessa djuren varit lefvande, och somliga lupo upp och somliga ned, och hade hvart djuret en förgylld klocka om sin hals och en guldring i munnen. Då påfven sett dem båda, sade han till herr Birger: »Du är modrens son», men till herr Carl sade han: »Du är världens son». Då föll sancta Birgitta på knä för påfven och bad ödmjukligen om syndaaflösning för sina söner. Då tog påfven på herr Karls bälte och på det andra han hade på sig, och sade: »Denna tyngd vare honom nog att bära till syndabot». Då sade Sancta Birgitta: O, helige fader, skilj honom från synderna, jag vill skilja honom från bältet.» —

När Birgitta 1372 reste från Rom på pilgrimsfärd till Jerusalem, var också Carl med henne, tillika med Birger och Katarina samt 4 à 5 andra personer. Före afresan hade Birgitta fått den uppenbarelsen, att alla skulle komma tillbaka, utom en. När resällskapet kom till staden Neapel, säges det, att herr Carl genast tog sig ett bad i den sköna hafsviken där. Denna sägen är dock, så vidt jag vet, icke alls historiskt bevisad, utan blott ett antagande eller en gissning, som Verner von Heidenstam nyligen gjort i sin bok om Birgittas pilgrimsfärd af intresse att gifva en naturlig förklaring på Birgittas bönhörelse med afseende på Carl och den ställning, i hvilken han kom i Neapel.

Det är tillika af alla resande allmänt känt, att badning i Neapel, isynnerhet så tidigt som i februari, ofta visat sig vara ett farligt vågstycke, som haft ledsamma följder med sig. Vare sig nu riddar Carl badat i Neapel eller icke, alltnog: »Se Neapel och sedan dö!», detta ordstäf, som ju syftar på stadens sköna utseende, gick för herr Carl i bokstaflig uppfyllelse. Men dessförinnan skulle den romantiske riddaren upplefva ännu ett äfventyr, det sista. Så lyder berättelsen härom: »De kommo till Neapel i Siciliens rike. Och drottningen, som då var änka och rådde för riket, het Johanna och hon var Sancta Birgittas synnerligen goda vän och älskade henne mycket. Då lärde Sancta Birgitta sina söner, huru de skulle gå inför drottningen och hälsa henne vördsamt efter deras lands sed med nigning och knäfall och kyssning på hennes fötter. När herr Carl kom fram till drottningen, gjorde han henne sin vördnad efter sitt hufvud, såsom det kräfdes, och sedan kysste han henne på munnen. Af hvilket drottningen fick stor kärlek till honom, därför att han tordes våga det, och ville ingalunda låta honom fara därifrån, utan sade, att hon ändtligen (= nödvändigt) ville behålla honom och hafva honom till herre (= till man). Sancta Birgitta sade, att det fick ingalunda ske, för ty hans hustru lefde än i Swerike; men drottningen sade, att det brydde hon sig ej om, utan det skulle vara som hon ville, sade hon. Därefter gick Sancta Birgitta till

sina gudliga böner och bad Gud om nåd*, och då vardt herr Carl sjuk och fick sin helsot och några dagar därefter så blef han död, hvarefter drottningen lät honom komma till jord och af hans död mycket bedröfvades, och hon gjorde hans jordafärd med så stor kostnad, som om han varit hennes man, såsom mäster Peder vittnade, hvilken då var närvarande där. Han blef sjuk i Neapel den 24 februari och den 15:de dagen därefter blef han död och jordades där i Neapel, och på helga torsdag därefter kom han till himmelrikets ära**, efter hvad mäster Peder vittnade, och Gud uppenbarade för Sancta Birgitta.» Script. svecicarum m. ævi pag. 211,212 Tom. III.

Härmed lämna vi birgittabarnen, för att må hända en annan gång berätta något också om riddar Carls syskon.

* Nämligen att Gud ville förhindra Carl att begå den syndiga handlingen tvegifte. Skulle det ej kunna ske på annat sätt, bad Birgitta till Gud, att han måtte låta Carl dö och så slippa ifrån den frestelsen.

** Här och på några andra ställen anföras utsagor, som ju tarfva sin särskilda förklaring, men en sådan lämnas nu med afsikt åt den upplyste läsaren att själf göra sig. I vår upplysta tid bör ju hvem som helst kunna till sitt rätta värde bedöma utsagor sådana som den ofvannämnda.

S:TA BIRGITTA MED PENNA OCH BOK.

NITTONDE KAPITLET.

HELGA BIRGITTAS ASKES (FÖR- SAKELSE) UNDER ÄKTENSKAPSTIDEN.

Askés är ett grekiskt ord (asketéå, ásketås) som betyder bearbeta, öfva sig, lägga sig vinn om, nämligen att försaka världen och lefva för Gud. Redan i Nya Testamentet förekommer detta ord, dock blott på ett ställe, nämligen i Apg. 24:16. Paulus säger där, att både de rättfärdiga och de orättfärdiga skola uppstå från de döda och få dom. Därför, säger han, lägger också jag mig vinn om att alltid hafva ett okränt samvete inför Gud och människor. Askesen är en art af fromhet, som mycket tidigt förekommer inom det kristna samfundet. Den har ju sin urbild i vår herre Jesu Kristi 40-dagars fasta och i hans bittra lidande och död. I eremit- och klosterlifvet betecknar askésen köttets, den syndiga lustans dödande genom kroppens späkningar och genom

själfplågeri* samt genom afhållsamhet från mat och dryck under en viss tid eller af ett visst slag i afsikt att därigenom få tanken bättre riktad på himmelska ting och i allmänhet bringa det därhän, att själen obetingadt kan härska öfver kroppen såsom öfver sitt lydiga verktyg.

I vår tid och i vår världsdel har man i följd af materialismen förlorat allt sinne för denna andliga öfning, som heter askes. Dock börjar den oförmodadt uppstå igen i en form, som knappt anades, nämligen i det nu florerande sport- och idrottsväsendet. För en idrottsman, som vill vinna seger i täflingen, är det nödvändigt, att han tränar sig. I denna träning ingår afhållsamhet och kroppens tukt såsom ett viktigt och nödvändigt moment. Det är genom denna slags askes som japanerna vunnit sin skicklighet och öfverlägsenhet i krig. — Genom vår svenske upptäcktsresande doktor Sven Hedin få vi i dessa dagar spörja, hurusom munkaskesen ännu florerar bland tibetanerna, som t. o. m. uppdrifvit denna själfplågandets konst till ännu högre grad, än Västerlandets medeltida munkdöme och mysticism förmått göra.

* Oräkneliga voro sätten, på hvilka asketerna tillfogade sin kropp smärtor, t. ex. de hungrade och törstade, gingo barfota på hvassa stenar, rullade sig nakna bland nässlor och törnebuskar, de sofvo på en träbrits, klädda i järntröja, som var invändigt beslagen med små hvassa spikar, och dessutom med bundna händer (så Suso) m. m. m. m.

I vissa delar af kristenheten, nämligen hos katolikerna och hos några bland sekterna, är askesen ännu alltjämt högt ansedd såsom det högsta uttryck för kristlig fullkomlighet. Hos oss luteraner är däremot askesen tämligen illa anskrifven eller åtminstone föga värderad, enär ju Luther själf ringa aktade den. Liksom Kristus gjorde, åt och drack äfven Luther med fröjd såsom en helt vanlig människa — när han så hafva kunde. Och liksom Kristus klandrades af fari-séerna, så får Luther (och hans lärjungar) af katolikerna hålla till godo med betyget: se hvilken fråssare och vindrinkare är icke denne mannen, publikaners och syndares vän!

Katolikerna, som gjort Birgitta till helgon, äro mycket ifriga att framleta och betona så många asketiska moment som möjligt i hennes lif, ty därigenom blir hennes helgongloria i deras ögon så mycket större och så mycket mera lysande. Därför ligger deras öfverdrift i uppgifterna härom nära till hands. Dock — »ingen rök utan eld» — en kärna af verklighet står ändå kvar, sedan de sentimentala och salvelsefulla utsmyckningarna lämnats ur räkningen.

F. Hammerich medgifver att Birgitta öfvade askés, fastän måttlig sådan, redan under sin äktenskapstid. Han hade också bort medgifva, att hon äfven under denna tid också hade uppenbarelser, syner och drömmar. Med orätt säger han, att intet spår af syner förekommer i hennes lif på

Ulfåsa eller så länge hon var gift. Det är icke så. Katolikerna omtala flera syner, som frun på Ulfåsa hade, medan hon ännu var bosatt där. — Och hvad hennes askes beträffar, var den redan under hennes äktenskapstid ganska omfattande och vidtgående, fastän den visserligen sedermera, efter Ulfs död $12\frac{1}{2}$ 1344, antog ännu större och våldsammare former. — Den unga frun hade på Ulfåsa fått i sin ägo en säng, som i finhet, bekvämlighet och skönhet beskrifves såsom ett non plus ultra i sitt slag: »öfver hufvudgården hängde veckrika sparlakan af dyrbara tyger; den tjocka träbeklädnaden och de stora präktiga sänggardinerna skyddade mot köld. De finaste lakan af holländsk väf, dyrbara med pelsverk fodrade paradtäcken dolde den rosenröda madrassen af satin». Birgittas hjärta gladde sig mycket åt den rara sängen, men hon erfor också en stor smärta vid anblicken af den. Hon hörde nämligen en inre röst, som sade: »På korset fick jag ej rum att hvila mitt hufvud. Du däremot, du söker dig hvila och maklighet». Då brast Birgitta i gråt, och ifrån den dagen låg hon icke i sängen under vissa tider, nämligen då hennes man var borta samt under den del af året, då kyrkan föreskref bot, d. v. s. under fastlagstiden. Då hvilade hon på golvet, — och då tuppen gol, steg hon upp till sina sysslor.

Hon drack mycket sällan annat än vatten. För syns och sällskaps skull tog hon stundom

några droppar vin ur de rikt försedda dryckeskärLEN på hennes fina bord.

Till förklaring på denna hennes afhållsamhet böra vi här nämna, att Birgitta redan under sin första äktenskapstid nära förenade sig med munk- och nunnelifvet, i det hon gick in i franciskanernas minoriterorden, såsom yttre syster af 3:dje graden. Detta skedde med all säkerhet i Alvastra, enär Vreta kloster, nunneklostret, låg mera aflägsset och hon hade bättre och närmare förbindelser med det berömda Alvastra. Dessutom hade hon ju blott att följa sin man Ulf, som troligen också underkastade sig denna ceremoni, och han kunde såsom man icke komma i förbindelse med något annat kloster än munkarnas. För att bättre fatta betydelsen häraf erinra vi oss, att drottning Margareta i en senare tid lät upptaga sig som yttre syster i Vadstena kloster och att hon lät både munkar och nunnor kyssa sig på hand till ett tecken att hon var deras syster. Likaså gjorde drottning Filippa. — Men Birgittas och Ulfs handling i nämnda afseende innebar dock icke blott en ceremoniell hyllning åt klosterlifvet. Den var först och främst en uttrycklig förklaring af vänskap för och samförstånd med klosterfolket. Och vidare, det icke minst viktiga, aflade recipienten ett löfte att bära en enkel och tarflig klädedräkt samt bruka enkla möbler i sin bostad.

I Sverige funnos på den tiden hufvudsakligen

två slags munkordnar: dominikanarna (dominicanes, Herrens jakthundar), de mera lärda och högkyrkliga munkarna, samt bernhardinerna (= Cistercienserna) och fransiskanermunkar, som voro mera frikyrkliga och populära. I Birgittas trakt funnos de förra i Skenninge och de senare i Alvastra. Birgitta föredrog bernhardinerna, hvilkas åsikter närmast öfverensstämde med hennes eget religiösa kynne.

Utom i Birgittas personliga trosgemenskap med Kristus finna vi i denna hennes yttre och formliga tillslutning till klosterfolket en förklaring på och ett motiv till den af Birgitta allt mer och mer öfvade askesen, världsförsakelsen och själfplågeriet. Det var dock ej redan nu, under hennes moderskapstid, som hon begick de extrema excesserna att gjuta smält vax på sina armar och rifva upp såren därefter med sina naglar. Sådant gjorde hon först under sitt änkestånd. Nu nöjde hon sig med en mindre sträng askes, nämligen först den, som förbindelsen till klosterfolket ålade henne, att bära enkel och simpel klädedräkt och att åtnöja sig med tarfligt bohag. Sedan kom härtill den, som kyrkan ålade henne: bikt och skriftermål hvarje fredag och därpå följande verkställning af biktfadrens föreskrifter, såsom fasta, böner, vissa arbeten, gåfvor till fattiga och kyrkan. Birgitta underkastade sig i ödmjuk lydnad alla de föreskrifter, som hennes biktfader (eller konfessor) gaf henne. Som strängt hållna barn icke

göra någonting utan föräldrarnas löfte, så lär heller ej fru Birgitta företagit sig något i strid mot biktfadrens råd. Åtminstone i en senare period af hennes lif berättas det, att hon icke vågade taga sig ett bad, utan att konfessorn sagt, att hon borde göra det, och att hon af samma anledning ständigt gick med blicken riktad framåt mot jorden, utan att se sig omkring, att hon åt och drack blott hvad och så mycket som hennes biktfader föreskref henne, o. s. v. Måhända var det redan nu, medan hon bodde på Ulfåsa, som hon plögade tugga på den bittra örten, som kallas gentiana*, för att därmed påminna sig sina synders ondska och Herren Jesu bittra lidande för dem.

* Om denna växt meddelas genom en praktiserande läkare och botanist** följande: »Gentiana är ett synnerligen godt magstärkande af mig och andra läkare ofta användt medel mot aptitlöshet m. m. Det är roten af *Gentiana lutea*, som växer vildt på bergen i mellersta Europa och af munkarna i medeltiden säkerligen känd för sina beska välgörande »virtuter» (egenskaper). *Gentiana pannonica* och *punctata* få också användas i brist på *lutea*. I Norge användes uteslutande roten af *Gentiana purpurea*, som växer vildt på norska högfjällen. Vår här hemma växande lilla *Gentiana campestris* är icke officinal (läkeduglig). — Vi äga i Skandinavien enligt Hartman 8 arter af släktet *Gentiana*, tillhörande familjen *Gentianæ* samt Linnés 5 klass 1 ordn. — Blommorna äro blå hos oss. Bladen motsatta. *Gentianarot* kan köpas på apotek.»

** C. A. Elmqvist (död 1910).

TJUGONDE KAPITLET.

FRU BIRGITTAS OMSORG OM DE FATTIGA OCH SJUKA UNDER HENNES ULFÅSA-TID.

Herr Ulf Gudmarsson och hans hustru Birgitta äro eggande föredömen för alla kristna, som vilja bemöda sig om att hjälpa och vårda sin sjukø och fattiga nästa.

Någon ordnad fattigvård i nutida mening fanns icke på den tiden, som här är i fråga. De fattiga »gingo på socknen», d. v. s. från hus till hus och måste arbeta, hvar de kommo, för att få sin bergning. Deras lott var sorglig nog, hälst då de blefvo orkeslösa och oförmögna att arbeta eller ens att röra sig. Dessutom fanns det en stor skara fattiga, som tiggande vandrade omkring från den ena trakten till den andra utan att försöka uträtta något nyttigt. Föga bättre ställdt var det med sjukvården. Kyrkan och klostren äfvensom enskilda, fromma personer gjorde

visserligen ganska mycket både för sjuka och fattiga: S:t Georgshus och Helgeandshus uppfördes till de nödställdes vård och hjälp. Men dessa anstalter räckte icke till, enär nöden och fattigdomen på ifrågavarande tid var obeskrifligt stor på grund af ständiga krigsoroligheter och ofta förekommande landsplågor, såsom missväxt, hungersnöd och farsot. Såsom vi på annat ställe uppgifvit, voro åren 1311—1318 mycket svåra år i detta afseende i vårt land.

Birgitta och Ulf läto bygga fattighus och sjukstugor på åtskilliga ställen å sina vidsträckta egendomar samt återställde och förbättrade dem, som voro förfallna. Redan på Ulfåsa lät Birgitta dagligen vid sitt eget bord bespisa 12 fattiga personer, och på torsdagarna eller på fredagarna tvättade hon själf deras fötter. Hon underhöll själf ett hus, där fattiga upptogos och inhystes och där hon med biträde af sina tjänare själf tillgodosåg de fattiga och tjänade dem. Birgitta förde äfven sina barn med sig både till de offentliga sjukhusen och till enskilda personers fattiga hem. Hon ville visa dem, huru man i kristlig kärlek skall hjälpa sina nödställda medmänniskor. Särskildt var det Katarina, som både af egen böjelse och af barnslig tillgifvenhet för modern fick åtfölja denna till de eländes boningar. Hon bistod sin moder med att tvätta deras smutsiga linne, bädda de sjukas sängar, rensa deras sår, skaffa dem medicin m. m. Ej kom Birgitta någonsin tomhändt. Hon med-

förde alltid någon allmosa, och hon gaf med kärleksfullt hjärta för Kristi skull och för att lämna sina barn ett godt exempel. Men den bästa gåfvan var hennes kärleksfulla ord och uppmuntrande samtal med sina fattiga och sjuka vänner, i hvilka hon såg icke blott sina jämlingar utan ock representanter för den fattige och lidande Jesus själf.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

BIRGITTA SOM ARKITEKT PÅ ULFÅSA.

I damtidningen Idun stod nyligen omnämndt, att en ung svenska har förvärfvat sig offentligt patent på arkitektyrket och att hon är den första kvinnliga arkitekten i vårt land. Ja, om man glömt sin svenska historia, kan denna tidningsnotis tagas för sann. Ty oomtvistligt är, att Birgitta Birgersdotter (1302—1373) var en arkitekt, och det en arkitekt af rang, hvilkens byggnadsalster ännu i dag finnas kvar och kunna studeras t. ex. i nunnornas klosterhus i Vadstena (nu asyl för kvinnor), i templum Cathedrale Vadstenense, som numera är någorlunda återställdt till likhet med den af Birgitta upprättade grundritningen och med den af Birgitta ursprungligen föreskrifna byggnaden.*

* För oss är det alldeles ofattligt, huru H. Schück och Karl Warburg i deras Sv. Litteraturhistoria kunna påstå, att Birgitta saknade sinne för skön konst. Är då icke byggnadskonsten också att räkna till de sköna kon-

Birgitta uppfann eller åtminstone utvecklade en för henne egendomlig stil, den s. k. birgittinerstilen, hvilken utbredt sig snart sagdt öfver hela den kristnade världen och kan skådas såväl i de ännu kvarstående och begagnade birgittinska klosterhusen och birgittinerkyrkorna som ock i åtskilliga ruiner efter sådana hus, som förfallit, t. ex. kyrkoruinen i Reval. Birgittas byggnadsstil utmärker sig för en enkel skönhet. Den är en behaglig sammansättning af den romerska och den götiska stilen, af hvilken den senare med sina spetsbågar och brutna linjer ingår såsom behärskande det hela i byggnaden. Det, som redan på afstånd faller i ögonen, när vi få se en birgittinerkyrka, är det spetsiga tornet med spiran, hvilket som en ofantlig nål reser sig mot höjden och lätt, som Birgittas tanke, stiger upp mot himlen. Så i Vadstena, så ock i Ekebyborna. Tornen å båda dessa kyrkor äro hvarandra

sterna, och har icke Birgitta författat utkastet eller planritningen till Vadstena sköna katedraltempel, och det in i de minsta detaljer? Hon lämnar vidare föreskrifter om musik och sång för systrarna och bröderna i Vadstena, och om orgelns bruk talar hon med erkännande och aktning. Visar då ej detta något sinne för skön konst? Schück erkänner ju själf, att Birgitta är en skaldenatur och ett språkgeni af första rangen. Huru går detta ihop med hans påstående, att hon saknade sinne för konsten? Hvarje sann katolik är s. a. s. född konstnär. Och han föddes då, när den gudomliga skönheten, sådan den lefver i kyrkan, i ord och bild och ton, inblåstes i hans egen själ och

alldeles lika, ett bevis för att äfven Ekbyborna kyrka är byggd af Birgitta, nämligen under hennes Ulfåsatid, troligen 1324—1326.

Det har förut nämnts, att den unga flickan Birgitta, då hon vistades på Aspanäs (1314—1316) hos sin moster Ingri Karin, en gång kom i svårighet för att med nålen utföra det konstrikt invecklade mönstret till en kyrkoprydnad och att hon då bad till Kristus om hjälp, hvarvid han svarade henne med att sända henne den heliga jungfrun till biträde.

Kärnan i denna legendariska berättelse är den, att Birgitta redan vid denna tid, då hon var 10 à 12 år, hyste starkt intresse för kyrklig konst, hvilken hon då också fick både praktiskt och teoretiskt studera, och därunder fick hon också lägga hand vid dess utförande. Steget från den konstnärliga hemslöjden till byggnadskonsten är nog ej större än att den, som är skicklig i den förra, också kan bli mästare i den senare. I allt fall tog Birgitta detta steg. Och såsom fru på Ulfåsa

gjorde honom medveten om hans gemenskap med alla heliga på jorden och i himlen. Redan däraf, att Birgitta var en äkta dotter af kyrkan, följer ock, att hon hade sinne för den sköna konsten. Och i tvenne afseenden var hon också en skapande konstnär, nämligen i kyrklig arkitektur och i religiöst-moraliskt skriftställer. Att Birgitta var arkitekt, säger ock E. Hildebrand i sin Sveriges Historia, tryckt 1905: »Fru Birgitta var icke endast en from kvinna, i besittning af tidens yppersta bildning, hon var äfven arkitekt». Sid. 351.

fick hon tillfälle att göra sina experiment i byggnadsväg. Det är förut omtaladt, att Ulf och Birgitta dels nybyggde och dels restaurerade åtskilliga hus, afsedda till sjukstugor, fattighus och härbergen för resande. Två andra byggen, af större betydelse än de nämnda, utförde Birgitta och Ulf under denna tid, nämligen byggandet af ny gård på Ulfåsa och uppförandet af Ekbyborna kyrka. Vid dessa företag var Birgitta den egentligen ledande själen. Det var hon, som tillkallade arkitekter och på deras råd och anvisning uppgjorde planen för det hela och bestämde detaljerna. Det var hon, som kommenderade, tillgodosåg och aflönade den mängd af arbetare, som voro sysselsatta vid arbetet. Hvilketdera af dessa två byggnadsföretag, som först blifvit utfördt eller om de tilläfventyrs skedde samtidigt, det kunna vi för närvarande icke med visshet afgöra. Dock hålla vi för troligt, att kyrkan byggdes först och den nya gården snart därefter. Till denna slutsats föranleddes vi af två omständigheter af lokal och historisk natur. Det uppgifves nämligen att Ulf och Birgitta ofta reste till Krigsbergs kyrka, som ligger på norra sidan om sjön Boren. Då for man naturligtvis öfver nämnda sjö, så vidt man icke ville taga den långa omvägen omkring sjön. Från Djurgårdsudde, där gamla Ulfåsa låg, till Krigsbergs kyrka är öfver sjön betydligt kortare väg än från Djurgårdsudde till Ask, som på den tiden var Ulfåsafolkets egen kyrka och säkerligen de-

ras enda, frånräknadt kapellet hemma på gården. Ulfåsa ligger nu i två socknar, Ask och Ekbyborna. Från Djurgårdsudde till nuvarande Ekbyborna kyrka var den i krokas gående vägen också något längre än till Krigsberg. Hvad var naturligare än att den fromma kyrkvänliga Birgitta ville bereda sig en kort och bekväm väg till kyrkan, till sin egen kyrka? En händelse inträffade, som kom henne att realisera denna sin närda tanke och längtan: Herr Ulf hade en gång i båt farit öfver Boren till Krigsberg, måhända just för att besöka kyrkan. Birgitta var icke med honom på resan. Då Ulf nu var stadd på återvägen hem, uppväxte plötsligt en så svår storm, att han kom i fara för lifvet. Birgitta, som stod hemma på stranden och bevittnade mannens sjönöd och hans kamp för lifvet, uppsände nu en brinnande bön till Gud om hans räddning, hvarvid hon, med tanke på anledningen till Ulfs färd, säkerligen, enligt dåvarande gängse bruk, gaf Gud det löftet, att om Han frälste hennes nödställda man skulle hon af tacksamhet härför, där Ulf kom i land, bygga en kyrka till Guds ära och till makarnas egen frälsning. Ulf blef med knapp nöd räddad och kom helbrägd hem. Hustrun yppade sitt gjorda löfte och sitt fattade beslut. Makarna begifva sig till häst ut att uppsöka stället, där Ulf kom i land ur sjönöden. Detta låg på södra stranden af sjön, väl en god fjärdingsväg öster om Djurgårdsudde. Invid själfva stranden, som där är låg och sumpig,

kunde ej kyrkan byggas. Men marken höjer sig raskt, och ej fullt 1,000 meter från en vik af Borensjön är nuvarande Ekebyborna kyrka belägen. Platsen har sitt namn af den ekskog, som fordom fanns där och af hvilken några få ättlingar ännu finnas kvar. Det berättas, att Birgitta vid sökandet efter den lämpliga platsen för kyrkan slutligen skurit en ekgren och af den gjort ett litet spjut samt sagt: »Där jag under ridten kastar denna gren och han då står upprätt i marken, där skall kyrkan stå». Så blef det ock. Kyrkan byggdes där och vardt kallad Ekebyborna, hvilket ord är sammansatt af orden: Ekeby, Boren, nahe (= nära) = Ekeby nära Boren.

Denna kyrka påminner, såsom nämndes, mycket om Birgittinerstilen. Tornets öfre del afsmalnar som ett smärt, ofantligt bikupsfodral och reser sig uppåt i rymden. (Flera andra kyrkor på östgötaslätten äro försedda med sådana torn.) I Ekebyborna kyrka äro hvalfven i längskeppet sex med motsvarande pelare vid och i kyrkans väggar. Fyra fönster finnas på södra väggen och fyra på den norra samt dessutom ett litet ägg-rundt fönster strax till höger om predikstolen. Denna står på norra sidan midt på väggen och har sin uppgång från sakristian. Öfver predikstolen finnes en liten tronhimmel med en glob och ofvanpå denna ett kors. Till vänster om predikstolen, högt upp på väggen, hänger ett krucifix. I södra delen af korskyrkan finnes bl. a. Hogen-

skild Bjelkes grafkor. Norra delen af kyrkans tvärskepp synes i senare tid blifvit apterad till sakristia. Altartaflan är stor och härlig. I tornet, en trappa upp åt norr, finnes ett af sten hvälfdt rum, med ett fönster åt väster. Detta rum är 5 à 6 meter långt — i öster och väster — samt 3 à 4 meter bredt. Det bär namn af Birgittas Bönkammare, emedan sägnen förtäljer, att Birgitta i detta rum då och då slöt sig inne för att i bön och betraktelse få vara ensam med sin Gud. Själfva rummets tillvaro — utan motsvarighet i andra kyrkor — bär ju onekligen syn för sägen. Hammerich uppgifver (sid. 61), att en nattvardskalk och en patén, som Birgitta skall hafva skänkt till Ekbyborna kyrka, ännu 1863 visades där. Vid mitt besök i kyrkan $\frac{6}{9}$ 1908 visste pastor och kyrkovärdar intet om dessa kärl. Däremot ville kyrkoherden (Böttiger), liksom Hammerich gör, hålla för troligt, att nuvarande Ekbyborna kyrka är äldre än från Birgittas tid (1325) och att således Birgitta icke skulle hafva låtit bygga den. För Birgittas historia är saken af stor vikt att få utredd. Arkeologi och arkivforskning torde nog kunna gifva ett säkert utslag i frågan och därmed också antingen förneka eller bekräfta den katolska uppgiften om Ulfes sjönöd, Birgittas löfte till Gud och om hennes ridt i ekskogen att utse plats för kyrkan. Har icke hon byggt kyrkan, så är naturligtvis alltsammans en from dikt, äfven hvad beträffar sjönöden och löftets afgifvande.

Af grunder, som vi antydtt — den obekväma kyrkvägen, Birgittas kyrkokärlek och hennes byggnadslust — antaga vi emellertid tills vidare, att Birgitta och hennes man verkligen byggt Ekbyborna kyrka, sannolikt omkring år 1325. Ett ytterligare skäl till detta antagande är den omständigheten att Birgitta och Ulf flyttade Ulfåsgården från Djurgårdsnäs till den plats, som nu kallas Gammalgården, belägen på en upphöjning cirka 1½ kilometer från Ekbyborna kyrka. Ungefär midt emellan Gammalgården och kyrkan finnes ett litet vattendrag och en bäck rinner fram öfver vägen.

Är det riktigt, att Birgitta byggt kyrkan, så var det två orsaker, som föranledde till gårdens flyttning och nybyggande, hvilket senare företag i alla händelser är historiskt visst: den ena orsaken var den, att familjen efter flyttningen kom att bo nära kyrkan, och den andra, att familjens tillväxt kräfde större och bättre husrum än på det första stället, som helt visst var mycket gammalt och förfallet. Anmärkningsvärdt är att af det äldsta Ulfåsa, det s. k. Djurgårdsudde, Folkungarnas stamgård, där väl t. o. m. Folke Filbyter Hedning lefvat, finnes ännu i dag några spår kvar, så att man kan se stengrunden, på hvilken byggnaden stått, jämte andra ruiner eller spår af sådana; men af den gård, hvilken Birgitta cirka 1326—27 byggde och Hogenskild Bjelke cirka 1596 ref ned och flyttade, finnes intet

S:TA BIRGITTA, EFTER TAVLA I ROM.

spår kvar, såvida ej en gammal väderkvarn, som står där, är en kvarlefva från den tiden. Icke skola vi ingå i några närmare reflexioner härom. Men det torde vi få säga: Hade Bjelke varit fullt medveten om sin ättemoders storhet och namnkunnighet, skulle han tvifvelsutan låtit det hus, som hon byggt och bott i, stå kvar som ett evärdeligt minne. Men sådant kom ej i den store krigarens tanke, eller om han tänkt det, följde han icke den tanken. Underbart är också, att Bjelke ej fick sitt nya hus — det nuvarande Ulfåsa — fullt färdigt att bo i, förrän »Usurpatorn», Carl IX Gustafsson, kom öfver honom själf och lät slå ned hans egen kroppshyddan med bödelns svärd år 1605.*

En katolik — hvarför icke äfven en luteran? — kan ju i denna händelse skåda en nemesis divina, ett straff för bristande lydnad mot 4:de budet, en brist, som hos H. Bjelke också tog sig uttryck däri, att han i grunden ref ned och utplånade från jorden den gård med dess många byggnader, hvilken Birgitta och Ulf 270 år tidigare hade uppbyggt.

* Efter hemkomsten från slaget vid Stångebro (25/9 1598) bodde H. Bjelke i sitt nya hus på Ulfåsa, ehuru det icke var färdigt eller någonsin vardt färdigt i hans lifstid.

TJUGUANDRA KAPITLET.

RICHARD STEFFENS OMDÖME OM BIRGITTA.

Sedan förestående framställningar blifvit nedskrifna, utkom vid jultiden 1909 R. Steffens epokgörande arbete: »Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och öfversättning med inledning». Denna bok sprider i många afseenden ett nytt ljus öfver Birgittas historia och isynnerhet öfver hennes skriftställarskap. Steffens bevisar nämligen på ett öfvertygande sätt, att Birgittas skrifter äro ren historia, affattad i symbolisk språkform. I stället för de långa öfverskrifterna, med hvilka Birgittaskrifternas redaktörer försett hvarje kapitel, sätter Steffen såsom rubrik det, som han funnit vara kapitlets historiska innehåll och kärna och lägger därmed tolkningen färdig i läsarens egen hand.

Ehuru vi icke i det föregående kunnat tillgodogöra oss resultatet af Steffens forskningar, är det emellertid glädjande kunna konstatera, att

Steffens omdöme om Birgitta, grundadt som det är på en ingående bekantskap med hennes skrifter, väsentligen är detsamma, som hvad jag sagt om henne. Mitt påstående, att Birgittas förhållande till Kristus och hennes bönelif är den synpunkt, utifrån hvilken hennes lif och verksamhet måste ses, blir sålunda af Steffen bekräftadt. Angående det inre motivet till uppenbarelsernas tillkomst uppvisar han på ett öfvertygande sätt, att dessa framgått såsom en frukt af Birgittas tidtals inträdande ekstatiska tillstånd, hvilket dels utgjordes af visioner eller hallucinationer och dels af inspiration. Han antyder, att vissa gifter hafva förmåga att bringa personer i visionära tillstånd; »naturligtvis bör det ej förnekas, att samma verkan kan nås annorlunda, såsom i extasen» (sid. XXXI). När Birgitta föll i ekstatisk hänryckning, var det så långt ifrån att hon föll i dvala, i sömn och drömerier, att hon då tvärtom vaknade upp till den sanna verkligheten, det sanna lifvet i Gud. Birgitta anser således, att vi människor här på jorden i allmänhet äro såsom sofvande, lefva ett drömlif, som ej tillåter oss erfara den sanna verkligheten, de eviga tingens natur och kraft. »Birgittas förstånd blef på ett öfvernaturligt sätt upplyst.» Själf säger hon härom till Gud: »När dig tackes, söfver du min kropp, ej med lekamlig sömn utan med andelig hvila, och min själ väcker du som ur en sömn till att se och höra andligen». I öfrigt litar icke Birgitta själf på drömmar i allmänhet,

vare sig goda eller onda, ja, hon varnar för att sätta tro till drömmar i vanlig mening: »den som finner behag i sådana ting, blir ständigt gäckad» (Steffen, sid. 60). Dock skall man icke förakta drömmarna utan öfverväga dem inför Gud och med sina vänner. — —

Steffens bok är en värdefull skatt för svenska folket och för svensk litteratur. Som prof på öfversättningens förträfflighet och på Birgittas originella författarskap meddelas här hennes berättelse om ormungen och hans moder, ett för Birgittas skriftsätt särdeles betecknande alster.

TJUGUTREDJE KAPITLET.

ORMUNGEN OCH HANS MODER.

(Albrekt d. y. af Mecklenburg och hans moder Eufemia Eriksdotter)*. (Sjätte boken, kap. 32.)

Ormen och hans hona hafva båda gift i sin beblandelse, när de beblandas, och af deras natur födes en etterorm. När ormen är född, äger han ej kraft till lif annat än genom min hjälp, ty intet är utan mig eller kan vara eller få anda utan af min kraft. När ormen är född, och då modern ej har spene, som han kan dia, lägger hon sig öfver sin son och gör honom så het, att han nästan kväfves. När han så känner mycken värme ofvan-

* Albrekt d. y. af Mecklenburg, Sveriges konung 1363—1389; hans moder var Magnus Erikssons syster Eufemia, gift 1336 med Albrekt d. ä. Birgitta varnade ständigt för denne man, »räfven», såsom han kallas i hennes uppenbarelser, liksom hon hade en djupt rotad motvilja mot Eufemia. Att Albrekt d. y. blef Sveriges konung, skedde alldeles mot Birgittas råd och önskningar; hon var ju visserligen med på Magnus Erikssons afsättning men önskade en inhemsk konung. — — Att här meddelade stycke verkligen afser de uppgifna personerna, är tydligt

till och mycken köld från jorden, då tvingar nöden honom att vända munnen till jorden och så småningom suga jorden och äta. Därefter lär modern honom att röra sig och stinger honom i stjärten. Och när han börjar sträcka ut sig, stinger hon honom återigen, för att han skall draga åt sig stjärten. Sammalunda stinger hon hufvudet och lär honom så att sträcka ut sig och stundom slingra sig i krok. Därpå ser modern efter något ställe, hvarest solen är varm, och drager sin son med sig dit och går sakta före honom, att han lär sig följa. Och när han följer och somnar i solens hetta, tänker modern så för sig själf: »Min son har gadd till ilska, och därför är behöfligt, att han lär sig stinga. Men emedan hans gadd ännu är mjuk, därför brister den snart, om jag lägger något hårdt framför honom, förrän han blir stark och van att stinga.» Och därför förser hon honom visligen och uppletar något, som är mycket mjukt, och lägger för honom, medan han sofver. Därefter blåser hon i hans öron och väc-

redan af själfva innehållet, bekräftas ytterligare af tillägget i den latinska texten, som säger att man skulle »akta sig för att söka hjälp af dem», naturligtvis i det tillämnade upproret mot konung Magnus, samt bevisas på ett fullt afgörande sätt genom uttryck annorstädes i uppenbarelserna. Så heter det t. ex. på ett ställe i sammanhang med Magnus Erikssons afsättning: »Jag skall sända en elak orm, född af en huggorms hona och en räf, hvilken skall bringa oreda i landet och oro dess innevånare».

ker honom så häftigt, att han blir alldeles utom sig af hennes andedräkts rörelser och börjar att stinga det mjuka, som blifvit lagdt fram för honom, och vänjes så länge att stinga det mjuka, att gadden hårdnar genom styngens upprepande, och sedan börjar han stinga stenar och stockar och andra hårda ting. När sonen blifvit så lärd att stinga, låter modern honom fara.

Sådan är den mannen, som du känner, ty han är såsom ormunge, född af ormlik fader och ormlik och etterfull kvinna. Ty båda dessa sammankommo med det värsta etter, som är högfärden, hvilken på ett mera fördärfligt sätt skadar själen än materiellt gift skadar kroppen. Visserligen, denne orm hade en öfvermåttan stark ärelystnad och oskäligen begärelser och brann af lusta till kvinnan. Och hon såg honom vara klok och fager och brann med stadig älskog till ormen. Sålunda kommo de tillsammans med högfärd och försmådde att frukta mig och födde liksom en etterorm af giftig släkt; och i deras sammanblandning gaf jag en själ, skapad af min gudom, ty jag är barmhärtig, och så kräfde rättvisan.

Emedan nu modern ej har den andliga kärlekens spene, med hvilken hon kunde gifva sin son di, så gör hon honom het under sig, det är: hon uppfostrar honom till att älska världen och för ut honom bland världens högt uppsatta män, åstundande af allt sitt hjärta, att han måste räknas bland mäktiga män. Och uppväckande honom till

sin fördömelse talar hon till honom och säger: »Om du hade det herradömet och det höfdingadömet, så skulle du vara lik din fader, och en sådan ära tillkommer dig, och efter en sådan ära bör du sträfva». Lärd med sådana ord af modern och upphettad till världsliga ting men kall i kärlek till Gud, börjar han då att äta och suga i jorden, i det han med orätt åstundar jordiska ting; och då han äter, hungrar han ständigt mer.

Därefter blir han stungen i stjärten af modern, för att han skall lära sig röra lemmarna och sätta upp hufvudet, när han lär sig af henne att locka till sig somliga med goda löften och förena andra med sig genom vackra och lockande ord, och när hon bjuder honom att ej spara gods och penningar, att han skall kallas god, ej spara lif, att han skall kallas manlig, ej unna sig hvila, att han måtte förvärfva sig frejdadt namn.

Modern lär ormungen krypa och går före och leder honom till solens hetta, när hon högfärdas i sin arghet och med sina lösa seder uppeggar honom till samma saker, sägande till honom såväl förtroligt som uppenbart: »Så lefde din fader och dina släktingar, och så tillkommer det mäktige och tappre män att lefva och framträda. Skam är det, om du vill vara heligare än de, vanheder är det, om du vill vara ödmjukare än de, som med vackra och vänliga ord förvärfvade sig människors bevågenhet och vänskap och fingo stort namn däraf, att de likade sig efter deras seder.»

Framlockad af dessa maningar följer nu ormungen sin moder från den ena synden till den andra, till dess han kommer till köttets skörlefnad liksom i solens hetta. Och när han där börjar att hvila sig och med välbehag förlusta sig, läres han af modern att stinga. Och emedan hon känner hans vanmakt i gadden och fattigdom på gods och brist på styrka, så eggas hon och råder honom först till mjuka ting, nämligen att han först skall erhålla och förvärfva sådan egendom, som räknas såsom mindre värdefull, sålunda först få ringare ära, hvilket allt i början synes mjukt och behagligt att hafva. Och lydande det giftiga rådet stinger han arma och fattiga människor, som ej hafva makt att göra motstånd, och borttager deras egendom. Somliga stinger han med orättvisa, andra med hat och beröfvar dem deras lif. Sedan ilskans gadd är vorden stark i dessa mindre ting, uppeggas han af moderns blåsande och råd och börjar att höja sig till högre ting, afundas sedan och ilskas mot dem, som äro mäktige, anstiftar förräderi och uppväcker strid och örlig, så att han ej rädes att utsträcka sin ilskas gadd mot de starkaste ting, det är till oförrätt mot den heliga kyrkan, så framt det ej noggrannt tages i akt och klokt afvärjes. Men att upprycka denna gaddens och ormens ilska finnes ej mer än ett sätt, som är att ormens tunga afhugges, och det skola förståndige män taga i öfvervägande, hvad hans tunga är, och huru hon skall afhuggas.

Därefter sade vår Herre: Liksom klädet ej känner, att det genomstinges, och liksom äpplet skalas, utan att dess ägare skadas, så är mitt lidande i denna ormens hjärta, ty aldrig erinrar han sig detta med något allvar i sitt hjärta, utan han sätter sin tro till förutbestämmelsen, sägande: 'Om Gud vet på förhand, att jag skall blifva fördömd, hvarför skall jag då längre bemöda mig? Om jag skall frälsas och räddas, då mottager han snarligen min ånger'. Ve öfver honom, om han ej snarligen bättrar sig, ty ingen blir fördömd därför, att jag förutser allt. Du skall ock veta, att den ormlika kvinnan, hans moder, ej skall få det hon oskäligt åstundar, och ej skola de sönerna eller den slakten blomstra, utan hon skall dö i sorger, och hennes minne skall vara i glömska.»

Tillägg. Guds son talar: »Må man noggrant taga sig i akt, att man ej söker hjälp och rikets säkerhet af ormens och espingens afkomma, ty redan nalkas Guds dom, och deras dagar skola icke förlängas.»

* Ulf Gudmarsson, den heliga Birgittas make, begrofs i Alvastra (Allvarstad) i slutet af februari 1344. Hans graf försågs omsider med den här afbildade stenen af huggen kalksten, 205 cm. lång, 95 cm. bred och 10 cm. tjock. Af stenens beskaffenhet finner man, att den icke stått upprätt på grafven utan varit lagd öfver densamma, och har grafven med all säkerhet varit belägen inne i kyrkan. Af inskriptionens uttryck: »quondam maritus beatæ Birgittæ»: fordom salig Birgittas äkta man, framgår, att stenen kommit till först efter Birgittas död och väl äfven efter hennes helgonförklaring, således ungefär 50 år efter Ulfs död. Trött af långväga pilgrimsfärder och svag till hälsan, sökte och fann lagman Ulf, jämte sin hustru, en fristad och en hviloort hos klosterbröderna i det lugna och vackra Alvastra, till dess han efter ett par års vistelse på platsen afsomnade där i Gud, 46 år gammal. I senare tider gick en vandalisk sköfling ut öfver Alvastra kyrko- och klosterbyggnader: murarna, som voro uppförda af huggen och tuktrad sten, nedrefvos och stenen bortfördes och användes till ladugårdsbygge på Alvastra kungsgård, och en del forslades t. o. m. öfver Vettern att användas som byggnadsmateriel i Västergötland. Af hvad som ännu finns kvar kan man dock se, att kyrkan i Alvastra varit ett ganska stort och mycket skönt tempel med flera altaren. Först konung Oscar II satte en gräns för templets fullständiga nedbrytande, i det han lät förse det kvarstående af ruinerna med järnband och fridlyste platsen för vidare åverkan. På detta sätt har en nästan

hel fönsterbåge på västra gafveln blifvit bevarad. På denna och på några ännu befintliga dörröppningar kan man iakttaga stilens skönhet. — Ulf Gudmarssons grafsten hade under tiden och sköflingen råkat i glömska. Ingen visste, hvar den fanns. Ar 1829 upptäcktes * den emellertid, söndersprängd i två delar och obetydligt skadad i det ena hörnet. Den fördes då till Nationalmuseum i Stockholm, där den nu finnes. Inskriptionen lyder så: Hic jacet nobilis miles dominus Ulpho Gudmarsson, legifer Nericiæ, quondam maritus beatæ Birgittæ, qui obiit anno MCCCXLIIII: XII die mensis februarii. Öfversatt: Här ligger den ädle riddaren herr Ulf Gudmarsson, Nerikes lagman, fordom den saliga Birgittas äkta man, som afled år 1344 den 12 februari. —

Afteckningen af stenen är utförd af artisten Knut Lindholm i Stockholm.

* Af den fräjdade hafdaforskaren L. F. Rääf.

KÄLLOR.

De skrifter och författare, som vi lagt till grund för vår framställning af Birgittas historia, äro bland andra följande:

Scriptores rerum suecicarum medii ævi T. I—III.

S. Lagerbring, Svea Rikes historia.

Hildebrand & Montelius, Sveriges Historia.

H. Schück, Svensk Litteraturhistoria I B.

Guiseppe Marconi, Svenska helgonet Sancta Birgittas lefverne.

Gustaf Bergström, Sancta Birgitta.

Carl Bildt, S. Birgittas relikier i Rom.

O. Vågman, Vreta Kloster.

Comtesse de Flavigny, Sainte Brigitte de Suède. Paris 1906,

Ludvig Clarus, Das Leben d. heiligen Birgitta.

Schwester Maria Bernardina, Ord. Cop. Blüthenlese aus dem leben der heiligen Birgitta von Schweden.

Fr. Hammerich, Den hellige Birgitta och Kirken i Norden. 1863.

Otto Ahnfelt, Ett sekularminne, 1896.

Hel. Birgittas Uppenbarelser, 1857—1884, ed. *G. Klemming*.

Carl Silfverstolpe, Klostret i Vadstena.

» » Om kyrkans angrepp mot revelationes S. Birgittæ, 1895.

E. Hildebrand, Den svenska kolonien i Rom under medeltiden, 1882. Historisk tidskrift.

E. Bruzelius, Diarium Vadstenense, ed. 1721.

H. Lundström, Sancta Birgitta i Meijers konversationslexikon.

Speculum Virginum.

Själens tröst.

Klosterläsning.

Vadstena klosterregler.

Upplandslagen.

Svenskt Legendarium, 3 band.

***Joan Vastovius*, Vitis Aquilonia (den nordiska grenen af kyrkans vinträd), ff. af Johan III:s bibliotekarie.**

***V. Heidenstam*, Birgittas Pilgrimsfärd.**

***P. H. Ling*, Samlade arbeten 2: 2.**

and, † 1263.

en med *Sigrid*, † 1289.

Katarina, g. m. *Magnus Gudmarsson* från Loholm.

|
rg, † 1390. G. 2:dra gången med *Erengisle Sunasson*,
 en storman från Orkneyöarna, † 1392.

<i>Sankta Katarina</i> af Sverige. Abbedissa i Vad- stena, † 1381. G. m. <i>Edgard</i> från Kyrn. † 1352.	<i>Ingeborg</i>, andlig medlem af Cistercienser- orden. † i Risabergs kloster.	<i>Cecilia</i>. G. m. 2. <i>Lars Sunasson</i>. 3. <i>Bengt Oxen- stjerna</i>.
--	--	--

2. *Birgitta*.
 Nunna i Vadstena.

2. *Katarina*.
 † 1386.
 G. m.

Sten Bjelke.
 Lagman i Västmanland
 och Dalarna. † 1395 (²⁰/₄).
 Klosterbroder i Vadstena.

Märta.
 G. m.
Erengisle
 från Hammerstad
 och öfverlåter åt honom
 slottet Ulfåsa.

|
 Två söner,
 döda utan afkomlingar.

UNIVERSITY OF MINNESOTA

wils

948.502 B533bp

Palmgren, C. M.

Sveriges m arkligaste kvinna Birgitta Bi

3 1951 001 275 260 Y